

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce

Mgr. Klára Schumannová

Obraz Castrovy Kuby v díle disidentských spisovatelů

Image of Castro's Cuba in the work of dissident writers

Praha 2017

Vedoucí práce: prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu této práce prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc. za cenné a podnětné rady, nápady a připomínky. Také bych ráda poděkovala PhDr. Anežce Charvátové za ochotu a poskytnutí odborných materiálů.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 2. května 2017

Mgr. Klára Schumannová

Abstrakt (česky)

Tématem této diplomové práce je obraz Castrovy Kuby v díle disidentských autorů. Teoretická část se věnuje historicko-politickým okolnostem vývoje Kuby druhé poloviny 20. století, stručně nastiňuje vznik a formování disentu a dále se podrobněji zaměřuje na disent literární. Největší pozornost je věnována disidentské generaci Mariel a jejím charakteristickým rysům. Práce se dále zaměřuje na život a literární tvorbu Reinalda Arenase, nejvýznamnějšího představitele generace Mariel. Teoretická východiska jsou dále podrobena analýze v praktické části, ve které je zkoumána prezentace Castrovy vlády v dílech Reinalda Arenase, *Než se setmí* a *Barva léta: anebo Nová Zahrada pozemských rozkoší*.

Klíčová slova (česky)

Kuba, disent, disidentská literatura, Fidel Castro, komunismus

Abstract (in English):

The topic of the present thesis is the image of Castro's Cuba in the work of dissident writers. The theoretical part is dedicated to the historical and political circumstances of Cuba in the second half of the 20th century, it briefly outlines the origins and evolution of the Cuban dissent and, most importantly, it pays attention to the literary dissent. The main part of the present thesis concentrates on to the dissident Generation Mariel and its main characteristics, and especially on life and literary work of his most important member, Reinaldo Arenas. The theoretical background serves as the basis for the practical part of the thesis, in which the image of Castro's government in the work of Reinaldo Arenas, *Before night falls* and *The color of summer: or The New Garden of Earthly Delights*, is examined.

Klíčová slova (anglicky):

Cuba, dissent, dissident literature, Fidel Castro, communism

Obsah

1	Úvod a vymezení cílů práce	8
2	Historický vývoj Kuby ve 2. polovině 20. století.....	12
2.1	Vláda Fulgencia Batisty	12
2.2	Vstup Fidela Castra do politiky.....	13
2.3	Kubánská revoluce	14
2.4	Castrovo vítězství.....	14
2.5	Invaze v Zátocě svini	16
2.6	Karibská krize	17
2.7	Hospodářské problémy.....	19
2.8	Vývoz revoluce	20
3	Lidská práva na Kubě	22
4	Formování a vývoj proticastrovské opozice.....	23
4.1	Emigrace	23
4.2	Kubánský disent	27
5	Literární disent.....	29
5.1	Kubánský literární disent	29
5.2	Generace Mariel	35
5.2.1	Časopis Mariel	35
5.2.2	Marielisté jakožto literární generace.....	38
5.2.3	Společné rysy Generace Mariel	41
6	Reinaldo Arenas	50
6.1	Život	50
6.2	Tvorba	54
6.3	Antes que anochezca	57
6.3.1	Dětství a vliv rodiny	59
6.3.2	Sexualita.....	61
6.3.3	Castrova Kuba.....	64
6.4	El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”	72
6.4.1	Karneval.....	78
6.4.2	Sexualita.....	79
6.4.3	Castrova Kuba.....	81

7	Závěr	87
8	Bibliografie.....	90
8.1	Prameny.....	90
8.2	Sekundární literatura	90
8.3	Internetové zdroje.....	92

1 Úvod a vymezení cílů práce

Tématem této diplomové práce je obraz Castrovy Kuby v díle disidentských spisovatelů. Z tohoto důvodu se tento text věnuje také historickému a politickému vývoji Kuby druhé poloviny 20. st., osobě Fidela Castra a jeho režimu, ale především formování a vývoji disentu jako takového. Největší pozornost je však věnována vzniku disentu literárního, který nabyl nejvýznamnějších rozměrů po roce 1980 ve Spojených státech amerických. Toto téma jsem si zvolila proto, že mě zajímala nejen kubánská disidentská literatura, ale i její formování v souvislosti s historickým a politickým vývojem země. Domnívám se, že studium jednotlivých vědních oborů, které Castrovu Kubu prezentují z různých pohledů, může přispět k ucelenému, a tedy věrnějšímu obrazu. Tuto skutečnost lze demonstrovat faktem, že bez znalosti historických a politických okolností kubánského vývoje, by zkoumaná literární díla zůstala pouhými literárními příběhy bez významnější vazby s realitou. Z tohoto důvodu se první kapitola této diplomové práce věnuje historickému vývoji 2. poloviny 20. století: stručně načrtává Castrovu politickou dráhu, vítězství jeho revoluce, společenské a politické změny v šedesátých letech i příklon Kuby k Sovětskému svazu. Jelikož je ale hlavním tématem této práce kubánský disent, věnuje se následující kapitola jeho vzniku a formování. Na základě odborných prací historiků se zaměřuji na jednotlivé fáze disentu a na kubánskou emigraci.

Největší pozornost je ovšem věnována formování literárního disentu, který tvoří důležitou součást literárního kánonu kubánské literatury 20. století v rámci literatury světové. Nelze totiž opomíjet oficiální kubánský přístup k literatuře „kontrarevolučních“ spisovatelů, jemuž je v této práci také věnován prostor. Tato kapitola popisuje jednotlivé fáze kubánského literárního disentu a soustředí se na nejvýznamnější generaci kubánské disidentské literatury, generaci Mariel. Jedná se o skupinu autorů, kteří opustili ostrov v roce 1980 přes přístav Mariel. Od ostatních kubánských disidentů se liší svým uvědoměním jakožto literární, a dokonce politické skupiny. Marielistická díla jsou plná kritiky Castrova režimu a touhy vyprávět své životní příběhy. Tato touha podat svědectví se střetává s touhou vytvořit vysoce kvalitní literární dílo. Kapitola věnující se marielistům se soustředí na vznik této literární skupiny i charakteristické rysy jejich literární tvorby. V této kapitole bude vysvětleno, že do této skupiny lze řadit velké množství umělců a literátů: v praktické části této práce jsem se rozhodla zaměřit na dílo jejich nejznámějšího, a nejspíše i nejvýznamnějšího, představitele, Reinalda Arenase. Druhá polovina této diplomové práce se proto věnuje jeho životu a jeho dílu. Arenasova literární tvorba čítá velké množství prozaických a poetických děl, tato studie se ovšem soustředí na autobiografické dílo *Než se setmí (Antes que anochezca)* a alegorický román

Barva léta: aneb Nová Zahrada pozemských rozkoší (El color del verano o el Nuevo „Jardín de las Delicias“). Tato díla spolu sdílí řadu společných rysů, nejvýznamnější je ovšem skutečnost, že obě zobrazují Castrův režim a proměnu kubánské společnosti pod jeho vládou. *Než se setmí* je autobiografií vyprávěnou z exilu, v níž Arenas vypráví retrospektivně svůj život. Je to dílo plné obžaloby, vzteku a nostalgie, v němž autor popisuje své dětství, dospívání, nadšení kubánskou revolucí, postupné rozčarování a deziluzi, která končí útekem do exilu, v němž nenachází útěchu. Dílo reflektuje situaci homosexuálních „kontrarevolučních“ umělců z pohledu Arenase na pozadí historického vývoje 20. století. *Barva léta* je fiktivním románovým příběhem, v němž se na pozadí karnevalu uspořádaném na oslavu padesáti let u moci všemocného diktátora Fifa (který je alegorií samotného Fidela Castra) prolínají příběhy kubánského homosexuálního podsvětí.

Primárními prameny pro tuto práci jsou výše zmiňovaná beletristická díla¹, jejichž autorem je literární fabulátor. Jsem si vědoma toho, že práce s beletristickými literárními prameny nenahrazuje práci s archivními historickými materiály. Při analýze mám proto na zřeteli, že veškerá informace prezentovaná Arenasem v obou dílech, je jeho subjektivní a osobní vnímání a prezentace kubánské reality. Nesnažím se však konstatovat, jaký byl život na Castrově Kubě, naopak, cílem této diplomové práce je ukázat, jak jeho režim vnímali literární disidenti, a především Reinaldo Arenas. Kromě beletristických pramenů jsem měla tu možnost pracovat s texty samotných marielistů, publikovanými ve stejnojmenném časopise *Mariel*² nebo v odborných periodících věnovaných této generaci, mezi nimiž nelze opominout speciální číslo časopisu *Encuentro de la cultura cubana: Homenaje a Mariel*, publikované v roce 1998.³ Tyto zdroje hodnotím velmi pozitivně, jelikož jsem se díky nim mohla seznámit s pohledem na literární dissent samotných představitelů generace Mariel. Vzhledem k tomu, že historický a politický vývoj Kuby je v České republice téma hojně studované, existuje řada odborných studií, které se mu věnují. Kromě českých prací Josefa Opatrného⁴ a Vladimíra Nálevky⁵ jsem vycházela v historické části především z českých překladů prací Richarda Gotta⁶, Roberta

¹ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí: autobiografie*, přel. Anežka Charvátová. Praha: Český spisovatel, 1994; ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo „Jardín de las Delicias“*. Barcelona: Tusquets editores, 1999.

² Mariel: Revista de literatura y arte, Miami, 1983, Año 1, no. 1.

³ Revista Encuentro de la cultura cubana: Homenaje a Mariel, Madrid: Asociación Encuentro de la cultura cubana, 1998, no. 8-9, dostupné:

<http://www.cubaencuentro.com/var/cubaencuentro.com/storage/original/application/20a4f68744182837038d78fae421f96c.pdf>.

⁴ OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Libri, 2002.

⁵ NÁLEVKKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století*. (II.). Vyd. 2. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005.

⁶ GOTT, Richard. *Kuba: nové dějiny*, přel. Jiří Kunc. Praha: BB/art, 2005.

Quirka⁷ a Volkera Skierky⁸, které považuji za klíčové pro porozumění historickému a politickému vývoji Kuby. Při studiu vzniku a formování disentu jsem pracovala nejen s výše uvedenými zdroji, ale také se zahraničními materiály, které mi napomohly zasadit veškeré informace do mezinárodního kontextu. Mezi nimi je nutné zmínit práce Damiána Fernández⁹ a Ariela Hidalgo¹⁰, které pojednávají o vzniku, typologii a vývoji kubánské opozice.

V literární části práce jsem vycházela především ze zahraničních zdrojů, vzhledem k tomu, že v České republice není tematika marielistů příliš zpracována. Navzdory tomu se mi podařilo získat dva články Anežky Charvátové, které se věnují literárním rysům generace Mariel. První z nich byl publikován v České republice v periodiku *Revolver revue*¹¹, zatímco druhý článek byl začleněn do sborníku *Laise de la Paz*¹², který byl vydán v roce 2001 v Miami. Texty Anežky Charvátové považuji za vysoce přínosné, jelikož autorka literární tvorbu marielistů skutečně velmi dobře zná, nahlíží na ni v široké perspektivě a některá díla dokonce přeložila do českého jazyka. Kromě článků Charvátové přináší sborník *Laise de la Paz* řadu dalších zajímavých materiálů, které mi posloužily jako teoretický základ pro analýzu marielistických děl. Mezi dalšími materiály, které jsem využila, je podle mého názoru nutné vyzdvihnout text Lilian Bertot, literární kritičky původem z Kuby¹³, která se zaměřila na marielistickou literaturu z pohledu formálního, dále dílo Rafaela Ocasia, jenž se věnoval především postavě Reinalda Arenase a vlivu jeho života na jeho tvorbu¹⁴ a také práci Rafaela Rojase, který se soustředil na vývoj situace kubánských intelektuálů a spisovatelů a jejich reakci na omezování lidských svobod.¹⁵

Domnívám se, že tematika marielistů je velmi zajímavá a v České republice zatím málo probádaná, což dokazuje jak dostupnost Arenasových děl v České republice, tak přístup k odborné literatuře zabývající se touto tematikou. V České republice nejsou bohužel dostupné

⁷ QUIRKA, Robert E. *Fidel Castro*, přeložil Jan Hrdina. Ostrava: Oldag, 1999.

⁸ SKIERKA, Volker. *Fidel: la biografía definitiva del líder cubano*. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, 2002.

⁹ FERNÁNDEZ, Damián. *La disidencia en Cuba: entre la seducción y la normalización*, Foro Internacional. México, D.F.: Colegio de México, 2003, No. 173, dostupné: <http://forointernacional.colmex.mx/index.php/fi/article/view/1664/1654>.

¹⁰ HIDALGO, Ariel. *Disidencia: Segunda Revolución Cubana?*. Miami: Editorial Universal, 1994.

¹¹ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, *Revolver Revue: Časopis pro literaturu a výtvarné umění*, 1996, no. 31.

¹² CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, in: Reinaldo Arenas, aunque anochezca, editor Luis de la Paz. Miami: Ediciones Universal, 2001.

¹³ BERTOT, Lillian D. *The Literary Imagination of the Mariel Generation*. Washington: The Endowment for Cuban American Studies of the Cuban American National Foundation, 1995.

¹⁴ OCASIO, Rafael. *Cuba's Political and Sexual Outlaw: Reinaldo Arenas*. Gainesville: University Press of Florida, 2003.

¹⁵ ROJAS, Rafael. *Tumbas sin sosiego: Revolución, disidencia y exilio del intelectual cubano*. Barcelona: Editorial Anagrama, 2006.

žádné ucelené antologie, které by se věnovaly kubánské disidentské literatuře, ani přímo generaci Mariel. V roce 2006 byla vydána antologie vybraných děl kubánských autorů 20. století, *Kubánská čítanka*, která českému čtenáři přináší zajímavé ukázky kubánské literatury: některé z nich jsou úryvky z tvorby disidentů. Tento počín podle mého názoru potvrzuje rostoucí zájem českých čtenářů o kubánskou literaturu. Autobiografie *Než se setmí*, která byla v roce 2001 zfilmována, byla do českého jazyka přeložena Anežkou Charvátovou, v této práci proto využívám u vybraných ukázek z tohoto díla jejích překladů. Na druhou stranu, *Barva léta* do českého jazyka přeložená zatím nebyla, překlady jsou proto mé vlastní.

2 Historický vývoj Kuby ve 2. polovině 20. století

Pochopení historického a politického vývoje Kuby ve 2. polovině 20. století je klíčové pro porozumění vzniku a vývoje opozice, jemuž se budu věnovat v následujících kapitolách. Z tohoto důvodu tato kapitola stručně pojednává o nástupu Fidela Castra k moci a o kubánské revoluci, větší pozornost však věnuje Castrově Kubě a politickému vývoji země po roce 1959.

2.1 Vláda Fulgencia Batisty

Převážná část politického vývoje Kuby ve 2. polovině 20. století byla poznamenána komunistickou vládou Fidela Castra, který se dostal k moci v roce 1959. V politice však začal být aktivní již v předchozích letech během vlády Fulgencia Batisty, který se stal prezidentem roku 1940. Do vysoké politiky však zasahoval dlouho předtím: po pádu Machadovy diktatury se v roce 1933 stal velitelem ozbrojených sil a během vlády prezidenta Ramóna Grau San Martína začal upevňovat vztahy se Spojenými státy. V průběhu třicátých let během vlád dalších prezidentů si Batista upevňoval své pozice, získával potřebnou podporu veřejnosti a založil koalici složenou ze stran socialistické orientace, díky jejíž podpoře byl zvolen prezidentem, jehož funkci vykonával v letech 1940-1944. Jeho vláda byla sociálně demokratická¹⁶, podporoval odbory a jako první přizval do vlády komunisty, s jejichž pomocí jeho vláda navázala diplomatické vztahy se Sovětským svazem, jenž byl v této době vnímán jako důležitý spojenec v boji proti Hitlerovi. Ve volbách roku 1944 Batista znovu nekandidoval a k moci se opět dostal Ramón Grau San Martín s *Opravdovou Kubánskou revoluční stranou*, který ovšem pokračoval v Batistově reformní politice, ačkoliv upustil od spolupráce s komunisty. V této době totiž dochází k proměně vztahů k Sovětskému svazu v souvislosti s počínající Studenou válkou. Komunisté v odborech a ve vládních pozicích měli být nahrazeni a představitelé radikálních opozičních skupin, kteří se takto dostali k moci, proti komunistům vystupovali velmi násilně a často docházelo dokonce i k ozbrojeným střetům a úmrtím komunistů. Vláda nebyla schopna plnit svůj program a narůstala korupce, v důsledku čehož došlo k rozštěpení politické strany Graua San Martína. Významnou radikální stranou, která tímto odštěpením vznikla, byla *Ortodoxní strana kubánského lidu*. V jejím čele stanul Eduardo Chibás, kritik vládní korupce, komunistů i Batistových stoupenců. Jeho názory a postoje ovlivňovaly především mladou generaci a jedním z členů jeho radikální opoziční strany byl Fidel Castro Ruz.¹⁷ Navzdory problémům a nespokojenosti s politickou situací v zemi však ve volbách roku 1948 tato nová strana neuspěla a prezidentem se stal kandidát *Opravdové*

¹⁶ GOTT, Richard. *Kuba: nové dějiny*. přel. Jiří Kunc. Praha: BB/art, 2005, s. 187.

¹⁷ OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Libri, 2002. Stručná historie států, s. 69.

Kubánské revoluční strany, Carlos Prío Socarás. Kromě politické krize je však nutné zmínit také krizi sociální a s tím související krizi celé společnosti. Tato situace vyústila ve vojenský převrat v roce 1952, během něhož se k moci znovu dostal Fulgencio Batista s podporou vojáků, kteří si již od Machadovy vlády udržovali silnou pozici v politickém životě země. Batistův návrat na politickou scénu byl nejprve přijímán převážně pozitivně, ačkoliv se ozývaly i kritické hlasy. Jeho kritici odmítali především zrušení ústavy z roku 1940, což považovali za nedemokratický krok. Začali proto vytvářet opoziční uskupení: nejvýznamnějším se mělo stát uskupení *Ortodoxní mládež*, frakce v rámci *Ortodoxní strany kubánského lidu*, v jehož čele stál Fidel Castro, který v roce 1953 založil opoziční uskupení *Hnutí mládeže století* s odkazem na stoleté výročí narození José Martího.

2.2 Vstup Fidela Castra do politiky

S touto skupinou Castro naplánoval násilné svržení Batistova režimu, k němuž došlo 26. července 1953. Castro byl velmi charismatickým řečníkem a dokázal kolem sebe shromáždit více než sto padesát lidí, vycvičit je a opatřit jim zbraně.¹⁸ Útok na kasárna Moncada však nebyl úspěšný a členové *Hnutí mládeže století* byli pozatýkáni. Fidel Castro byl také zajat, a jakožto právník se rozhodl před soudem sám hájit. Ve své obhajobě *Historia me absolverá* představil program *Hnutí mládeže století*, které se přejmenovalo na *Hnutí 26. července* s odkazem na památku obětí neúspěšného útoku na kasárna Moncada. Ve svém programu vycházelo hnutí především z myšlenek José Martího a jeho cílem byla demokratická společnost drobných zemědělských vlastníků, dělníků a vzdělavců.¹⁹ Castro chtěl národní svrchovanost, obnovení platnosti ústavy z roku 1940, pozemkovou reformu, podíl zaměstnanců na ziscích podniků, podíl rolníků na ziscích cukrovarů a konfiskaci majetku získaného korupcí.²⁰ Fidel, jeho bratr Raúl a řada dalších však i přesto byli odsouzeni, nestrávili však ve vězení celý trest, jelikož političtí vězni byli v roce 1955 amnestováni v souvislosti s Batistovým nástupem do druhého volebního období ve funkci kubánského prezidenta.²¹ Po propuštění z vězení nebyl Castro příliš vřele přivítán ani komunisty, ani *Ortodoxní stranou*, jejíž členové se nechtěli zapojovat do Castrových aktivit, které považovali za příliš radikální. Castro však i nadále věřil, že jedinou možností, jak skoncovat s Batistovým režimem, který se opět začal navracet k dřívějším nedemokratickým politickým praktikám, je ozbrojené povstání. Pro přípravu povstání si Castro vybral Mexiko, kde se seznámil s argentinským revolucionářem Ernestem

¹⁸ GOTT, Richard. Cit. d., s. 193.

¹⁹ NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století. (II.)*. Vyd. 2. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005 s. 99.

²⁰ OPATRŇÝ, Josef. Cit. d., s. 71.

²¹ GOTT, Richard. Cit. d., s. 197.

Che Guevarou. Castro postupně získával podporu, a to nejen nespokojených Kubánců, ale i podporu materiální a finanční. Na konci roku 1956 se příslušníci *Hnutí 26. července* vylodili na východě Kuby, byli však nuceni uprchnout do pohoří Sierra Maestra, odkud zahájili partyzánskou válku, která se postupně rozšířila do ostatních částí ostrova.

2.3 Kubánská revoluce

Castrovy plány na přepravu členů *Hnutí 26. července* z Tuxpánu na Kubu se však od skutečnosti lišily. Jeho cílem bylo podnítit široké lidové povstání, které by vedlo k svržení Batisty. Jeho jednotky se měly vylodit na opuštěné pláži, kde je měla očekávat jednotka, s jejíž pomocí by se povstalci dostali do středu ostrova. Paralelně s tímto útokem měla probíhat vzpoura v Santiagu, útok na kasárna Moncada a na policejní stanice. Díky tomu by se Castrovi muži mohli bez problémů dostat do hor.²² K prvním problémům však došlo už během cesty na Kubu: z důvodů špatného počasí cesta trvala o dva dny déle, než Castro předpokládal a o jejich příjezdu Batistova vláda předem věděla. Po vylodění byli Castrovi muži napadeni a řada z nich v těchto střetnutích zahynula. Ti, co přežili, se schovávali a postupně navazovali kontakty s ostrovními odpůrci Batistova režimu a s městskou sítí *Hnutí 26. července*. V průběhu následujících dvou let, během nichž se partyzánská válka šířila z hor do nížin a do měst, se začaly proměňovat Castrovy politické názory v souvislosti s kontaktem partyzánů s venkovským obyvatelstvem. Zabýval se čím dál tím víc sociálními otázkami a odklonil se od parlamentní demokracie, respektu ústavě a systému založenému na politických stranách.²³ Castrovy partyzánské jednotky byly silné, a ačkoliv početně nepřevyšovaly vládní jednotky, postupně dobývaly a získávaly významná a strategická místa pod svou kontrolu. Poté, co dobyly město Santa Clara, Batista 31. 12. 1958 abdikoval a opustil ostrov.

2.4 Castrovo vítězství

Po Batistově útěku se v Santiagu vytvořila revoluční vláda a prozatímním prezidentem byl jmenován Manuel Urrutia. Již v této době se začala projevovat rozštěpenost samotného *Hnutí 26. července*. Urrutia a jím jmenovaný předseda vlády José Miro Cardona představovali pravé, umírněné křídlo Hnutí, zatímco Castro a partyzáni tvořili vlivné radikální levicové křídlo. Castro byl jmenován velitelem ozbrojených sil, neprojevoval však příliš velký zájem o spolupráci s pravicovou administrativou. Navíc se tato křídla rozcházela v názoru na další kroky, tedy zda dojde pouze k obnovení demokratických svobod anebo zda se začnou také řešit

²² GOTT, Richard. Cit. d., s. 200.

²³ OPATRŇY, Josef. Cit. d. s. 72.

sociální a ekonomické problémy země.²⁴ První momenty po Batistovu útěku byly poznamenány tvrdými represemi včetně četných poprav jeho dřívějších přívrženců, což poškodilo obraz revoluce v zahraničí i na samotné Kubě. Postupně však docházelo k čím dál častějším neshodám mezi jednotlivými křídly *Hnutí 26. července*. Castro měl výraznou podporu především u nejchudší vrstvy obyvatelstva, díky čemuž mohl postupně začít měnit své politické plány a mohl vytvořit systém fungující bez politických stran, parlamentu i voleb.²⁵ Snažil se o sociální reformu, která by změnila postavení rolníků a dělníků, brzy byla vydána nařízení o zvýšení nejnižších mezd, byly sníženy ceny léků a sazby za elektřinu a plyn a byl vydán zákon o pozemkové reformě, která omezila držbu půdy na 400 ha.²⁶ Z vyvlastněných zemědělských ploch se staly pozemky, na nichž vyrostla zemědělská družstva a státní statky. Tato skutečnost znamenala také severoamerické vlastníky půdy, což vedlo ke zhoršení vztahů se Spojenými státy. Pozemková reforma navíc vyvolala další problémy uvnitř *Hnutí 26. července* a proti Castrovi se postavila řada jeho členů. Mnoho z nich považovalo pozemkovou reformu za příliš komunistickou, což vedlo k vymezení se proti komunismu z řad některých členů Hnutí.²⁷ Umírnění členové kritizovali silnější postavení, které pod vládou Castra komunisté získávali. Jedním z kritiků byl i prezident Urrutia, který byl nakonec donucen odstoupit. Novým prezidentem se stal Osvaldo Dorticós Torrado a Castro stanul v čele reorganizované revoluční vlády. Ačkoliv měl podporu lidových vrstev, musel začít bojovat s odmítavými postoji vlád okolních karibských ostrovů, Dominikánské republiky a Haiti.

Postupně se začínaly navazovat bližší vztahy mezi levicovým, Castrovským, křídlem Hnutí a komunisty, což ovšem znovu vyvolalo neshody, jelikož pravicové křídlo Hnutí se výrazně stavělo proti. Vůdcem odpůrců navázání bližších politických vztahů s komunisty byl Huber Matos, který proti této situaci vystoupil spolu se skupinou vysokých důstojníků. Byl zatčen a odsouzen ke dvaceti rokům vězení.²⁸ K této rázné reakce došlo podle názoru Vladimíra Nálevky z důvodu Castrovy obavy z možného spojení vnitřní opozice s opozičními organizacemi působícími v exilu.²⁹ Matos se tak stal, jak bude podrobněji vysvětleno později, jedním z prvních disidentů, kteří proti Castrovi kriticky vystoupili. Docházelo i k zatýkání a odsouzení dalších bývalých velitelů, jež vyjádřili nesouhlas s proměnou Fidelovy vlády, jako

²⁴ NÁLEVKA, Vladimír. Cit. d., s. 99.

²⁵ Tamtéž, s. 99.

²⁶ Tamtéž, s. 100.

²⁷ GOTT, Richard. Cit. d., s. 220.

²⁸ HIDALGO, Ariel. *Disidencia: Segunda Revolución Cubana?*. Miami: Editorial Universal, 1994, s. 39.

²⁹ NÁLEVKA, Vladimír. Cit. d., s. 101-102.

tomu bylo v případě Williama Morgana, Sorí Marína, Rolanda Cubelase, Eloy Gutiérreze Menoya či Maria Chanese.³⁰

Na konci roku 1959 se začaly prohlubovat i ekonomické problémy, k nimž docházelo také v souvislosti se zhoršením vztahů mezi Kubou a USA. Před revolucí závisela kubánská ekonomika zcela na ekonomice americké: Spojené státy odebíraly kubánský cukr, což nyní odmítly. Tohoto zhoršení vztahů mezi USA a Kubou využil Sovětský svaz, který nabídl Kubě hospodářskou pomoc: zavázal se odebírat kubánský cukr a zásobovat Kubu ropou.³¹ Navíc poskytl Kubě řadu úvěrů, s jejichž pomocí mohl Castro nakoupit zbraně pro své vojsko. Tyto ekonomické kroky souvisely i s kroky politickými: v květnu 1960 byly obnoveny diplomatické vztahy mezi Kubou a Sovětským svazem.³²

2.5 Invaze v Zátocě sviní

Ne všichni však souhlasili s politickými a ekonomickými rozhodnutími, která Castro podnikl v prvních letech po revoluci. Již byl zmíněn Huber Matos, ale nespokojených Kubánců bylo více. Velký nesouhlas s Castrovým počínáním ze strany USA vyvolala nejen již zmíněná pozemková reforma a znárodnění severoamerických společností a podniků, ale i Castrův příklon k Sovětskému svazu a radikální revoluční režim. Z tohoto důvodu byl z Havany odvolán americký velvyslanec a byl zablokován dovoz amerického zboží na Kubu.³³ Vláda Spojených států se navíc rozhodla podpořit vznikající exilové hnutí. V tajných výcvikových táborech v Guatemale, Nikaragui a Panamě byly cvičeny invazní jednotky, které se měly 17. dubna 1961 vylodit v Zátocě sviní. Plán invaze na Kubu se začal organizovat během administrativy prezidenta Eisenhowera, k jeho realizaci však došlo až během vlády Kennedyho, který se proti Castrovi nestavil tak tvrdě, jako jeho předchůdce. Kennedy nakonec s invazí souhlasil, byla však podmíněna současným povstáním kubánského obyvatelstva. Námořní invaze měla být také podpořena leteckými nálety. Celý pokus o svržení Fidela Castra však skončil neúspěchem, za nímž stálo především Kennedyho odvolání druhého leteckého náletu, vliv měl ale i nevhodný výběr místa pro invazi a Castrova rychlá reakce, díky níž revoluční letectvo potopilo invazní loď, čímž odřízlo 1500 členů invazní jednotky od moře. Brzy byly všechny invazní jednotky obklíčeny, jejich členové byli zajati a více než sto z nich bylo zabito.³⁴

³⁰ HIDALGO, Ariel. Cit. d., s. 39.

³¹ OPATRNÝ, Josef. Cit. d., s. 73.

³² NÁLEVKA, Vladimír. Cit. d., s. 103.

³³ Tamtéž, s. 104.

³⁴ Tamtéž, s. 105-106.

Porážka Spojených států a udržení Castrova režimu vytvořily vhodné podmínky pro definitivní proměnu kubánské politiky. V důsledku těchto skutečností se začala Kuba velmi rychle socializovat: její politika se začala přibližovat socialistickému systému Sovětského svazu, v červenci 1961 Castro založil *Sjednocené revoluční organizace (ORI)*, do nichž byly integrovány do této doby samostatné levicové uskupení (*Hnutí 26. července, Lidová socialistická strana, Direktorium 13. března*) a v roce 1961 byla kubánská revoluce oficiálně označena za revoluci socialistickou.³⁵

2.6 Karibská krize

Přátelských vztahů s Kubou využil Sovětský svaz, který se rozhodl na Kubu umístit rakety středního doletu s jadernými hlavicemi. Tímto krokem se Chruščov snažil upevnit svou pozici jak doma v SSSR, tak na poli mezinárodní politiky. Kuba s tímto rozhodnutím souhlasila v květnu 1962 a brzy poté byly skutečně zřízeny raketové komplexy. Velmi brzy se o jejich existenci dozvěděly Spojené státy, které se jimi cítily ohroženy, v důsledku čehož reagovaly námořní blokádou celého ostrova, jež byla vyhlášena 22. 10. 1962. Chruščov si brzy uvědomil, jak riskantní jeho kroky byly, přiznal existenci raket na Kubě a souhlasil s jejich stažením výměnou za zajištění bezpečnosti Kubu a stažení severoamerických raket z Turecka. Spojené státy dodržely svůj slib a na Kubu od této doby nezaútočily, nicméně i přesto dále propagovaly anticastrovskou politiku a podporovaly exulanty.³⁶

Je však třeba zdůraznit, že Castro nebyl příliš nadšený řešením, ke kterému SSSR a USA dospěly bez jeho účasti. Proto v následujících letech došlo k ochlazení vztahů mezi Kubou a Sovětským svazem,³⁷ a k příklonu k Číně, která na Kubu dodávala některé potraviny.³⁸ Sbližování Kubu s Čínou bylo kritizováno Sovětským svazem, který v této době řešil řadu problémů s Čínou. Chruščov se proto snažil vztahy s Kubou obnovit a pozval v roce 1963 Castra na návštěvu do Moskvy. Návštěva byla zdánlivým úspěchem: nejenže byl Castro přijímán s nadšením jako nový socialistický hrdina, ale tato návštěva měla mít vliv především na kubánské hospodářství. Sovětský svaz se s Kubou domluvil na rozvoji kubánské ekonomiky prostřednictvím výroby cukru: začal Kubu zásobovat zemědělskými stroji a zbraněmi, ale také finančními prostředky potřebnými na výstavbu továren. V roce 1964 Castro navštívil Moskvu znovu: během této návštěvy byly uzavřeny smlouvy o odkupu dalšího cukru a o kubánské podpoře sovětské politiky. Sovětsko-kubánské vztahy se výrazně zlepšily po invazi vojsk

³⁵ NÁLEVKA, Vladimír. Cit. d., s. 106.

³⁶ GOTT, Richard. Cit. d., s. 263.

³⁷ OPATRŇÝ, Josef. Cit. d., s. 77.

³⁸ GOTT, Richard. Cit. d., s. 266.

Varšavské smlouvy v srpnu roku 1968 do Československa. Castro vyjádřil sympatie SSSR a souhlas s jejich postupy, přijal Brežněvovu doktrínu omezené suverenity a sovětský vliv na Kubě začal výrazně stoupat.³⁹

V průběhu šedesátých let se začala objevovat snaha podpořit revoluční hnutí v ostatních státech Latinské Ameriky. Po radikalizaci revoluce byla Kuba v hospodářské i politické izolaci a všechny státy Latinské Ameriky, kromě Mexika, s ní přerušily kontakty. Castrovým plánem proto bylo svrhnout vlády prostřednictvím partyzánských válek a nastolit socialistickou vládu. Tím, kdo měl tento plán uvést v realitu, byl Guevara, který proto studoval možnost těchto válek ve venkovských oblastech Latinské Ameriky. Mnoho mladých lidí v ostatních latinskoamerických zemích se chtělo účastnit tohoto guerillového programu a doufalo, že se jim podaří napodobit kubánský příklad ve své zemi. Kuba tyto skupiny podporovala finančně (ačkoliv se nejednalo o pomoc příliš výraznou z důvodu vlastních ekonomických problémů), a poskytla výcvik, zbraně a poradenství. Navzdory kubánské podpoře byla většina partyzánských jednotek v Latinské Americe ve druhé polovině šedesátých let rozdracena. Kubánci se přímo podíleli pouze na partyzánských válkách v Argentině, Bolívii a Venezuele.⁴⁰ Významnou se stala snaha vyvézt revoluci do Bolívie v roce 1967, která však skončila tragicky. Guevarova jednotka byla odhalena a nakonec zničena. Sám Guevara byl postřelen a zabit. Kromě tohoto neúspěchu se musel Castro také potýkat s nesouhlasem šířit revoluci do ostatních států ze strany SSSR, což nakonec také přijal.

Kuba se také zapojovala do šíření revoluce v Africe, která v této době procházela obdobím dekolonizace, osvobození se a bojů za nezávislost. Proklamovaným cílem Kubánců byl boj proti imperialismu a podmanění jiným státem v mezinárodním hledisku: nešlo jim pouze o osvobození jedné země, chtěli osvobodit všechny země ze spárů společného nepřítele, uchvatitele. Jejich přístup se však výrazně lišil od přístupu afrického: Afričané postrádali politické znalosti v širším měřítku a šlo jim o osvobození své země bez nasazení životů v boji za nezávislost jiných států. Kubánci navíc neznali oblast, ve které měli bojovat, ani místní jazyk. Z těchto důvodů nakonec Kubánci přestali doufat v realizaci tohoto plánu v Africe.

Po neúspěchu šíření revoluce došlo v politice Kuby k významnému obratu: vláda a politika, hospodářství, kultura a mezinárodní otázky se vyvíjely v úzkém spojení se Sovětským svazem. Již bylo zmíněno, že rozhodujícím byl rok 1968, ve kterém proběhla invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Příklon k SSSR nesouvisel pouze

³⁹ OPATRŇY, Josef. Cit. d., s. 78.

⁴⁰ GOTT, Richard. Cit. d., s. 276.

s hospodářskou pomocí, kterou Sovětský svaz Kubě poskytoval, ale také s možnou sovětskou pomocí proti hrozbě severoamerické intervence, jejímiž svědky Kubánci byli v roce 1954 v Guatemale. Castrův souhlas se sovětskou invazí však vyvolal kritiku u těch, kteří do této doby na Kubánskou revoluci nahlíželi pozitivně. Mezi těmi, kteří začali revoluci a příklon ke komunismu SSSR odmítat, byli liberálové a socialisté z Francie a Itálie a také trockisté, kteří vystupovali proti stalinistickému komunismu.⁴¹

2.7 Hospodářské problémy

Šedesátá léta byla poznamenána hospodářskými problémy, které ovšem vycházely z problémů z přechodných let. Kubánská ekonomika byla před revolucí závislá na produkci a exportu cukru, což chtěli revolucionáři změnit. Vymyšlením strategie diverzifikace kubánské ekonomiky byl pověřen Guevara. Hlavním cílem bylo zbavení se amerického kapitalismu, k čemuž, jak již bylo vysvětleno, skutečně došlo. V důsledku vypovězení amerických společností se Kuba v letech bezprostředně po revoluci začala potýkat s ekonomickými problémy, a především s nedostatkem potravin, a proto musel být v březnu roku 1962 zaveden přidělový systém.⁴² Kromě nedostatku základních potravin a zboží musel stát čelit i stále rostoucí inflaci, zatímco populace postupně chudla. Tyto problémy nejvíce zasáhly střední vrstvu obyvatelstva, která v této době představovala jednu třetinu kubánské populace.⁴³ Jedinou oblastí, ve které se Castrově vládě dařilo, bylo zdravotnictví a školství. Podle Carlose Alberta Montanera však nelze tyto úspěchy nijak zveličovat a považovat je za úspěchy revoluce, jelikož kvalitnímu zdravotnictví a školství se v této době těšily i Argentina, Uruguay, Kostarika, Portoriko a Trinidad-Tobago.⁴⁴ Snahou kubánské vlády byla industrializace země, což však v souvislosti s odchodem amerických společností a přerušením dodávek jejich moderních strojů a technologií nebylo snadné. Naopak, stroje a technologie dovážené později ze Sovětského svazu byly zastaralé, v důsledku čehož se industrializace komplikovala. Pokud Kubánci chtěli používat moderní technologie, museli za ně zaplatit financemi získanými prodejem cukru. Jak již bylo vysvětleno výše, k této skutečnosti skutečně došlo a Kuba hospodářsky přežívala jen díky pomoci Sovětského svazu. Narůstající problémy vedly v roce 1970 ke snaze výrazně navýšit sklizeň cukrové třtiny. Cukr se brzy stal hlavním a téměř jediným vývozním artiklem, proto bylo sklizni cukrové třtiny a výrobě cukru obětováno mnoho času a pracovní síly. Ani tak ale její sklizeň nedosáhla Fidelem proklamovaných deseti milionů tun. Neschopnost sklízet

⁴¹ GOTT, Richard. Cit. d., s. 300.

⁴² GOTT, Richard. Cit. d., s. 239.

⁴³ MONTANER, Carlos Alberto. *Castro en la era de Gorbachov*. Madrid: Instituto de Cuestiones Internacionales, 1990, s. 24.

⁴⁴ Tamtéž, s. 25.

v takové míře, v jaké by si Castro představoval, a s tím související stagnující ekonomika, vedly k hluboké krizi. Ekonomika země byla čím dál tím více závislá na Sovětském svazu, až roku 1972 Kuba vstoupila do RVHP, do uskupení zemí, jež kontrolovalo obchodní a hospodářské vztahy spojeneckých zemí SSSR. V tom samém roce byla podepsána dohoda o patnáctileté hospodářské spolupráci SSSR a Kuby, což vedlo ke stabilizaci ekonomiky v letech 1975-1985. Již v roce 1976 byl zaveden první pětiletý plán, který měl napomoci industrializaci země.

V sedmdesátých letech navíc došlo k řadě politických reforem, mezi nimi lze zmínit například novou kubánskou ústavu z roku 1976, reformu rady ministrů a reformu kubánské komunistické strany. V prosinci roku 1976 předala Castrova revoluční vláda formálně moc Národnímu shromáždění, uskupení lidové moci. Podle názoru Richarda Gotta se Kuba nyní stala „dobře zavedeným, dobře zorganizovaným a dobře vyzbrojeným komunistickým státem.“⁴⁵ Proti tomuto definitivnímu příklonu k SSSR se však postavila řada lidí, a to jak na Kubě, tak v zahraničí. Mnoho z dřívějších přívrženců se nyní od Castrovy revoluce odvracelo. Mezi nimi je třeba zmínit řadu kubánských intelektuálů a spisovatelů, jimž bude věnována větší pozornost v následujících kapitolách.

2.8 Vývoz revoluce

Navzdory ekonomickým problémům, s nimiž se byl Castro nucen potýkat, i nadále setrval v pozici vůdce komunistické revoluční Kuby, navíc se stal vůdcem a šířitelem komunistických revolučních idejí do ostatních koutů světa a tím legitimizoval svou pozici a svůj režim.⁴⁶ V 70. letech se tak Kuba znovu zapojuje do politického dění v Africe, tentokrát v Angole, s cílem podpořit tamní revoluční vládu, po jejíž záchraně se měly kubánské jednotky stáhnout. Nakonec tam však zůstaly mnohem déle. V Angole, v této době stále portugalské kolonii, mezi sebou soupeřily tři hnutí za nezávislost. Jedno z nich, *Lidové hnutí za osvobození Angoly* (MPLA) podporovala Kuba i SSSR. V průběhu následujících let bylo do Angoly posláno několik tisíc kubánských vojáků, s jejichž pomocí hnutí MPLA zvítězilo a vyhlásilo nezávislost Angoly. Kromě Angoly podporoval revoluce Castro také v Etiopii. Tato problematika však není klíčová pro téma této práce, proto se jí nebudu podrobněji věnovat. Je ovšem nutné zdůraznit, že kubánská angažovanost v afrických otázkách dále poškodila vztahy mezi Kubou a Spojenými státy, které se se od roku 1976 snažil zlepšit nově zvolený prezident USA, Jimmy Carter. Nařídil zastavení průzkumných letů nad Kubou, docházelo k diskuzím o námořních hranicích a rozhodl o otevření ambasády v Havaně a ve Washingtonu.

⁴⁵ GOTT, Richard. Cit. d., s. 307.

⁴⁶ MONTANER, Carlos Alberto. Cit. d., s. 25-26.

Další snahy o zlepšení vzájemných vztahů však ztroskotaly na již zmíněné kubánské participaci na revolucích v Africe a na neschopnosti USA omezit činnost exulantských skupin působících z Miami.⁴⁷ V této době také docházelo k jednáním souvisejícím s možným zrušením ekonomického embarga a na Kubu jezdili zástupci amerických společností. Ke zrušení embarga však dojít nemohlo, jelikož je ze zákona dané, že embargo může být zrušeno Kongresem v případě, že „Kuba již není ovládána nebo kontrolována cizí vládou nebo cizí organizací kontrolující světové komunistické hnutí.“⁴⁸ Castro na druhou stranu nebyl příliš ochotný dělat jakékoliv ústupky a navíc dokázal, že s hospodářskou pomocí SSSR je možné žít i s embargem. Navíc došlo k navázání diplomatických a hospodářských vztahů s levicovými vládami Latinské Ameriky a díky vojenské pomoci Angole a Etiopii měla Kuba dobré postavení i v Africe. Kuba se tak prezentovala jako vůdčí země v boji proti kolonialismu.

⁴⁷ GOTT, Richard. Cit. d., s. 325-326.

⁴⁸ Tamtéž, s. 328.

3 Lidská práva na Kubě

Důležitým tématem, souvisejícím s Castrovým režimem, jsou lidská práva a jejich dodržování. Kubánská lidská a občanská práva jsou garantována ústavou, která vešla v platnost v roce 1976. Od té doby byla několikrát pozměněna, naposledy v roce 2002.⁴⁹ V ústavě se uvádí, že Kuba je demokratický socialistický stát a je v ní stanoveno, že kubánští občané mají právo podílet se na řízení státu.⁵⁰ Ústava kubánskému lidu garantuje plnou svobodu a důstojnost, stejná práva a povinnosti, přístup ke vzdělání, zaměstnání, zdravotní péči, svobodu slova a tisku, shromažďování a manifestace. Ústava také odsuzuje jakoukoliv diskriminaci a přiznává kubánskému lidu právo na podávání stížností a petic.⁵¹ Problémem dodržování jednotlivých zákonů je nicméně článek ústavy číslo 62, který stanovuje, že žádná z těchto občanských svobod nemůže být vykonávána proti budování socialismu a socialistické společnosti.⁵² Kritici režimu se tedy nemohou vyjadřovat negativně vůči režimu a komunistické ideologii, jelikož by tím porušovali ústavu. Pokud by kubánští občané vykonávali aktivity v rozporu se socialismem a v rozporu s revolucí, mohou být zatčeni jakožto nebezpeční činitelé, ačkoliv proti nim neexistují žádné důkazy.⁵³

Kubánští disidenti kritizují především nesvobodu tisku, projevu a shromažďování a také špatné zacházení s vězni. Chtějí mít možnost svobodně cestovat, mít přístup k lepšímu vzdělávání, svobodu projevu a demokracii. Také bojují za zlepšení zacházení s vězni: požadují častější návštěvy rodin a možnost přijímat od nich balíčky a také přístup k lékařské péči.⁵⁴ Řada z kritiků režimu bývá často obviňována z ohrožení společnosti, nebo z podílení se na teroristických a podvratných akcích a kvůli snaze prosadit právo na svobodu projevu a shromažďování bývají často zatýkáni a vězněni. V poslední době však dochází k zatýkání disidentů na kratší časový úsek, jelikož tato skutečnost není tak nápadná pro mezinárodní veřejnost.⁵⁵ V následujících kapitolách bude nastíněn vznik kubánské opozice a její vývoj, vytvoření literárního disentu a jeho základní charakteristiky.

⁴⁹ Constitución de la República de Cuba. [online].[2016-05-16] Dostupné:

http://web.archive.org/web/20160428022446/http://www.gacetaoficial.cu/html/constitucion_de_la_republica.html

⁵⁰ Constitución de la República de Cuba. [online].[2016-05-16] Dostupné: <http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm>

⁵¹ Tamtéž, [online].[2016-05-16] Dostupné: <http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm>

⁵² “Ninguna de las libertades reconocidas a los ciudadanos puede ser ejercida contra lo establecido en la Constitución y las leyes, ni contra la existencia y fines del Estado socialista, ni contra la decisión del pueblo cubano de construir el socialismo y el comunismo. La infracción de este principio es punible.”

⁵³ FERNÁNDEZ, Damián. *La disidencia en Cuba: entre la seducción y la normalización*, Foro Internacional, México, D.F.: Colegio de México, 2003, No. 173, s. 593. [online].[2016-05-15]. Dostupné: <http://forointernacional.colmex.mx/index.php/fi/article/view/1664/1654>

⁵⁴ HOLCOVÁ, Pavla. *Jak se žije kubánským politickým vězňům*, 2010, [online].[2016-05-15]. Dostupné: <http://www.lideazeme.cz/clanek/jak-se-zije-kubanskym-politickym-veznum>

⁵⁵ RODILES, Antonio. Rozhovor pro Českou tiskovou kancelář. 2014, [online].[2016-05-16]. Dostupné: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/mohou-nas-kdykoli-zadrzet-rekl-kubansky-disident-rodiles/1134534>

4 Formování a vývoj proticastrovské opozice

Velmi brzy po vítězství revoluce a po nastolení socialistické vlády se začaly objevovat nesouhlasné hlasy kubánského obyvatelstva s Castrovou politikou. Již v roce 1959 proto někteří Kubánci zemi opustili a odešli do emigrace. V letech bezprostředně po revoluci bylo teoreticky snadné zemi opustit: ti, co chtěli z Kuby odejít, potřebovali povolení k vycestování od kubánské vlády, vízum pro vstup na území USA od severoamerické vlády a letenku. Získat však americké vízum a povolení k vycestování mohlo být značně složité, jelikož povolení kubánská vláda udělovala pouze těm, kteří měli zaplacené všechny daně, a americké vízum se málokdy udělovalo levicově orientovaným osobám. Nicméně i přesto se desítkám tisíců Kubánců podařilo Kubu opustit.⁵⁶ Kubánská emigrace má však své velmi charakteristické rysy: ve většině případů z ostrova neodcházely velké organizované skupiny osob, jednalo se spíše o postupný odchod skupin lidí: každá z nich odpovídala jiným revolučním obdobím.⁵⁷

4.1 Emigrace

Mezi prvními, kdo ostrov opouštěli, byli ti, kteří se nějakým způsobem podíleli na Batistově vládě a jeho přímí stoupenci. Podle Richarda Gotta opustilo Kubu v prvních letech po revoluci více než 40 000 takovýchto osob.⁵⁸ Tato skutečnost ve výsledku přinášela Castrovu režimu samá pozitiva, jelikož jeho odpůrce, kteří na ostrově zůstali, neměl kdo vést. Dále ostrov opouštěli ti, co nesouhlasili s radikalizací revoluce a s jejím obratem ke komunismu. Odpůrci revoluce byli také katolíci a vyšší společenská třída. Gott uvádí, že v roce 1961 opustilo Kubu 80 000 a v roce 1962 70 000 takových lidí.⁵⁹ Podle Volkera Skierky opustilo mezi lety 1960-1962 Kubu necelých 200 000 lidí.⁶⁰ Mnoho z nich věřilo, že se Castro u moci dlouho neudrží a doufalo, že se brzy vrátí zpět na Kubu. Po roce 1962 došlo k poklesu odchodů do exilu v souvislosti s Karibskou krizí, po níž byly na tři roky pozastaveny lety mezi Kubou a Spojenými státy, kam kritici režimu převážně mířili. Ti, kteří i přesto chtěli pryč, volili možnost lodní přepravy, která byla nebezpečná a během níž mohlo zahynout mnoho lidí. Těchto úmrtí využívaly USA k anticastrovské propagandě. V průměru ročně emigrovalo 12 000 osob.⁶¹ S rostoucí politickou represí a hospodářskými problémy se začal zvyšovat počet lidí

⁵⁶ GOTT, Richard. Cit. d., s. 267.

⁵⁷ SERRANO, Pío E. *Narrativa cubana del/desde/en el exilio*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, Aunque anochezca, Miami: Ediciones Universal, 2001 s. 51.

⁵⁸ GOTT, Richard. Cit. d., s. 268.

⁵⁹ Tamtéž, s. 268.

⁶⁰ SKIERKA, Volker. *Fidel: la biografía definitiva del líder cubano*. Barcelona: Ediciones Martínez Roca, 2002, s. 298.

⁶¹ Tamtéž, s. 298.

toužících po emigraci a Castro se proto rozhodl reagovat tím, že všem, kdo se na revoluci nechtějí podílet, povolil odchod do exilu.⁶² Je třeba mít na zřeteli fakt, že to Castro umožnil především proto, aby se zbavil zátěže, která režim kritizovala a která by ho mohla ohrozit.⁶³ V roce 1965 byl proto ustaven přístav Camarioca jakožto místo, kde si kubánští exulanti mohou vyzvednout své příbuzné a blízké. Ačkoliv všichni odchozí ztráceli automaticky kubánské občanství a museli nechat všechnen svůj majetek na ostrově kubánské vládě, během měsíce, kdy byl tento projekt spuštěn, Kubu opustilo asi 3000 Kubánců.⁶⁴ Castro také souhlasil s ustavením pravidelné letecké linky mezi Kubou a Miami pro ty, kteří chtějí zemi opustit. Vláda Spojených států přijala zákon o přistěhovalectví Kubánců a byla ochotna přijímat i kubánské politické odpůrce režimu. Nicméně emigrovat mohli pouze ti, kteří měli ve Spojených státech příbuzné, a odchod byl zamezen mužům, kteří byli schopni vojenské služby.⁶⁵ Tyto lety se realizovaly v průběhu šesti let, dokud nebyly v roce 1971 přerušeny. Během tohoto období bylo do Spojených států přepraveno více než čtvrt milionu Kubánců.⁶⁶ Ti byli ve Spojených státech přijímáni na základě zákona, který každému Kubánci zaručoval pobyt ve Spojených státech. Podle Richarda Gotta celková kubánská emigrace dosahovala téměř 10 procent obyvatelstva.⁶⁷ Další výraznější snahy o odchod do exilu se začaly objevovat po roce 1968, v němž došlo k těsnějšímu příklonu Kuby k SSSR.⁶⁸ Během vlády prezidenta Clintona v USA se proměnil i postoj USA vůči kubánskému přistěhovalectví: Clinton podepsal dohody opravňující všechny Kubánce nalezené na moři, vrátit zpět na Kubu. Tyto dohody však nutně vedly k velké snaze dostat se nepozorován na území Floridy, kde i nadále Kubánci získávali právo na pobyt v USA.⁶⁹

Další příležitost opustit ostrov dostali Kubánci v roce 1980, během něhož z přístavu Mariel západně od Havany odjelo na Floridu přibližně 125 000 Kubánců. Tento exodus je klíčový pro téma této diplomové práce a z toho důvodu mu bude věnována větší pozornost. Již delší dobu se mnoho Kubánců stavělo proti porušování lidských práv, omezování práva svobody projevu, pohybu, shromažďování, a jiných. Politické problémy nebyly jediným důvodem k odchodu do exilu: Kuba se v této době potýkala s výraznými ekonomickými problémy a mnoho Kubánců žilo v obrovské bídě. Odpůrci a kritici režimu byli zatýkáni

⁶² SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 298.

⁶³ MONTANER, Carlos Alberto. Cit. d., s. 46-47.

⁶⁴ GOTT, Richard. Cit. d., s. 269, SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 298-299.

⁶⁵ SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 298.

⁶⁶ GOTT, Richard. Cit. d., s. 270, SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 298.

⁶⁷ GOTT, Richard. Cit. d., s. 270.

⁶⁸ Tamtéž, s. 300.

⁶⁹ Tamtéž, s. 270.

z mnoha důvodů, je proto logické, že začalo docházet k čím dál tím větší touze k odchodu do zahraničí. V dubnu roku 1980 najel kubánský autobus do peruánského velvyslanectví, jehož cestující se na něj obrátili s žádostí o azyl. Peruánské velvyslanectví žadatele o azyl nevydalo zpět do rukou Castra, a z toho důvodu se počet lidí žádajících o azyl výrazně zvýšil a dosáhl deseti tisíců.⁷⁰ Castro označil žadatele za spodinu a kriminálníky a prohlásil, že nikdo z nich nebyl vystaven politickému pronásledování a nemá tedy žádný důvod žádat o azyl.⁷¹ Pod světovým tlakem však Castro nakonec ustoupil a souhlasil s povolením emigrace „nežádoucím živlům“, které si revoluci ani nezaslouží. Emigrovat proto mohli také ti, kteří veřejnost pobuřovali svým chováním nebo sexuální orientací. V Castrově režimu byla homosexualita považována za jakousi zvrhlou nemoc, byla velmi tvrdě a nekompromisně postihována a homosexuálové byli posíláni do pracovních táborů a do vězení. Emigrace byla ovšem zakázána kritikům režimu, kteří by mohli v emigraci šířit informace o Castrově vládě. Z počátku však bylo ve všeobecném zmatku relativně snadné získat povolení k vycestování z jiného důvodu než kvůli nespokojenosti s režimem (například z důvodu již zmíněné homosexuality), díky čemuž se řada kritiků a politických vyvrhelů dostala do Severní Ameriky.

Prvních 10 000 žadatelů dostalo oprávnění k vycestování: vzhledem k omezené imigrační politice USA, kterou prezident Carter stanovil na 3500 osob, odlétali Kubánci také do Kostariky a poté do Peru. Počet zájemců o emigraci výrazně narostl poté, co Castro prohlásil, že „V naší zemi není potřeba těch, kteří nemají revoluční geny, revoluční krev a ani revoluční cit, pochopení a srdce. Jedním slovem: ti, co nemají těchto kvalit, jsou nevýznamnou součástí obyvatelstva“⁷². V tuto chvíli navíc americký prezident oznámil, že všechny kubánské migranty Spojené státy přijmou s otevřenou náručí.⁷³ Organizovaný exodus z přístavu Mariel probíhal od dubna do října 1980, kdy byl zastaven ze strany USA. Migrantí nebyli ve Spojených státech přijímáni příliš vřele, byli považováni za nežádoucí živly a za chátru. Tento obraz ještě více podpořila kubánská vláda oficiálním označením migrantů za společenskou spodinu, mentálně nemocné a kriminálníky.⁷⁴ Ve skutečnosti jen pouhá 4 % migrantů měla kriminální historii či mentální nemoc.⁷⁵ Nepříliš vřelého přijetí se migranti dočkali i od kubánských exulantů, kteří ostrov opustili dříve. Označení migrantů za spodinu spolu s problémy, které měli s kubánským exilem v USA, zabránilo tomu, aby marielisté označili Castrovu revoluci za frašku s nějakým

⁷⁰ SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 293.

⁷¹ GOTT, Richard. Cit. d., s. 332.

⁷² SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 294.

⁷³ Tamtéž, s. 295.

⁷⁴ BERTOT, Lillian D. *The Literary Imagination of the Mariel Generation*. Washington: The Endowment for Cuban American Studies of the Cuban American National Foundation, 1995, s. 70.

⁷⁵ Tamtéž, s. 70.

hmatatelným výsledkem. Marielisté a celá kubánsko americká společnost byli společensky stigmatizováni.⁷⁶ Někteří z migrantů zůstali v Miami, ale mnoho z nich, zejména spisovatelé a intelektuálové, se vydali do New Yorku. Odchod tak významného počtu Kubánců byl ve Spojených státech vnímán jako známka vnitřní politické nestability Castrova režimu. Příliv velkého množství migrantů měl však negativní dopad i na Spojené státy a především na popularitu prezidenta Cartra a tato epizoda bývá považována za jeden z důvodů, proč byl v následujících volbách poražen svým protikandidátem Ronaldem Reaganem.⁷⁷ Většina z migrantů byli muži a jejich společenská a ekonomická třída byla nižší, než tomu bývalo u předchozích migrací.⁷⁸ Z tohoto důvodu se někteří odborníci domnívají, že velké množství z nich lze označit také za migranty ekonomické.⁷⁹ Podle Lillian Bertot však měli marielisté jediný cíl, a tím byla svoboda, kvůli čemuž je Bertot považuje za migranty politické, a důvody ekonomické či dokonce náboženské považuje pouze za doprovodné důvody.⁸⁰ Tento fakt, spolu s texty marielistů, dokazuje, že se Kubánci nesmířili s politickou nesvobodou, ekonomickou bídou a militarizací kubánské revoluční vlády.⁸¹

Kromě těchto oficiálních a povolených odchodů do exilu se mnoho Kubánců pokoušelo dostat z ostrova nelegálně, nejčastěji na vorech, což je velmi nebezpečné a odhaduje se, že každý čtvrtý uprchlík po cestě zahyne.⁸² V roce 1991 vznikla exulantská skupina *Hermanos al Rescate*, jejímž cílem bylo pomáhat a zachraňovat uprchlíky, kteří se snažili emigrovat z Kuby. Je tvořena kubánskými exulanty, kteří žijí v USA a kteří s pomocí letadel zachraňují utíkající Kubánce na vorech. Kubánská vláda však tuto skupinu obviňuje z účasti na teroristických útocích a v roce 1996 Kubánci sestřelili dvě letadla této skupiny, kvůli čemuž byla Kuba vystavena mezinárodní kritice.⁸³

Kromě emigrace docházelo také k problémům s exulantskými organizacemi působícími v Miami, které byly kdysi založené a podporované americkou CIA. Ačkoliv je již nepodporovala, tyto skupiny však byly i nadále aktivní. Castro se snažil s miamským Kubánci sblížit a normalizovat tak vzájemné vztahy. Doufal, že by tímto krokem mohlo dojít k omezení radikálních teroristických exulantských aktivit. V září 1978 byli do Havany pozváni zástupci

⁷⁶ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 71-72.

⁷⁷ GOTT, Richard. Cit. d., s. 33.

⁷⁸ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 79.

⁷⁹ SKIERKA, Volker. Cit. d., s. 296.

⁸⁰ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 80.

⁸¹ Tamtéž, s. 80.

⁸² GARCÍA, Iván. *Escapar o esperar*. Revista Hispano Cubana. Madrid: Fundación hispano cubana, 2001, No. 11, s. 13.

⁸³ MALÍŘOVÁ, Eva. *Kubánský disent, tváře skutečné i domnělé*, 2005, [online].[2016-05-18]. Dostupné: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=053&clanek=030512>

miamských exulantů: mělo dojít k diskuzi o propuštění politických vězňů a rozšíření rodinných návštěv exulantů a jejich rodin. Na základě dohod se dospělo k rozhodnutí, že ne všichni exulanti jsou nutně kontrarevolucionáři a Castro souhlasil, že každý měsíc bude propuštěno 400 politických⁸⁴ vězňů.⁸⁵ Navíc také povolil návštěvy Kuby všem cizincům, u nichž se prokáže, že nejsou teroristy nebo agenti CIA. Také došlo k uvolnění pravidel cestování Kubánců do zahraničí.⁸⁶ Je však třeba mít na paměti, že tato zmírnění neznamena konec nepřátelství kubánských exulantů, ani konec radikálním aktivitám Castrových odpůrců.

4.2 Kubánský disent

Jelikož tématem této diplomové práce jsou díla kubánských disidentů, je klíčové nejprve porozumět významu samotného disentu a disidentů. Podle *Slovníku cizích slov* jsou disidenti „osoby nesouhlasící s režimem, stojící proti němu v opozici, zpravidla nelegální.“⁸⁷ V tomto konkrétním případě se tedy jedná o opozici jisté části kubánské populace, která nesouhlasí s castrovským režimem a vystupuje proti němu. Kubánský režim nepovoluje žádnou formu opozice, tudíž je kubánský disent skutečně vládou považován za nelegální. V prvních letech a desetiletích po revoluci se většinou jednalo o jednotlivce, nicméně od 90. let se tito jednotlivci začali sdružovat v různých uskupeních působících jako politická opozice Castrovy vlády.⁸⁸

Historik Damián Fernández rozlišuje 4 fáze disentu. Počáteční fázi datuje do let 1959-1966. V této době se disidenty stávají především lidé, kteří byli původně na Castrově straně a bojovali za reformační a demokratické ideály, a to z důvodu nesouhlasu s radikálními opatřeními a výrazným přiblížením ke komunismu/marxismu.⁸⁹ Mezi ně patří například Huber Matos. Spolu s Castrem se podílel na svržení vlády Fulgencia Batisty a po Kubánské revoluci byl Fidelem vyznamenán a jmenován vojenským velitelem. Brzy ale vyjádřil nesouhlas s příklonem ke komunismu, a proto byl obviněn ze zrady a odsouzen k 20 letům vězení.⁹⁰ Po odpykání trestu odešel do exilu do Miami, kde založil skupinu *Nezávislá a demokratická Kuba* (Cuba Independiente y Democrática) a napsal knihu *Cómo llegó la noche*, ve které popisuje

⁸⁴ Jsem si vědoma toho, že výraz “politický vězeň” se nevyskytoval v Castrově rétorice, jelikož všichni, kdo s revolucí a režimem nesouhlasili, byli spodinou, kriminálníky a blázny. Souhlasím však s Richardem Gottem a s dalšími autory, že se o politické vězně skutečně jednalo, jelikož pravé důvody jejich perzekuce a zatčení byly v mnoha případech právě důvody politické.

⁸⁵ GOTT, Richard. Cit. d., s. 330.

⁸⁶ Tamtéž, s. 331.

⁸⁷ Slovník cizích slov. Editoval Lumír Klimeš. 5. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994, s. 124.

⁸⁸ PEJLOVÁ, Pavlína. *Problematika dodržování lidských práv a její důsledky pro rozvoj na příkladu Kuby*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, [online].[2016-05-28] s. 19, Dostupné: http://geography.upol.cz/soubory/studium/bp/2006-mrs/2006_Pejlova.pdf

⁸⁹ FERNÁNDEZ, D. Cit. d., s. 593.

⁹⁰ HIDALGO, Ariel. Cit. d., s. 39.

svůj rozchod s režimem a pobyt ve vězení. Zbytek života prožil střídavě v USA a na Kostarice a zemřel v Miami ve věku 95 let v roce 2014.⁹¹ Disidenti této první fáze však nezískali velkou mezinárodní pozornost.

Během druhé fáze kubánského disentu byla vytvořena první Rada, která se věnovala lidským právům na Kubě a jejich dodržování. Jejími členy byli Ricardo Boffil, Marta Frayde a Elizardo Sánchez. Začalo docházet k řadě zatýkání a v této době se začínají o lidská práva na Kubě zajímat i Spojené státy americké a Francie. V roce 1988 Castro povolil vstup na ostrov Komisi pro lidská práva OSN (dnešní Rada pro lidská práva), což Fernández považuje za počátek třetí etapy, během níž někteří Kubánci vyhledávali delegáty, aby jim mohli předat informace.⁹² Toto třetí období trvá do roku 1996. V této fázi výrazně narůstá počet aktivistů a v roce 1994 již existuje 100 opozičních skupin.⁹³ V důsledku světového dění (rozpad SSSR), ekonomických problémů a vnitřních rozporů disidenti očekávali brzký konec Castrova režimu a založili *Concilio Cubano*, radu, která sdružovala mnoho opozičních skupin. Nicméně, v roce 1996 došlo ke krutým represím, vůdčí osoby byly zatčeny a vláda tvrdě postupovala proti všem kritikům.⁹⁴ V roce 1996 začíná čtvrtá fáze disentu, během níž došlo k fragmentizaci a k výraznému nárůstu počtu opozičních skupin. Disidentské hnutí se rozšířilo na venkov a získalo si čím dál tím více příznivců.⁹⁵ V posledních letech počet disidentů výrazně narostl a v dnešní době je na Kubě podle Damiána Fernándeze mnoho opozičních skupin.⁹⁶ Mimo jiné z tohoto důvodu je kubánský disent výrazně rozdrobený a fragmentovaný a jednotlivé skupiny se od sebe liší jak svými požadavky, tak svou ochotou či neochotou vyjednávat s Castrem.⁹⁷

⁹¹ *Muere Huber Matos, el primer comandante disidente de la revolución cubana*, BBC Mundo, 2014, [online]. [2015-03-17]. Dostupné:

http://www.bbc.co.uk/mundo/ultimas_noticias/2014/02/140227_ultnot_matos_murio_lp.shtml

⁹² FERNÁNDEZ, D. Cit. d., s. 596-597.

⁹³ Tamtéž, s. 598.

⁹⁴ Tamtéž, s. 598.

⁹⁵ Tamtéž, s. 599.

⁹⁶ Tamtéž., s. 592.

⁹⁷ PEJLOVÁ, Pavlína. Cit. d., s. 20.

5 Literární disent

Hlavním tématem této literární práce je obraz a vnímání Castrova režimu literárními disidenty, kteří byli perzekvováni nejen kvůli svým politickým názorům, ale také kvůli své literární tvorbě, která byla oficiální vládou označena za tvorbu „kontrarevoluční“. V této kapitole bude proto věnována pozornost vývoji kubánského literárního disentu a poté se zaměřím na generaci Mariel a jejího představitele Reinalda Arenase.

5.1 Kubánský literární disent

Rafael Rojas v díle *Tumbas sin sosiego: Revolución, disidencia y exilio del intelectual cubano* rozvádí teorii „odchodu, hlasu a věrnosti“ (salida, voz y lealtad), jež byla původně aplikována na německou realitu před pádem železné opony. Autorem této teorie je Albert O. Hirschman, podle jehož názoru v každé společnosti, a především v té, která je podrobena autoritativnímu režimu, mají lidé tři možnosti: věrnost, hlas a odchod.⁹⁸ Esejista Arcadio Díaz Quiñones tuto teorii aplikoval na Kubu po roce 1959 a dospěl k závěru, že revoluce a následné nastolení komunistického režimu vyvolaly mezi kubánským lidem tři reakce, které odpovídají výše zmíněné teorii „odchodu, hlasu a věrnosti“: věrnost chápe jako poslušnost, hlas jako opozici, a odchod jako exil.⁹⁹ Již krátce po revoluci se kubánská intelektuální společnost rozdělila na tři skupiny: do první řadí Rojas ty, kteří na revoluční změny nahlíželi se sympatiemi. Do této skupiny z počátku patřila velká většina intelektuálů, například Mañach, Marinello, Carpentier, Guillén, Lezama Lima, Vitier, Piñera, Cabrera Infante, Ortiz. Do druhé skupiny patří podle Rojase ti intelektuálové, kteří se k revoluci stavěli kriticky: jak bude vysvětleno v následujících kapitolách, mnoho z těch, kteří původně s revolucí sympatizovali, se nakonec stali jejími kritiky. Třetí skupinu kubánských intelektuálů v 60. letech tvoří ti, kteří ostrov opustili a šli dobrovolně žít do exilu, nejčastěji do Spojených států amerických.¹⁰⁰ Jak bude vysvětleno později, jedná se o tzv. exulanty historické. Rojas ovšem vyzdvihuje fakt, že ne vždy bylo zařazení některých intelektuálů do konkrétní skupiny jednoduché, jelikož někteří z nich, navzdory počátečnímu revolučnímu nadšení, nebyli revoluci ani věrni, ani se jí veřejně nepostavili, ani neodešli do exilu. Tyto intelektuály řadí Rojas do tzv. skupiny ticha (silencio),

⁹⁸ ROJAS, Rafael. *Tumbas sin sosiego: Revolución, disidencia y exilio del intelectual cubano*. Barcelona: Editorial Anagrama, 2006, s. 16-17.

⁹⁹ Tamtéž, s. 17.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 17.

jelikož nedávali veřejně najevo svůj nesouhlas s revolucí, ale zároveň své kritické názory šířili mezi své přátele a rodinu. Jsou jimi například Ortiz, Lezama Lima či Piñera.¹⁰¹

Kubánský literární exil ve Spojených státech se těší dlouhé tradici, jelikož již od konce 18. století opouštěli nespokojení Kubánci ostrov a nacházeli útočiště v Severní Americe, jako tomu bylo v případě José Heredii, Cirila Villaverdeho, či José Martího. Nikdy se však nejednalo o tak výrazný počet emigrantů, jaký Kubu opouštěl ve druhé polovině 20. století. Literární exulanti se museli smířit s tím, že opuštěním Kuby zmizeli z kubánského literárního kánonu. Autoři jako Gastón Baquero, Lino Novás Calvo, Humberto Piñera, Carlos Montenegro či Guillermo Cabrera Infante nebyli začleněni do *Slovníku kubánské literatury* (Diccionario de la Literatura Cubana), jež vyšel v roce 1984. Někteří autoři, jako Lydia Cabrera či Jorge Mañach se sice ve Slovníku vyskytují, jsou však označeni jako spisovatelé „kontrarevoluční“ a batistovští.¹⁰²

Navzdory všem hospodářským problémům a společenské nestabilitě se kubánští obyvatelé krátce po vítězství revoluce těšili relativně snadnému přístupu k literatuře a umělecké svobodě. Umělci, spisovatelé a intelektuálové hráli významnou roli v kubánském kulturním životě: nejenže řada z nich bojovala spolu s Castrem proti Batistovu režimu, ale byli to právě oni, kdo měli možnost ovlivnit myšlení celého národu. V letech bezprostředně po revoluci jejich tvorba sloužila k oslavám revoluce a svobody a první polovina šedesátých let byla „zlatým věkem literatury a umění.“¹⁰³ V souvislosti s neutěšenou sociální a ekonomickou situací navíc řada Kubánců utíkala k četbě: preferovali klasické romány, detektivky a dobrodružnou literaturu. Kubánský lid se setkával především s díly cenzurovanými a propagačními, jejichž autoři byli přívrženci revoluce i komunismu jako Nicolás Guillén, Juan Marinello či Alejo Carpentier, nebo autoři avantgardní a kosmopolitní, jako Guillermo Cabrera Infante, Heberto Padilla, Edmundo Desnoes či Lisandro Otero.¹⁰⁴ Tito spisovatelé za publikované knihy nedostávali honorář, nýbrž pravidelný plat, těšili se přednostnímu přístupu k bydlení, možnosti cestovat a uplatnit se na kulturních a literárních pozicích v zahraničí.¹⁰⁵ Obsahově nebyla jejich díla výrazně omezována a státní cenzurou procházela bez problémů, i když se v nich objevovala politická i sexuální tematika. Šedesátá léta byla obdobím velké literární produktivity, publikovalo se mnoho literárních děl – ať už světových kanonických nebo

¹⁰¹ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 23.

¹⁰² Tatmtéž, s. 108.

¹⁰³ QUIRK, Robert E. *Fidel Castro*, přeložil Jan Hrdina, Ostrava: Oldag, 1999, s. 662.

¹⁰⁴ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 449.

¹⁰⁵ QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 663.

kubánských, vznikaly nové literární časopisy a zvyšovala se aktivita kubánských kulturních institucí.¹⁰⁶ V roce 1959 byl založen časopis *Revolución*, jehož literární příloha *Lunes de Revolución*, řízená Cabrerou Infantem, umožňovala publikaci mnoha kubánským spisovatelům.¹⁰⁷ V roce 1961 byla založena Národní unie kubánských spisovatelů a umělců (Unión Nacional de Escritores y Artistas de Cuba, UNEAC), v jejímž čele stanul prorežimní básník Nicolás Guillén. Jedním z hlavních cílů Unie byla kontrola umělecké produkce země, která musela odpovídat jasnému požadavku, jež představil Castro ve svém vystoupení „Slova intelektuálům“ 30. června 1961: „V rámci revoluce vše, mimo revoluci nic.“¹⁰⁸ Brzy začalo docházet ke sporům a ke kritice obsahů literárních děl a následně byla zrušena literární příloha *Lunes de Revolución*. Mezi lety 1968 a 1971 se Kuba nacházela v krizi v souvislosti s definitivním příklonem Kuby k Sovětskému svazu, s neúspěchem sklizně deseti milionů tun třtiny a se vstupem do RVHP. Začalo docházet k čím dál tím výraznějšímu omezování tvůrčí svobody, k přísné cenzuře, pronásledování a zatýkání spisovatelů a k pronásledování homosexuálů.¹⁰⁹

Již velmi brzy po vítězství kubánské revoluce začali někteří umělci Kubu opouštět. Anežka Charvátová tyto autory nazývá „exulanty historickými“: emigrovali na konci padesátých či na počátku šedesátých let, bez problémů se začlenili do severoamerické společnosti a nesnažili se být součástí exilové literární skupiny, naopak, každý z nich tvořil sám za sebe.¹¹⁰ Jediné, co měli tito autoři společného, byla doba odchodu do exilu. Patří mezi ně například Lydia Cabrera, která se proslavila především etnologickými a antropologickými díly popisujícími afrokubánskou realitu, novinář a předchůdce magického realismu Lino Novás Calvo či autor povídek José Sánchez-Boudy.¹¹¹

Ponechám-li stranou tuto skupinu historických exulantů, dělí Anežka Charvátová kubánský literární disident do několika skupin. Do první řadí ty autory, jež začali tvořit dávno před revolucí. Jejich díla nastínila vývoj budoucího kubánského disentu a po roce 1959 byli postupně odsouváni a zapomínáni. Ačkoliv na ostrově ve většině případů zůstali, žili v jakémsi

¹⁰⁶ ROJAS, Rafael, Cit. d., s. 449.

¹⁰⁷ OCASIO, Rafael. *Cuba's Political and Sexual Outlaw: Reinaldo Arenas*. Gainesville, University Press of Florida, 2003, s. 20.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 22 (“In support of the Revolution, every right; against the Revolution, no rights”).

¹⁰⁹ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 449.

¹¹⁰ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, in: Reinaldo Arenas, aunque anochezca, editor Luis de la Paz, Miami: Ediciones Universal, 2001, s. 32.

¹¹¹ ABREU FELIPPE, José, PAZ, Luis de la, ARAGÓN, Eva de. *Narrativa cubana: el cuento y el relato. La novela de los cubanos*, s. 627, in: Enciclopedia del español en los Estados Unidos: anuario del Instituto Cervantes 2008 / coord. por Humberto López Morales, 2008, ISBN 978-84-88252-90-6, págs. 625-650, [online].[2016-12-07]. Dostupné: http://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_08/pdf/literatura05.pdf

vlastním vnitřním exilu.¹¹² Patří mezi ně José Lezama Lima, jež se později stal pomyslným vůdcem kubánských disidentů, nebo Virgilio Piñera, který byl, stejně jako později řada dalších, pronásledován nejen kvůli své homosexualitě, ale také kvůli svým kritickým dílům. Mezi nimi je třeba zmínit román *Tlaky a diamanty* (*Presiones y diamantes*), který je kritickou a posměšnou alegorií Castrova režimu, což naznačuje i jméno hlavního hrdiny – Delfi, které je přesmyčkou jména Fidel.¹¹³

Druhou skupinu kubánského literárního disentu tvoří autoři, kteří se narodili koncem dvacátých či počátkem třicátých let. Jejich literární tvorba započala již před revolucí, ale nejvíce se proslavili právě texty, v nich kritizovali Castrův režim. Podle Anežky Charvátové „jsou typickým příkladem toho, jak revoluce požívá své děti: nejprve byli aktivní ve studentském hnutí odporu proti Batistovi a těsně po vítězství revoluce zastávali významné kulturní funkce. Ovšem s tím, jak země opouštěla cestu nezávislé vzpoury proti Batistově diktatuře a jak se šířila komunistická ideologie, dostávali se do opozice.“¹¹⁴ Spisovatelé patřící do této disidentské generace opustili ostrov během šedesátých let či počátkem let sedmdesátých. Jejich nejvýznamnější díla vycházela z exilu a stali se neznámějšími představiteli kubánského disentu. Patří mezi ně například Severo Sarduy, Guillermo Cabrera Infante a Heberto Padilla.¹¹⁵ Byli to mladí autoři, jež publikovali v literárním suplementu *Lunes de Revolución*, založeném v roce 1959 Cabrerou Infantem. Obdivovali severoamerickou a evropskou literární avantgardu a toužili po modernizaci kubánské literatury. Společně prožili proměnu společnosti v 60. letech, společně ztráceli iluze a společně tyto pocity zaznamenali ve svých textech.¹¹⁶ V exilu již však společně netvořili a každý se věnoval literární dráze sám.¹¹⁷ K prvním výraznějším střetům mezi těmito literáty a režimem došlo právě v souvislosti s tvorbou Cabrery Infanta a Padilly. Poté, co byl Cabrera Infante kvůli politickým neshodám s Castrovým režimem nucen odstoupit ze svého postu diplomata, opustil Kubu a v Evropě byl publikován jeho román *Tři truchliví tygři* (*Tres tristes tigres*), jež byl označen za nejlepší kubánský román, čímž sesadil z první příčky žebříčku současné kubánské literatury Lisandra Otera, režimního revolučního autora.

S touto skutečností souvisel osud Heberta Padilly, jenž byl zpočátku prorežimním básníkem. Jeho nadšení revolucí a režimem ovšem s příklonem ke komunismu postupně

¹¹² CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, Revolver Revue: Časopis pro literaturu a výtvarné umění, 1996/, no. 31, s. 195.

¹¹³ Tamtéž, s. 195.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 196.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 196.

¹¹⁶ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 34.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 34.

vyprchávalo a poté, co byl vládou vyzván, aby porovnal tvorbu Cabrery Infanta a Otera, se jeho situace výrazně zkomplikovala.¹¹⁸ Jeho rozhodnutí ve prospěch díla Cabrery Infanta vyvolalo nelibost vlády, což spolu s jeho čím dál tím kritičtější tvorbou vedlo k jednomu z nejznámějších případů Castrova postupu vůči spisovatelům.¹¹⁹

Příběhu Heberta Padilly, mezinárodně známému jako „případ Padilla“, byla věnována významná mediální pozornost. Tento kubánský básník a intelektuál pocházel ze střední třídy, první básnickou sbírku napsal v šestnácti letech, několik let žil ve Spojených státech a v Londýně a zpočátku byl Castrovou revolucí nadšen, jeho tvorba byla oceňována, pracoval na kubánských ambasádách v zahraničí a přispíval do časopisu *Revolución*. Později ale začal vnímat revoluci i režim střízlivěji a byl také jedním z těch, kteří nesouhlasili s Castrovým definitivním příklonem k Sovětskému svazu.¹²⁰ V této době již někteří spisovatelé a intelektuálové, kteří s Castrem nesouhlasili, ostrov opustili (mezi nimi lze zmínit například spisovatele Carlose Franquiho nebo již výše jmenovaného Guillerma Cabrera Infanta), jiní se přizpůsobili politickým požadavkům a tvořili pouze díla oslavující revoluci a revoluční společnost. Padillova tvorba začínala být kritická jak k místní cenzuře, tak k byrokracii, odmítal se přizpůsobit a věřil, že umělec má mít právo tvořit svobodně a nezávisle na politice. S tímto názorem se však na ostrově nesetkal s velkým pochopením. Castro sice oficiálně povolil tvůrčí svobodu, ta však mohla fungovat jen v rámci revoluce a nic proti ní povoleno nebylo.¹²¹ S tím Padilla nesouhlasil a tvrdil, že „poezie nemůže být služkou státu a básník pochlebničkou režimu.“¹²² V roce 1968 byla Padillova básnická sbírka *Fuera de Juego* nominována na jednu z cen udělovaných kulturní institucí *Casa de las Américas*. Lze v ní však nalézt kritiku revolučního zacházení s umělci, kvůli čemuž se prorežimní spisovatelé v čele s Nicolásem Guillénem snažili zabránit udělení ceny. I přesto porota trvala na svém verdiktu a Heberto Padilla soutěž skutečně vyhrál a jeho sbírka byla publikována, ačkoliv jí předcházela předmluva, která odsuzovala vlastní obsah díla.¹²³ V důsledku těchto událostí byl Padilla a jeho dílo vystaveno kritice a již nebylo přijímáno kubánskými nakladatelstvími, sám byl označen za nepřítele lidu, bylo mu zabráněno vycestovat, a ačkoliv mohl psát, nemohl publikovat. V souladu s ústavou mu však Castro umožnil pracovat: vedl kurzy britské literatury na Havanské univerzitě a překládal poezii, současně v ústraní tajně psal nový román o životě na

¹¹⁸ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 268.

¹¹⁹ QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 665.

¹²⁰ Tamtéž, s. 666.

¹²¹ GOTT, Richard, Cit. d., str. 308.

¹²² QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 669.

¹²³ QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 668, HIDALGO, Ariel. Cit. d., s. 49.

Kubě.¹²⁴ V roce 1971 však do jeho bytu vtrhla státní policie a našla kopie jeho románu a Padilla byl zatčen. Ve vězení byl podroben řadě výslechů, a když byl po měsíci propuštěn, byl donucen přijmout režim a odmítnout svou dosavadní tvorbu a veškeré protirevoluční myšlenky. Ve svém projevu se vytríbenými slovy ve stylu Castrových projevů snažil sdělit intelektuálské veřejnosti, že nic z toho, co říká, nemyslí vážně, ale mnohými byl považován za zbabělce, který podlehl režimu.¹²⁵ Padilla díky svému vystoupení mohl zůstat na svobodě, dokonce mu bylo umožněno pracovat ve státní překladatelské organizaci, ale ze symbolu, jímž byl, se stal troskou.¹²⁶ Padillův případ vyvolal velkou mezinárodní pozornost, která vedla k odsouzení Castrova režimu ze strany západních intelektuálů. Od té doby již kultura a literatura nemohly být nestranné a apolitické a byly plně v rukou státu. Spisovatelé mohli psát pouze politická díla, která budou sloužit revoluci. Novým předsedou Národní kulturní rady byl jmenován Luis Pavón, do té doby zástupce vedoucího politického výboru revolučních ozbrojených sil.¹²⁷ Intelektuálové byli propouštěni a zároveň také narůstala perzekuce homosexuálů: nesměli dávat najevo svou orientaci na veřejnosti. Padilla se stáhnul do ústraní, živil se překladem anglické poezie a v roce 1980 mu bylo umožněno odcestovat do Spojených států. Podařilo se mu vyvést poslední kopii svého románu, jenž vydal spolu s další sbírkou básní v USA. Podle Anežky Charvátové se Padilla stal obětním beránkem, jehož případ sloužil k zahájení tažení proti kubánským umělcům a proti intelektuálům.¹²⁸ Castro tím nejen jim, ale i latinskoamerickým a evropským umělcům dal najevo, že žádný umělec nebude v jeho režimu tvořit, jak se mu zachce.

Další exilovou generací je podle Anežky Charvátové tzv. generace ztracená, již s generací předchozí spojuje postava Reinalda Arenase, který sdílí společné rysy s oběma skupinami. Se skupinou Cabrery Infanta a Heberta Padilly sdílí podobnou parodickou poetiku, a stejně jako oni se přímo podílel na revoluci.¹²⁹ Na druhou stranu, se „ztracenou“ generací toho má společného mnohem více. Ta byla silně poznamenána strádáním, nesvobodou a úpadkem, k němuž docházelo v sedmdesátých letech. Její členové se zabývali otázkami smyslu života, národní i vlastní identity; spojuje je frustrace, hořkost a deziluze, jež jsou velmi patrné v jejich tvorbě, která je v mnoha případech výrazně autobiografická.¹³⁰ Arenas se pro ně stal vzorem i přítelem, a dokonce jakýmsi vůdcem, jelikož poté, co se jim všem podařilo odejít v roce 1980

¹²⁴ QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 672.

¹²⁵ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 230.

¹²⁶ Tamtéž, s. 230.

¹²⁷ QUIRK, Robert E. Cit. d., s. 735.

¹²⁸ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 231.

¹²⁹ Tamtéž, s. 196.

¹³⁰ Tamtéž, s. 196.

do exilu, se spolu s ním stali představiteli tzv. generace Mariel, které bude věnován mnohem větší prostor v následující kapitole.

Další skupinu, jež je třeba zmínit, tvoří autoři píšící z vězení, v němž někteří z nich strávili velkou část života. Jsou jimi například Armando Valladares, jehož dílo *Castrův vězeň* se stalo svědectvím o kubánských gulazích, či Jorge Valls Arango.¹³¹

5.2 Generace Mariel

Po vítězství komunistické revoluce byl umožněn kontakt mezi Kubou a komunistickými státy světa, a potažmo i s jejich kulturou a literaturou. Je však nutné rozlišit mezi literaturou oficiální, k níž měl díky politickým okolnostem český čtenář přístup, a mezi literaturou disidentskou, v níž se podle Anežky Charvátové projevovalo mnoho rysů typických pro kubánskou kulturu, jako „příznačná nadsázka, karnevalové posměšné veselí, sarkasmus a erotičnost“.¹³² Tyto rysy, spolu se stále přítomným humorem a erotikou ve všech podobách, se staly typickými pro kubánskou disidentskou tvorbu, jež byla odmítána oficiální státní kulturou, pro niž bylo vše experimentální a vymykající se normám a pravidlům nepřijatelné.¹³³

Kubánská exilová literatura byla dříve v zahraničí známa jen prostřednictvím děl jednotlivých autorů, neexistovalo povědomí o existenci ucelených literárních skupin či proudů. K rozšíření povědomí o kubánské exilové literatuře došlo po roce 1980 v souvislosti s medializací exodu Mariel a tvorby kubánských spisovatelů. Mnoho autorů, kteří ostrov opustili již po roce 1959, teprve nyní vstoupili do povědomí zahraničních čtenářů. Jednotliví marielisté začali být známí od roku 1981 v souvislosti s publikacemi v severoamerickém tisku. Nejprve se začaly objevovat články věnující se této skupině v již zavedeném časopisu *Noticias de arte*, ale brzy začaly vznikat nové časopisy, zaměřené na tvorbu literárního disentu. Mezi nimi je nutné zmínit časopisy *Linden Lane Magazine* (New Jersey), *Unveiling Cuba* (New York) a *Término* (Cincinnati).¹³⁴

5.2.1 Časopis Mariel

Nejvýznamnějším nástrojem pro šíření kubánské exilové literatury se však stal časopis *Mariel: Revista de literatura y arte*, který byl založen v roce 1983, v němž byly publikovány

¹³¹ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 197.

¹³² Tamtéž, s. 194.

¹³³ Tamtéž, s. 194.

¹³⁴ BARQUET, Jesús J. *La generación del Mariel*, Revista Encuentro, 1998, No. 8-9, s. 120, [online].[2016-12-12], Dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/la-generacion-del-mariel-19968>.

nejen básně a texty marielistů, ale i díla kubánských velikánů, které autoři časopisu obdivovali. Marielisté si však, stejně jako naprostá většina kubánských disidentů publikujících v zahraničí, museli časopis financovat z vlastních zdrojů. V první etapě (1983-1985) vycházel časopis v New Yorku pod vedením Reinalda Arenase, Juana Abreua a Reinalda Garcíi Ramose. Ti se také podíleli na samotné redakci časopisu, spolu s Robertem Valerou, Carlosem Victoriou, Luisem de la Paz a Reném Cienfuentesem.¹³⁵ Do generace Mariel bývá řazena celá řada dalších kubánských spisovatelů: Miguel Correa, Rafael Borda, Jesús J. Barquet, Carlos A. Díaz, Andrés Reynaldo, Manuel M. Serpa, Milton Martínez, Ronaldo Morelli, Guillermo Hernández a Pedro F. Báez.¹³⁶ Druhá etapa časopisu započala roku 1986, kdy bylo její nakladatelské centrum přesunuto z New Yorku do Miami. Časopis nadále vycházel pod vedením Reinalda Arenase a Juana Abreua, tentokrát ale Garcíu Ramose nahradila Lydia Cabrera a Marcia Morgado.¹³⁷

Cílem těchto publikací bylo šíření kulturních hodnot kubánského exilu a sjednocení kubánských umělců žijících mimo Kubu bez ohledu na to, v jakém roce ostrov opustili.¹³⁸ Tento cíl byl skutečně splněn, jelikož všichni kubánští exiloví spisovatelé měli možnost zapojit se do tvorby prostřednictvím společné literárně kulturní platformy. V časopisu Mariel byly vytvořeny sekce, v nichž se publikovaly ukázky exilové prózy i poezie, či sekce, které přinášely příběhy a tvorbu významných osobností kubánské kultury a literatury, jež v některých případech upadly v zapomnění. Také došlo k připomenutí a vyzdvižení osobností, které ačkoliv Kubu neopustily, svobodně tvořit nesměly. Mezi nimi je třeba zmínit José Lezamu Limu a Virgilia Piñeru, Enriqueho Labradora Ruize, Carlose Montenegra, José Manuela Povedu, Gastóna Baqueru a José Martího. Tito autoři byli také, stejně jako samotní marielisté, vyčleněni z klasického tradičního kubánského literárního kánonu: někteří z nich kritizovali režim, někteří byli nepohodlní z důvodu jejich sexuální orientace, někteří byli úplně zapomenuti.¹³⁹ Ačkoliv marielisté mohli z exilu svobodně publikovat, v mnoha případech zůstávali tak jako jejich literární modly i nadále zapomenuti. Nebyli zahrnuti do literárních antologií a byli odmítáni i částí tradiční kubánské exilové kultury žijící ve Spojených státech, která se od marielistů vždy distancovala¹⁴⁰, a to nejen z důvodů rasových, třídních, sexuálních a ekonomických,

¹³⁵ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 110, [online].[2016-12-13].

¹³⁶ Tamtéž, s. 110, [online].[2016-12-13].

¹³⁷ Tamtéž, s. 120, [online].[2016-12-13].

¹³⁸ Tamtéž., s. 120, [online].[2016-12-13].

¹³⁹ CORREA MUJICA, Miguel. *La Generación del Mariel: literatura y transgresión*, Espéculo: Revista de estudios literarios, Universidad Complutense de Madrid, 2003, [online].[2016-12-15].

¹⁴⁰ Tamtéž, [online].[2016-12-15].

ale i z důvodů estetických, kulturních a politických.¹⁴¹ Především důvody politické hrají v tomto případě důležitou roli, jelikož v době exodu Mariel začalo docházet k postupnému sblížení Castrovy vlády a části exilové kubánské komunity. Toto sblížení bylo ovšem narušeno hromadným opouštěním ostrova, jež zpochybnilo fungující model kubánského komunistického ráje. Příjezd 125 000 emigrantů do Spojených států a jejich kritické vyhrázení se vůči kubánskému režimu vyvolalo rozepře mezi levicovými intelektuály v exilu a mezi radikálními představiteli marielistů.¹⁴² Nicméně nelze opomíjet ani důvody estetické a literární: pro tradiční kubánský exil byla marielistická díla až příliš kritická a přehnaná a zaobírala se tématy, která nezapadala do tradiční kanonické literatury.¹⁴³ Také je třeba zmínit rozdílnost těchto dvou skupin v souvislosti s jejich odlišnou identitou. Otevřený přístup marielistů k homo sexualitě a častá sexuální tematika, jež se v jejich dílech objevovala, vedly k jejich odsouzení. Tradiční exilové skupiny je považovali za příliš skandální na to, aby mohli být přijati do již tradičních skupin.¹⁴⁴ Jejich tvorba byla až příliš marginální, excentrická a neformální.¹⁴⁵ Marielisté se od kubánských spisovatelů, kteří emigrovali do USA v dřívějších letech, lišili také tím, že na rozdíl od nich velmi brzy vytvořili literární skupinu, kterou jim pomáhal udržovat právě časopis Mariel.¹⁴⁶

Kromě toho, že Kubu opustili v odlišné době, lišili se však především tím, že zažili Castrův socialistický režim, z něhož uprchli.¹⁴⁷ Pustili se na literární dráhu za vlády Fidela Castra, během níž byli vystaveni kritice, pronásledování a byli nuceni svá díla šířit tajně, nelegálně. Z těchto důvodů je více než logické, že jejich literatura nutně musí být politicky angažovaná a kritická. Nestala se jí však z důvodu jejich vlastního rozhodnutí, naopak, byli k tomu donuceni jejich osudem poznamenaným státní kontrolou všech oblastí života.¹⁴⁸

Právě tento rys, tedy vyčlenění z kubánského literárního kánonu, spolu s vyčleněním z kubánského národního teritoria je společný všem marielistům.¹⁴⁹ Marielisté tak vytváří vlastní kánon, kánon autorů vyčleněných, nepohodlných, zapomenutých. Correa Mujica ho nazývá antikánonem, tvořeným autory vyčleněnými z kánonu národního.¹⁵⁰ Jediné, co má tento

¹⁴¹ NUEZ, Iván de la. *Mariel en el extremo de la cultura*, Revista Encuentro, 1998, No. 8-9, [online].[2016-12-17], s. 106, dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/mariel-en-el-extremo-de-la-cultura-19963>.

¹⁴² Tamtéž, s. 107.

¹⁴³ CORREA MUJICA, Miguel. Cit. d., [online].[2016-12-18].

¹⁴⁴ Tamtéž.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Tamtéž.

marielistický antikánón společného s kubánským kánónem klasickým, je postava José Martího. Tradiční kubánská literatura ho však vnímá jako hrdinu nezávislosti, který upozorňoval na nebezpečí Spojených států, zatímco marielisté ho vyzdvihují jakožto osobu excentrickou a odmítanou společností.¹⁵¹ Tato skutečnost souvisí se snahou marielistů přepsat národní literární tradici.¹⁵²

Prostřednictvím časopisu *Mariel* mohli marielisté publikovat své myšlenky, názory a zážitky. Proto byly vytvořeny sekce *Zkušenosti* (*Experiencias*) a *Naléhavosti* (*Urgencias*). Ve *Zkušenostech* se publikovaly životní příběhy a autobiografie vykreslující každodenní kubánskou realitu za vlády Fidela Castra, zatímco *Naléhavosti* se staly prostorem pro vyjádření názorů na nejaktuálnější události. Vnímání generace *Mariel* jakožto skupiny spisovatelů trpících pod vládou Fidela Castra, kteří využili příležitosti v roce 1980 a ostrov opustili prostřednictvím přístavu *Mariel*, bylo později pozměněno v souvislosti s mnoha faktory: publikace samotných členů, kulturní akce organizované marielisty a stále pokračující individuální emigrace spisovatelů, jež s marielisty sdíleli zážitek Castrovy vlády, kritický postoj a touhu zapomenout na minulost.¹⁵³ Časopis *Mariel* se nezaměřoval pouze na tvorbu literární, naopak byl otevřený všem exilovým umělcům: z toho důvodu se v časopise často objevovaly ilustrace, filmové kritiky, rozhovory s hudebníky atd. *Mariel* není jen generace literární, zahrnuje nejen literaturu, ale i výtvarné umění, hudbu, novinářinu, univerzitní vzdělávání, divadlo.¹⁵⁴

5.2.2 Marielisté jakožto literární generace

Pojetí této skupiny jakožto literární generace je relativně složité. Literární proud, nebo literární generaci chápe Anežka Charvátová jako skupinu literátů, kteří jsou přibližně stejně staří, pochází většinou ze stejné společenské a intelektuální vrstvy, jejichž tvorba vykazuje shodné rysy. Generace sdílí názory na současnou politickou a kulturní realitu a odmítá tvorbu generací předchozích. V případě exilové literární generace spolu její představitelé sdílí také dobu odchodu do exilu a nemožnost publikace děl ve své vlasti.¹⁵⁵ Pokud bychom si kladli otázku, zda marielisté splňují tyto požadavky, na většinu z nich bychom odpověděli kladně. Skutečně se jedná o skupinu, jejíž členové jsou přibližně stejně staří (Reinaldo Arenas je o pár let starší, ale jak bylo vysvětleno v předchozí kapitole věnující se jednotlivým disidentským

¹⁵¹ CORREA MUJICA, Miguel. Cit. d., [online].[2017-01-04].

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 114, [online].[2017-01-04]

¹⁵⁴ NUEZ, Iván de la. Cit. d., s. 106, [online].[2017-01-05]

¹⁵⁵ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 32.

skupinám, spojuje marielisty se skupinou předchozí), pochází ze stejných společenských podmínek (většině z nich nebylo umožněno studovat, žili na okrajích společnosti), sdílí kritický postoj ke Castrovu režimu a odmítají předchozí oficiální prorežimní literaturu. Velmi důležitým prvkem pro jejich klasifikaci jakožto literární generace je ovšem jejich vzájemná sounáležitost, podpora a přátelství, jež jsou skutečně nezpochybnitelné.

Skupina se začala formovat v 70. letech kolem postavy Reinalda Arenase, kterému se jako jedinému z celé skupiny podařilo publikovat jeho první román, *Celestino antes del alba*, na Kubě ještě předtím, než došlo k omezení tvůrčí svobody a k výraznému nárůstu cenzury. Jednotliví členové skupiny byli mladíci narozeni ve druhé polovině 40. a v první polovině 50. let, sdíleli stejné hodnoty a víru v imaginaci a v literaturu. Byli to samouci, jelikož jim bylo zabráněno studovat na univerzitách kvůli jejich kritickým postojům. Obdivovali dílo José Lezamy Limy, Virgilia Piñery a dalších autorů, kteří nebyli kubánskou vládou přijímáni. Pravidelně se scházeli, založili literární plátek *Ah, la marea*, ale po zatčení Reinalda Arenase v roce 1974 jejich literární aktivita poklesla.¹⁵⁶ Až po exodu Mariel se z tohoto jádra vytvořila skutečná literární generace. Sám Arenas o jejich generaci říká následující:

Kromě přátelství s Lezamou a Virgiliem jsem se stýkal s mnoha dalšími spisovateli své generace a společně jsme pořádali víceméně ilegální večírky, na nichž jsme si předčítali své nejnovější texty. Psali jsme neustále a k předčítání nám posloužilo cokoli: opuštěné domy, parky, pláže, procházky po pobřežních skalách. Nečetli jsme jen vlastní texty, ale i díla velkých spisovatelů [...] Má generace četla básně Jorge Luise Borgese, zakázané režimem Fidela Castra, a z paměti recitovala Octavia Paze. Naše generace, narozená zhruba ve čtyřicátých letech, byla generací ztracenou, zničenou komunistickým režimem.¹⁵⁷

Samotní představitelé této generace si byli vědomi toho, že výraz „generace“ nemusí být ten nejvhodnější, jelikož tak nebyli označeni literárními vědci s časovým odstupem, nýbrž jimi samými. Byli si vědomi toho, že o sobě mluví jako o generaci, ačkoliv později, v jiné časové perspektivě, budou do této skupiny zahrnuti další spisovatelé, či někteří budou literárními vědci vyškrtnuti.¹⁵⁸ Navzdory tomu, že se nejedná o literární generaci v tom smyslu,

¹⁵⁶ OCASIO, Rafael. Cit d., s. 115-116.

¹⁵⁷ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí: autobiografie*, přel. Anežka Charvátová. Praha: Český spisovatel, 1994, s. 92.

¹⁵⁸ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 115, [online]. [2017-01-06].

jak jsme zvyklí, marielisté jsou generací, jež sdílí životní zkušenost společenských a historických změn, násilí a revoluce.¹⁵⁹

Řadu otázek vyvolává i geografické pojmenování této skupiny. Jak název napovídá, bývají do této generace řazeni tvůrci, jež opustili Kubu v roce 1980 přístavem Mariel. Jeden z marielistů, Juan Abreu, vysvětlil, že jméno Mariel vybrali proto, že pro ně „symbolizovalo dveře, kterými utekli na svobodu.“¹⁶⁰ Jesús Barquet také zmiňuje jako hlavní důvod výběru tohoto jména právě onen exodus z roku 1980, zahrnuje však do skupiny marielistů i ty, kteří ostrov opustili samostatně chvíli před či chvíli po exodu Mariel. Mezi ně patří mimo jiné René Ariza, Antonio Benítez Rojo, Daniel Fernández, Esteban Luis Cárdenas, Vicente Echerri, Manuel Ballagas, Guillermo Rosales, Armando Álvarez Bravo, César Leante, Heberto Padilla, Belkis Cuza Malé a Rogelio Llopis.¹⁶¹ Stejný názor zastává i Anežka Charvátová.¹⁶² Mnoho z nich se stalo součástí generace Mariel díky stejnojmennému časopisu, v němž díky jeho otevřené politice mohli publikovat všichni nadaní Kubánci. Ačkoliv neemigrovali prostřednictvím exodu Mariel, stali se součástí této skupiny, jelikož s marielisty sdíleli názory na kubánskou realitu.¹⁶³ S touto myšlenkou souhlasí i Iván de la Nuez, který říká, že skupinu Mariel netvořili pouze ti, co tímto přístavem ostrov opustili.¹⁶⁴ Na druhou stranu, pouze publikace v časopise či emigrace přístavem Mariel není dostatečná pro zařazení spisovatele do literární skupiny, kvůli čemuž se budu v následujících kapitolách věnovat literárním rysům, jež členové této generace sdíleli.

Představitelé generace Mariel nebyli samozřejmě prvními literáty a umělci, kteří nesouhlasili s Castrovým režimem, a odešli od exilu. Byli však prvními, kteří v zahraničí vědomě vytvořili skupinu, jež sami nazvali generace Mariel. Od předchozích disidentů se lišili nejen způsobem, jímž dávali najevo svůj nesouhlas s kubánskou politickou, sociální, kulturní a ekonomickou realitou, ale především tím, že na rozdíl od těch, co emigrovali dříve, skutečně vědí, jaký je život v socialistické Kubě.¹⁶⁵ Jedním z nejvýraznějších rozdílů je ovšem fakt, že velmi brzo po příjezdu marielistů do Spojených států vytvořili vědomě literární skupinu s jasnými vizemi i cíli.¹⁶⁶ Marielisté byli, podle Lillian Bertot, literární kritičky pocházející

¹⁵⁹ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 22.

¹⁶⁰ ABREU, Juan. *A la sombra del mar*. Barcelona: Casiopeia, 1998, s. 16, Citováno podle: ŠKODOVÁ, Denisa. *Reflexe tématu homosexuality v kubánské exilové literatuře*, s. 19, [online]. 2008 [cit. 2017-01-28]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/51247>. Vedoucí práce Anna Housková.

¹⁶¹ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 114, [online].[2017-01-20].

¹⁶² CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 36.

¹⁶³ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 114, [online].[2017-01-20].

¹⁶⁴ NUEZ, Iván de la. Cit. d., s. 109, [online].[2017-01-20].

¹⁶⁵ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 16.

¹⁶⁶ Tamtéž, s. 17.

z Kuby žijící ve Spojených státech, důkazem neúspěchu kubánského experimentu.¹⁶⁷ Naznačili zhroucení kubánské revoluce dávno předtím, než došlo k rozpadu Sovětského svazu, jelikož jsou perfektním příkladem absurdity: ti, kteří se těšili výdobytkům revoluce a socialismu, opouštějí ostrov plni frustrace, zloby, smutku a odmítání kubánské reality.¹⁶⁸

5.2.3 Společné rysy Generace Mariel

Jak již bylo vysvětleno v předchozích kapitolách, generace Mariel představuje heterogenní skupinu, vyčleněnou ze všech oficiálních literárních proudů. Její členové nejsou součástí oficiální kubánské kultury 70. let, jejich tvorba neodpovídá novým tendencím nastupujících 80. let, a navíc jsou odmítáni i literárními exulanty, kteří do Spojených států odešli v dřívějších letech.¹⁶⁹ Navzdory heterogenosti skupiny lze v jejich životech i tvorbě nalézt mnoho společných rysů: existuje celá řada shodných literárních a stylistických postupů, které nelze opomíjet. Tyto rysy ovšem vycházejí ze shodných životních zkušeností, je proto někdy složité rozlišit, zda se jedná o rys z mimoliterární či literární oblasti.

Nejdůležitějším společným znakem je podle Jesúse Barqueta více než dvacetiletá historická zkušenost s vládou Fidela Castra.¹⁷⁰ S Barquetem se v tomto bodě shodují i ostatní marielisté, mezi nimi například Miguel Correa, jenž tvrdí, že

... samotné slovo „Mariel“ vysvětluje náš původ: utečenci z Kuby. Umělci, kteří tvoří tuto generaci, jsou ti, kteří nějakým způsobem byli součástí komunistické diktatury Fidela Castra během více než dvaceti let hysterie a represe. Domnívám se, že neexistovala žádná generační skupina s historickým pozadím, která by byla tak výrazně jednotná a identická jako ta naše. Mříže, za nimiž skončil René Ariza, poznali i Valero a Arenas. Ten stejný bezvýchodný útlak, ten stejný cyklus pronásledování a zatýkání, ty samé strašlivé výslechy. Čistky a nucené práce jsme zažili všichni v té samé zemi a téměř ve stejný moment. Stejně výhrůžky, komunistické vydírání (nejkrutější v moderních dějinách) a fyzickou šikanu jsme zažili všichni najednou. Dokonce naše trápení, naše sny a naše radosti jsou tak podobné, až se zdá, že máme společnou i matku. A tak tomu skutečně je. Máme společnou matku útlaku a absolutního ovládní lidské bytosti.¹⁷¹

¹⁶⁷ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 17.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 18.

¹⁶⁹ NUEZ, Iván de la. Cit. d., s. 108, [online].[2017-01-22].

¹⁷⁰ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 111, [online].[2017-01-22].

¹⁷¹ CORREA, Miguel. *Generación del Mariel, Festival de las artes / 3º aniversario del Mariel*, Cuba: Pintores y escritores en el exilio, 1983, s. 30., citováno podle. BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 112, [online].[2017-01-22].

Již bylo zmíněno, že společná historie, poznamenaná útlakem a ztrátou svobody, je společným jmenovatelem generace Mariel. Její představitelé jsou si toho vědomi a mluví o ní velmi zapáleně, kriticky a neformálně a cítí touhu dát nahlas najevo vše, co si myslí o době, během níž se nahlas vyjadřovat nesměli. Někteří se domnívají, že generace Mariel je nástupce tzv. generace ticha (*Generación del Silencio*), jak bývá nazývána skupina spisovatelů, kteří nemohli svobodně vyjadřovat své názory v 60. letech. Do této skupiny, nazývané také generace El Puente, patří spisovatelé a intelektuálové první porevoluční generace, mezi nimiž je třeba zmínit například Garcíu Ramose či Anu Maríu Simo.¹⁷² Tito autoři se odmítli podřídit oficiálnímu diktátu a „tvořili potichu“, svou tvorbu schovávali a pokoušeli se ostrov opustit. Tuto charakteristiku lze však použít i při popisu dalších generací, které odmítali tvořit prorežimní literaturu a postavili se proti Castrově vládě. Koncept „generace ticha“ lze proto aplikovat na všechny mladé spisovatele, kteří odmítli zaprodat své dílo režimu, kteří upozorňovali na cenzuru, útlak a nedemokratické praktiky a kteří nakonec opouštěli zemi.¹⁷³

Spolu s rysem společné historie souvisí také hledání svobody v exilu, jež sdílejí všichni marielisté i ti, kteří ostrov opustili na vlastní pěst. Marielisté opouštějí Kubu a doufají, že v exilu najdou ztracené štěstí a spokojenost, o něž byli připraveni Castrovou diktaturou. Nebyli však schopni začlenit se do americké společnosti z mnoha důvodů. Ačkoliv jim poskytla azyl, kritizovali ji jakožto elitářskou a buržoazní. Nebyli přijímáni ani kubánskými exulanty, kteří do Spojených států emigrovali těsně po revoluci a kteří měli na Kubu jiné vzpomínky než radikální antikomunističtí marielisté, jež často již před svým odchodem z Kuby představovali okrajovou společnost.¹⁷⁴

Hlavním společným rysem marielistů byla podle Anežky Charvátové nepřizpůsobivost a snaha hledat absolutní, neomezenou svobodu jak svého lidského bytí, tak své literární tvorby.¹⁷⁵ A četbu, literaturu a psaní vnímali jako jedinou cestu k této vysněné svobodě, ačkoliv právě jejich tvorba je odsuzovala k tichu: literatura proto pro ně byla jak hledáním záchrany a spasení, tak nástrojem kritiky a pomsty.¹⁷⁶ V jejich textech jsou proto patrné dvě tendence: jednou je snaha podat svědectví toho, co zažili, popsat běžný kubánský život pod vládou Fidela Castra, zatímco druhou tendencí je snaha napsat významné literární dílo plné literárních kvalit a hodnot.¹⁷⁷ Velmi důležitá je pro marielisty imaginace, představivost, fantazie:

¹⁷² BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 112, [online].[2017-01-23].

¹⁷³ Tamtéž, s. 114.

¹⁷⁴ NUEZ, Iván de la. Cit. d., s. 108-109, [online].[2017-01-23].

¹⁷⁵ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 39.

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 40.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 40.

Představitost jim umožňuje vytvářet světy nezávislé na okolní realitě, které s ní soutěží a občas ji poráží, ačkoliv cena tohoto vítězství je většinou vykoupena smrtí hlavních hrdinů. Je to ovšem šťastná smrt, v níž se hrdinové konečně cítí osvobození ze svazujícího, podprůměrného a nepřátelského světa.¹⁷⁸

Tato imaginace je patrná především v jejich inovativních literárních přístupech, zatímco jejich touha vypovědět své zážitky připomíná spíše literaturu svědectví. Tento rys vyzdvihuje i Stephanie Panichelli-Batalla, která připomíná slova samotného Arenase: „Je to svět, který – pokud ho nepopíšu, se ztratí v paměti těch, co ho zažili.“¹⁷⁹ Autorka vyzdvihuje díla Reinalda Arenase, Miguela Correy, Roberta Valery, Lázara Gómeze Carrilese, Nicoláse Abreua, v jejichž dílech je mnoho rysů literatury svědectví.¹⁸⁰ V jejich tvorbě se objevují svědectví pronásledování, zatýkání, mučení, nucených prací, ostrakismu a samozřejmě také exilu, jejichž prostřednictvím dochází k obvinění vlády Fidela Castra, Sovětského svazu a komunismu. Tato skutečnost kontrastuje s postojem Castrovy vlády, jež naopak vinila Spojené státy a disidenty z podvrtných a protirevolučních postojů.¹⁸¹

Nejvýraznějším společným rysem autorů Generace Mariel je bezpochyby nekompromisní kritický postoj a odmítání autoritarismu a oficiálního režimu, s tím související nemožnost publikovat svá literární díla, skrývání rukopisů a kompletní marginalizace autorů.¹⁸² Nejedná se tedy pouze o vyjádření nesouhlasu s aktuálním politickým režimem, naopak, jejich díla jsou plná velmi kritického postoje a odmítání morálního autoritarismu, jehož jsou marielisté svědky.¹⁸³ Jejich díla byla ukrývána, ztrácena, ničena, přepisována, tajně odvážena z ostrova a publikována v zahraničí. Na Kubě jejich díla kolovala mezi lidmi prostřednictvím kopií, přepisů, či pouhým vyprávěním.¹⁸⁴ Právě tato nemožnost publikovat, která autory odsoudila k tichu, vedla ke kritickému a rozzlobenému tónu jejich děl.¹⁸⁵

¹⁷⁸ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 41 (“La imaginación les permite crear mundos independientes de la realidad circundante, que compiten con ella y a veces la vencen, aunque el precio de esta victoria suele ser la muerte de los protagonistas. Pero es una muerte feliz, en la que los protagonistas se sienten por fin liberados de las ataduras del mundo real, tan mediocre y hostil.”).

¹⁷⁹ PANICHELLI-BATALLA, Stephanie. *Mariel, 25 años después, La Generación del Silencio*, s. 2 (“Es un mundo que, si no lo escribo, se perderá fragmentado en la memoria de los que lo conocieron.”).

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 2.

¹⁸¹ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 395.

¹⁸² ANEŽKA CHARVÁTOVÁ. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 38.

¹⁸³ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 396-397.

¹⁸⁴ CORREA MUJICA, Miguel. Cit. d., [online].[2017-01-23].

¹⁸⁵ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 38.

Centrem poetiky marielistů je koncept svobody a kritika útlaku a oficiální ideologie.¹⁸⁶

V prvním čísle časopisu *Mariel* jeho redaktori uvádějí:

...odmítáme jakoukoliv politickou či literární teorii, která by mohla omezit svobodnou tvorbu, přirozenost, kritiku a představivost, tedy základní předpoklady pro umělecké dílo. Doktrinální umění je opakem skutečného tvoření.¹⁸⁷

Marielisté tímto kritizují politickou angažovanou literaturu, jejíž publikace na ostrově převládala, jelikož literatura vycházející na ostrově měla sloužit režimu a revoluci. Nicméně, po emigraci pocíťují marielisté touhu a zodpovědnost povědět veřejnosti o všem, co na ostrově pod vládou Fidela Castra zažili. Jejich tvorba je tak plná hořkosti a obviňování. Stává se tak vlastně tvorbou angažovanou. Podle Jesúse Barqueta se jí stává především v reakci na oficiální kubánskou kritickou rétoriku vůči exulantům.¹⁸⁸ Marielisté kritizovali nejen Castrovu vládu, ale i všechny provládní aktivity a všechny, kteří kritizovali kubánský exil. Svou bojovnou proticastrovskou rétoriku většinou vyjadřovali prostřednictvím dopisů, článků a manifestů. Právě tuto skutečnost vnímala kriticky velká skupina levicových intelektuálů ve Spojených státech amerických a v Latinské Americe. Svědectví, která publikovali členové skupiny *Mariel*, pohoršovala tyto intelektuály, kteří popírali totalitní aspekty Castrovy vlády.¹⁸⁹ Marielisté vystupovali velmi kriticky vůči autorům exilového provládního časopisu *Areíto*, proti organizátorům akce *Festival Latino de Nueva York* a proti dalším projevům souhlasu s Castrovskou politikou. Marielisté již v prvním čísle stejnojmenného časopisu vyjádřili velmi jasně svůj postoj vůči Castrově vládě a vůči svým kritikům:

Jsme proti kolonizaci a chceme skutečné osvobození lidu, chceme svobodu a rozvoj lidstva, a proto jsme proti Fidelu Castrovi a proti jakémukoliv typu diktatura, ať přijde, odkud přijde. Nemůžeme přijmout ideologii intelektuálů, kteří brání „chudé“, ale mají otroky. Vyzýváme obránce a příživníky castrismu ať popřou jediný bod, který jsme tu vyjmenovali. Vyzýváme je k životu na Kubě s těmi samými omezeními, zákony a poníženími, kterým je vystaven náš lid. Už dost s pokrytectvím, represí a zločinem.¹⁹⁰

¹⁸⁶ BARQUET, Jesús J. s. 116, [online].[2017-01-29].

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 116; Revista *Mariel*, Año 1, no. 1, s. 2 („Rechazamos cualquier teoría política o literaria que pueda coartar la libre experimentación, el desenfado, la crítica y la imaginación, requisitos fundamentales para toda obra de arte. Un arte doctrinal es lo opuesto a la verdadera creación.“).

¹⁸⁸ BARQUET, Jesús. Cit. d., s. 116-117, [online].[2017-01-29].

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 117; BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 18.

¹⁹⁰ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 118; Revista *Mariel*, Año 1, No. 1, s. 30 (“Estamos contra el colonialismo y por la verdadera liberación de los pueblos, estamos por la libertad y el desarrollo de la humanidad, por eso estamos contra Fidel Castro y contra cualquier tipo de dictadura, venga de donde venga. No podemos

Časopis *Mariel* také sloužil k šíření povědomí o tom, jak skutečně probíhal exodus *Mariel*, jelikož castrovská verze ho prezentovala jako emigraci společenských vyvrhelů a kriminálních živlů. *Marielisté* prostřednictvím svého časopisu dokázali, že tomu tak nebylo. Naopak, v této skupině odchozích byla řada spisovatelů, umělců, hudebníků, malířů, divadelních herců a profesorů. Tyto osoby neopouštěly ostrov kvůli kriminální minulosti ani kvůli touze zbohatnout ve Spojených státech. Odcházely z mnohem prozaičtějších důvodů: emigrovaly, aby mohly svobodně tvořit.

Spolu s kritikou režimu je třeba vyzdvihnout hořkost, vztek a úzkost, které jsou patrné téměř ve všech jejich dílech, a s tím související kontrastní obrazy svobody a útlaku.¹⁹¹ Toto téma bylo vždy přítomné v kubánské literatuře, v textech *marielistů* se však jedná o obrazy útlaku mnohem opravdovější, sžiravější a viditelnější.¹⁹² Lillian Bertot tvrdí, že nejenže je protiklad svobody a útlaku v textech *marielistů* velmi výrazný, je také velmi rozšířený, naléhavý a odráží se jak v jejich samostatné i skupinové tvorbě, ale i v nich samotných.¹⁹³ Téma svobody na Kubě se v dílech *marielistů* objevuje jako jakási

...nenaplnitelná touha, ztrácející se mýtus. Literatura generace *Mariel* je literatura negace, je to antiteze, je to tragédie. Je to literatura zloby, zoufalství, odcizení se a odloučených realit. Také to je literatura nostalgie a kritického myšlení, konfliktu a obnovy.¹⁹⁴

Svoboda je pro *marielisty* natolik důležitá, že bez ní se jejich osudem stává odcizování se, stagnace a smrt.¹⁹⁵ Lillian Bertot kromě obrazu svobody a útlaku zmiňuje také bolest, jež je v dílech *marielistů* velmi přítomná. *Marielisté* podle ní ztělesňují nejen lidské drama, jež sami zažili, ale i všechny zapomenuté aspekty kubánské revoluce.¹⁹⁶ Jejich texty jsou ztělesněním boje o přežití jednotlivce, jehož lidská práva mu byla vyrvána a pohlcena socialistickou revolucí. *Marielistům* vadilo především morální ožebračení kubánského lidu, zbavení je jejich svobodné vůle a beznaděj, již cítili v souvislosti s absolutním podřízením vládě.¹⁹⁷ „V textech

admitir la ideología de muchos intelectuales que defienden „sus pobres“ pero tienen sus esclavos. Desafiamos a los defensores y apañadores del castrismo a que nos rebatan un solo punto de los que aquí enumeramos. Los desafiamos a vivir en Cuba, pero con las mismas restricciones, leyes y humillaciones que padece allí nuestro pueblo. Basta ya de hipocresía bien remunerada. No se puede ser antifascista y amparar los campos de concentración, la represión y el crimen.“)

¹⁹¹ BARQUET, Jesús J. Cit. d., s. 111., [online].[2017-01-30].

¹⁹² BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 32.

¹⁹³ Tamtéž, s. 22.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 34 (“... an unfulfilled aspiration, a disappearing myth. The literature of the *Mariel* generation is the literature of negation, i tis antithesis, i tis tragedy. I tis the literature of anger, despair, alienation, and separate realities. I tis also the literature of nostalgia and critical thinging, of confrontation and of renewal.“)

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 37.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 16.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 35.

marielistů se nevyskytují žádné obrazy ráje, je v nich pouze mýtus, nenaplněné touhy, smutek a obrazy pekla.“¹⁹⁸

V souvislosti s kritikou útlaku a represe se věnovali marielisté také kritice diskriminace homosexuálů, k níž na ostrově docházelo ve velkém měřítku. Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se okolnostem exodu v roce 1980, Castrova vláda označila homosexuály za nepohodlné a nepřála si jejich přítomnost při budování nové socialistické společnosti, a proto mohli ostrov opustit. Mnoho z představitelů generace Mariel bylo homosexuální orientace, kvůli čemuž měli osobní zkušenosti s perzekucí na základě své orientace. Z tohoto důvodu se kritika této diskriminace stala nedílnou součástí marielistické rétoriky a téma homosexuality bude přítomné v mnoha literárních dílech.

Společné rysy lze nalézt i ve formálních stránkách marielistických děl. Typickou hlavní postavou v jejich dílech bývá vyvrženec ze společnosti, a to ať už je děj díla zasazen na Kubě či v exilu v USA. Vyvržený ze společnosti může být hlavní hrdina z mnoha důvodů: kvůli svým politickým názorům, barvě kůže, sexuální orientaci, fyzické či psychické nemoci, zkrátka kvůli všemu, co ho odlišuje od „normální“ společnosti.¹⁹⁹ Anežka Charvátová uvádí jako příklad typického hrdiny marielistických textů popis marielisty Carlose Victorii:

Třiceti devítiletý Kubánec žijící v exilu v Miami, snílek, bez rodinných vazeb, bez dětí, bez ženy a bez vlasti, pohlčený každodenní rutinou, který nenacházel štěstí v přítomnosti; na druhou stranu, minulost mu už utekla a neustále přemýšlel o smrti, samotě, vyhnanství, nepochopitelnost toho, že je stále naživu, cítil se součástí toho falešného světa, těch lidí, kteří nepatřili ani do své vlasti, ani nikam jinam.²⁰⁰

Díla jsou proto většinou vyprávěna z pohledu těchto vyvrhelů, je to pohled minoritní, stejně jako přístup celé generace Mariel.²⁰¹ Marielisté jsou podle Anežky Charvátové odsouzeni k tomu, být minoritou, vyvrheli, jelikož ani ve své vlasti, ani v exilu, se necítí doma.²⁰² S touto skutečností souvisí velmi častý motiv ztráty kořenů a sebe sama. Marielisté odchází za lepším a svobodným životem a zjišťují, že jsou nikým, nemají domov, nemají kořeny, nemají identitu.

¹⁹⁸ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 60.

¹⁹⁹ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 44.

²⁰⁰ VICTORIA, Carlos. *Puente en la Oscuridad*. Miami: Instituto de Estudios Ibéricos, 1994, s. 1, 2, 4, 11 (Un cubano de 39 años exiliado en Miami, tipo soñador, sin lazos familiares, sin hijos, sin esposa y sin patria, abstraído en la rutina diaria, que no se sentía feliz con su presente; por otra parte, su pasado se le había vuelto ajeno; reflexionaba invariablemente sobre la muerte, la soledad, el destierro, el hecho incomprendible de estar vivo, se sentía parte de aquel mundo postizo, de aquella gente que no cabía en su patria ni en lugar alguno.”), citováno podle: CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 45.

²⁰¹ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 44.

²⁰² Tamtéž, s. 44.

Jediné, co jim zbývá, je literární tvorba a představitivost. Všeříkajícím příkladem špatného přijetí marielistů v exilu je dílo *Boarding Home* Guillerma Rosalese, jehož hlavní hrdina opouští Kubu a hledá svobodu a štěstí ve Spojených státech, nedokáže se však přizpůsobit nové realitě, je odvržen svou rodinou a skončí v domě pro psychicky narušené jedince. S touto tematikou souvisí také téma hledání vlastní identity, tak typické pro latinskoamerickou kulturu i literaturu, které se v exilu stává ještě hmatatelnější. Marielisté se v exilu potýkají s tím, že jsou nikým, již se necítí být ani Kubánci, nejsou však ani Američany, v některých případech se necítí být dokonce ani člověkem, jsou pouhou troskou. V jejich dílech jsou tyto pocity často znázorněny problémy s komunikací, s neporozuměním.²⁰³

Všechny tyto pocity, frustrace, vykořeněnost, hledání identity i smyslu života, boj proti beznaději jsou v jejich literární tvorbě vyjádřeny „černým humorem, morbidní groteskností, výsměchem i naprostou nevázaností v duchu zásady užít si, co se dá.“²⁰⁴ Marielisté skutečně velmi často užívají ironie, posměchu a často i humoru,²⁰⁵ což ve skutečnosti není nijak překvapující, jelikož tento rys je vlastní celé hispánské literární tradici. Smích ve španělské i latinskoamerické literatuře vždy sloužil k parodii a ke zničení tyranů a stejně tomu je i v dílech marielistů.²⁰⁶ Parodie, zesměšňování a smích kontrastují s životem v diktatuře.²⁰⁷

Dalším literárním nástrojem, jenž se často objevuje v marielistických textech je napodobování, předstírání či masky, které autorům také napomáhají k přežití.²⁰⁸ Lze nalézt mnoho případů předstírání jak v jejich textech, tak ve skutečné realitě. Mnoho Kubánců, kteří opouštěli ostrov v roce 1980, předstírali, že jsou někým jiným, jen aby jim bylo umožněno ostrov opustit. Heterosexuálové předstírali, že jsou homosexuálové; poctiví občané předstírali, že jsou kriminálními živly. Na druhou stranu, všichni ti, kdo nesouhlasili s Castrovým režimem, byli nuceni „nosit masku“ souhlasu, oddanosti a poslušnosti, aby jejich chování nemohlo být chápáno jako protirevoluční. Tito lidé byli ve skutečnosti pasivními postavami, které se bez protestů účastnili všech revolučních setkání a aktivit, ačkoliv vnitřně revoluci odmítali.²⁰⁹ Příkladem může být dílo *Este viento de Cuaresma* Roberta Valery, jehož hlavní postava, Jaime,

²⁰³ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 44.

²⁰⁴ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 197.

²⁰⁵ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 34.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 49.

²⁰⁷ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 194-195.

²⁰⁸ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 51.

²⁰⁹ SANDOVAL, Mercedes. *Mariel and Cuban National Identity*. Miami: Ediciones Universal, 1994, s. 40, citováno podle: BERTOT, Lillian D. Cit. d., s- 52-53.

při cestě na Floridu odhazuje nejen své svršky, ale i všech dvanáct masek, které nosíval.²¹⁰ Tuto problematiku shrnuje Lillian Bertot:

V textech marielistů je na realitu nahlíženo z mnoha perspektiv. Postavy mají více tváří. Realita je transformovaná, tvarovaná, pozměněná. Zákony věrohodnosti jsou však taženy nadsázkou a změnami, ale přihlížení těmto proměnám se stává peklem, tváře se stávají maskami a masky se stávají tvářemi.²¹¹

Marielisté zpochybňují existenci okolní reality, v jejich dílech je velmi snadné nahradit tuto falešnou realitu jakoukoli jinou realitou, převrácenou, vymyšlenou, pokroucenou. Za pomoci černého humoru míchají marielisté realitu spolu s nejčernějšími nočními můrami, které se nakonec stávají skutečnějšími než samotná realita.²¹²

Kromě již zmíněných stylistických prostředků vyzdvihuje Anežka Charvátová ironii a parodii, jež lze nalézt v mnoha marielistických dílech. Tento rys se v nich vyskytuje především prostřednictvím výsměchu vlastním snahám. Stejně jako si je hlavní postava vědoma, že není možné splnit si všechny své cíle, je si i autor vědom toho, že není možné napsat zároveň dech beroucí dílo plné literárních inovací a zároveň podat přesvědčivé svědectví o kubánské realitě.²¹³ Jejich díla jsou záměrně chaotická, plná paradoxů, již zmíněných masek a přetvárek, ale i přehánění a hyperbol. Nelze také opomíjet již zmíněný karnevalový přístup k okolní realitě, která je již sama o sobě deformovaná. Domnívám se, že v tomto případě je třeba připomenout Valle-Inclánovské esperpentum, které zobrazuje deformovanou realitu prostřednictvím konkávních zrcadel. Stejně tomu je i v případě marielistických děl: čtenář je postaven před svět, v němž je realita převrácena a není jasné, co je skutečné a co není.

Anežka Charvátová dělí marielisty do tří skupin podle toho, jak moc využívají ve svých dílech deformaci reality. Do první skupiny řadí ty, jejichž styl je plný černého humoru, je zároveň veselý, hořký a barokní, dílo je plné nerozluštitelných symbolů a přehánění se v dílech těchto autorů blíží k hranicím šílenství. Charvátová do této skupiny řadí Reného Arizu a Reinalda Arenase.²¹⁴ Druhá skupina zahrnuje autory, jejichž styl je méně hyperbolický, méně přehnaný, který ovšem i tak využívá mnoho literárních prostředků typických pro moderní

²¹⁰ BERTOT, Lillian D. Cit. d., s. 51-52.

²¹¹ Tamtéž, s. 54 (“...in the Mariel texts reality is apprehended from many perspectives. The characters are many faceted. Reality is transformed, molded, changed. The laws of verisimilitude, however, are stretched by hyperbole and metamorphosis but for us witnessing the transformations reality becomes hell, the faces become masks and the masks become the faces”).

²¹² CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 45-46.

²¹³ Tamtéž, s. 47.

²¹⁴ Tamtéž, s. 47.

literaturu, jako jsou různé úrovně falešné reality, různé časové plány, různé střídající se pohledy i žánry. Do této skupiny patří například Roberta Valera či José Abreu Felippeho.²¹⁵ Do poslední skupiny řadí Charvátová Carlose Victoriu a Luise de la Paz, jejichž styl je klasický, umírněný a zbavený veškerých ozdob. V jejich případě je nejdůležitější schopnost vyprávět.²¹⁶

V následující části naší studie se zaměřím na autora, jehož literární tvorba je plná literárních inovací, symbolů, parodie, deformace reality a černého humoru; na autora, jehož díla jsou zároveň výjimečnými z literárního hlediska a zároveň přínosnými z hlediska historického. Není jím nikdo jiný než Reinaldo Arenas.

²¹⁵ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, s. 47.

²¹⁶ Tamtéž, s. 47-48.

6 Reinaldo Arenas

V předchozí kapitole bylo vysvětleno, že generaci Mariel tvořila celá řada umělců a spisovatelů. Vzhledem k tomu, že tématem této diplomové práce je obraz a vnímání Castrova režimu v díle disidentských autorů, rozhodla jsem se zaměřit na dílo Reinalda Arenase, který je bezpochyby nejvýraznějším a neznámějším představitelem této literární skupiny. Jeho tvorba je navíc značně široká, jelikož zahrnuje jak romány, tak poezii či kratší povídky. Je také jediným z marielistů, jehož dílo bylo publikováno po vítězství kubánské revoluce na Kubě. Tato kapitola se proto věnuje postavě a dílu Reinalda Arenase, který se již během svého života na Kubě stal symbolem odporu vůči režimu a jakýmsi spirituálním vůdcem ostatních spisovatelů a intelektuálů, kteří vystupovali kriticky vůči Castrovi a jeho režimu. Stal se mýtem.²¹⁷

6.1 Život

Arenas se narodil 16. 7. 1943 v Aguas Claras, v provincii Oriente ve východní části ostrova. Pocházel z chudé rodiny, svého otce nikdy nepoznal, a byl vychován matkou, tetami a babičkou. Dětství, jež strávil ve společnosti své početné rodiny v chudé venkovské oblasti, bylo poznamenáno jak matriarchální výchovou, tak vlivem volné přírody. Již jako dospívající chlapec začal psát: na kůry stromů, útržky papírů, okraje novin.²¹⁸ Z finančních důvodů musela rodina venkovskou usedlost prodat, Reinaldova matka odjela pracovat do Spojených států a Reinaldo se zbytkem rodiny se přestěhovali do Holguínu. Arenas své dětství prožil za vlády Fulgencia Batisty a v necelých patnácti letech utekl do hor za Castrovy vzbouřenci, ačkoliv samotných bojů se neúčastnil. Po vítězství revoluce dostal vládní stipendium na studium zemědělské ekonomie v polytechnické škole poblíž Holguínu. Jako vládní student sdílel euforii prvních revolučních let, byl přívržencem revoluce a sociálních změn, které přinášela. Polovojenský režim a politické a mravní čistky mezi studenty však spolu s jeho utajovanou homosexualitou přispěly k postupné proměně jeho postoje vůči revolučním změnám.²¹⁹ V roce 1962 se mu podařilo dostat do Havany, kde pokračoval ve studiu, jež mělo napomoci budování socialistického režimu. V Havaně poznal kosmopolitní život homosexuálů a havanskou homosexuální komunitu. Bylo to období milostných avantýr, jejichž prostřednictvím se Arenas seznámil s mnoha spisovateli a začal se naplno věnovat literatuře.

²¹⁷ ESTEVEZ, Abilio. *Autobiografía de un desesperado*, Revista Encuentro, 1998, No. 8-9, s. 130, [online].[2016-02-02], dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/mariel-en-el-extremo-de-la-cultura-19963>

²¹⁸ PAZ, Luis de la. *10 años sin Reinaldo Arenas*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, aunque anochezca. Miami: Ediciones Universal, 2001, s. 27.

²¹⁹ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 246.

Pobyt v Havaně změnil jeho život, jelikož začal pracovat v Národní knihovně, kde získal možnost přečíst mnoho knih, začít se věnovat literatuře a napsat svůj první román, *Celestino před svítáním (Celestino antes del alba)*, které vyvolalo obrovské nadšení a získalo ocenění i z oficiálních sfér, dokonce za něj získal první cenu v každoroční literární soutěži organizované Národní unií kubánských spisovatelů a umělců (UNEAC) v roce 1965. Nebylo však publikované okamžitě, jak bývalo zvykem, nýbrž až dva roky poté. Arenasova tvorba byla velmi originální a již v jeho prvním díle je patrné téma hledání svobody v kontrastu s fascinací sebezničením a smrtí, které bude přítomné v jeho dalších dílech.²²⁰ Navzdory úspěchu, jež sklídl jeho první román, upadl Arenas poměrně brzy do literárního zavržení, jelikož se stal kritikem Castrova režimu, příklonu k Sovětskému svazu, cenzury a omezování svobody. Jeho tvorba v této době začíná být proto politicky angažovaná a objevují se v ní také homosexuální témata. Jak již bylo zmíněno, právě represivní postoj kubánské vlády vůči homosexuálním vztahům přispěl k Arenasovu odklonu od režimu.²²¹ Arenasův postoj, otevřená kritika režimu a homosexuální orientace samozřejmě ovlivnily také přijímání a publikování jeho děl. Ačkoliv jeho druhý román, *Šalebný svět (El mundo alucinante)* znovu získal uznání UNEAC, z politických důvodů cenu nevyhrál a nebyl publikován. Podle Luise de la Paz tato skutečnost souvisela s „případem Padilla“, po němž se výrazně zpřísnila umělecká cenzura. Rafael Ocasio zastává názor, že dílo nevyšlo kvůli narůstajícím restrikcím vůči homosexuálům a homosexuální tematice.²²² Tento názor sdílel i samotný Arenas a ze zamítnutí publikace vinil Ambrosia Forneta a Edmunda Desnoese.²²³ Pokud Arenas chtěl, aby bylo dílo publikováno, musel knihu propašovat přes hranice: dílo bylo proto poprvé vydáno v Mexiku, poté ve Francii, kde sklídilo nesmírný úspěch. Navzdory odmítnutí publikace na Kubě měla však literární soutěž na budoucí Arenasův život velký vliv, jelikož se díky ní seznámil s Virgilem Piñerou a s Lezamour Limou. Přátelství s Piñerou mělo pro Arenase velký význam i z hlediska literárního, jelikož mu pomohl s formální stránkou *Šalebného světa*. „Arenas totiž tvořil svá díla v jediném nepřerušném zátahu, zachycoval na papír výtrysk vlastní krve, dokud byla ještě teplá. Písmena, slova a věty se mu nekontrolovaně valily z psacího stroje jako mořské vlny bičující pobřeží.“²²⁴

Kromě problémů s publikací svých děl se Arenas musel vyrovnat s vyhozením z univerzity, k němuž došlo údajně kvůli jeho pochybné morálce a politické ideologii, Rafael

²²⁰ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 247.

²²¹ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 17.

²²² Tamtéž, s. 134.

²²³ Tamtéž, s. 135.

²²⁴ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 247.

Ocasio se však domnívá, že skutečným důvodem byla jeho homosexuální orientace.²²⁵ V této době navíc vstoupil v platnost tzv. parametrovací zákon, který se zaměřoval na všechny „mravně narušené“, tedy především homosexuály, kteří byli vyzýváni, aby nastoupili do táborů nucených prací, jelikož nesplňují morální parametry pro výkon povolání.²²⁶ Kultuře a literatuře se však Arenas věnoval i nadále, pracoval v Kubánském knižním ústavu a v Národní unii kubánských spisovatelů a umělců jako redaktor. Nebylo mu však umožněno psát vlastní texty, mohl dělat pouze korektury, jelikož poté, co vyšlo najevo, že propašoval z Kuby dílo *Šalebný svět*, se o jeho osobu a o jeho styky s cizinou začala zajímat policie. Tato skutečnost, spolu s Arenasovým rozhodnutím nepodporovat revoluci, vedla k oficiálnímu odmítnutí publikace jakéhokoliv dalšího Arenasova díla. Arenas ovšem i přesto nadále psal: v této době se věnoval románům *Palác bělostných skunků* (*El Palacio de las blanquísimas mofetas*) a *Znovu moře* (*Otra vez el mar*), které byly po *Celestino před svítáním* druhým a třetím dílem plánované *Pentagonie*. *Palác bělostných skunků* vypráví o posledních letech Batistovy vlády z pohledu dospívajícího mladíka a román *Znovu moře*, který musel Arenas třikrát přepsat, kritizuje velmi otevřeně režim Fidela Castra. Pracoval také na sbírce povídek *Se zavřenýma očima* (*Con los ojos cerrados*). Svá díla schovával, ztrácel, přepisoval a když se mu naskytla příležitost, pašoval ze země. Jedním ze schovávaných děl byla básnická sbírka *Cukrovar* (*El Central*), jež je obviňujícím svědectvím práce v továrně na zpracování cukrové třtiny. Napsal ji již v roce 1970, kdy byl vyslán pracovat na cukrovou plantáž v Pinar del Rio a byl vyzván, aby napsal prorežimní text oslavující sklizeň deseti milionů tun cukrové třtiny. *Cukrovar* následovaly další dva díly básnické sbírky: *Umřít v červnu a s vyplazeným jazykem* (*Morir en junio y con la lengua afuera*) a *Leprosárium* (*Leprosorio*)²²⁷. *Cukrovar* Arenas publikoval po odchodu do exilu, další dvě části básnické trilogie byly ovšem publikovány až po jeho smrti. Ačkoliv se mu podařilo některá díla ze země propašovat, většina z nich byla publikována až po jeho odchodu do exilu.

Jak již bylo vysvětleno, na konci šedesátých a na počátku sedmdesátých let byl již Reinaldo pod drobnohledem tajné policie, byly sledovány jeho literární aktivity, i osobní a milostné schůzky. Žil u své tety, která ho špehovala a donášela na něho policii, ale navzdory tomu Arenas i nadále přijímal ve svém pokoji jak milence, tak přátele, s nimiž diskutoval o literatuře. V sedmdesátých letech čím dál tím častěji docházelo k policejním raziím vůči intelektuálům i homosexuálům, Reinaldo jim však zpočátku unikal, setkal se pouze

²²⁵ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 31.

²²⁶ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 248.

²²⁷ Tamtéž, s. 248.

s opakovaným prohledáním svého pokoje.²²⁸ V létě roku 1973 byl Arenas spolu se svým přítelem a spisovatelem Coco Salá zatčen a obviněn z pobuřování veřejnosti a narušování míru na pláži v Guanabu. Oba byli odvezeni do vězení a obviněni z nevhodného sexuálního chování. Národní unie kubánských spisovatelů a umělců, v níž byl Arenas zaměstnán, mezitím odstranila všechny dobré a vhodné aktivity z Arenasovy složky, čímž se z něho stal protirevoluční homosexuální živel, který pašoval nevhodnou literaturu do zahraničí.²²⁹ Z vězení byl propuštěn po složení kauce, byl však nakonec obviněn z protirevolučního chování, zatímco Coco Salá pouze z pohoršování veřejnosti, což Arenas považoval za důkaz, že byl informátorem státní bezpečnosti. Zatímco čekal na soud, začal zkoumat možnosti opuštění země a jelikož již nemohl čekat na pomoc ze zahraničí, rozhodl se utéct přes vojenskou základnu Guantánamo. Tento plán svěřil příteli Hiram Prattovi, který byl také tajným informátorem policie a následujícího dne byl Arenas zatčen. Z policejní stanice uprchl, zničil všechny kompromitující materiály a s pomocí bývalého milence se pokusil opustit ostrov na pneumatice automobilu, znovu neúspěšně. Ani uskutečnění pokusu utéct přes vojenskou základnu Guantánamo nebylo úspěšné. Nakonec se vrátil do Havany a ukryl se v Leninově parku, kde se s ním scházeli bratři Abreuové, nosili mu potravu a knihy. Zatímco se schovával v Leninově parku, začal psát své autobiografické dílo *Než se setmí (Antes que anochezca)*.

9. prosince 1974 byl zadržen policií a odvezen do vězení, kde se ze strachu, že při výsleších prozradí některého ze svých přátel, neúspěšně pokusil o sebevraždu. 20. února 1975 se konal soud, a ačkoliv neexistovaly žádné přímé důkazy, které by dokazovaly zločin, z něhož byl obviněn, žalobce žádal o uvěznění Arenase na osm let. U soudu vůbec nebyl zmíněn fakt, že se Reinaldo více než měsíc skrýval – nejspíše to bylo proto, že kubánská vláda nechtěla, aby se Arenasův příběh stal mezinárodně známým.²³⁰ Arenas nakonec ve vězení strávil téměř dva roky: několik měsíců byl vězněn v nejkruťší věznici El Morro, odkud byl přesunut do Villa Marista, kde byl po dlouhých výsleších nakonec donucen napsat doznání, v němž přiznal svůj „kontrarevoluční“ postoj a chování a odmítl svou dosavadní tvorbu. V březnu 1975 byl odsouzen k roku povinných prací v táboře Reparto Flores. V roce 1976 byl propuštěn, ale nebylo mu umožněno pracovat a neměl nárok na přidělové lístky na potraviny po dobu několika let.²³¹ Následující čtyři roky lze charakterizovat jako boj o přežití: potloukal se po Havaně, stal se jakýmsi vyvrhelem společnosti, věnoval se černému obchodu. V tuto dobu byl již

²²⁸ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 42.

²²⁹ Tamtéž, s. 152.

²³⁰ Tamtéž, s. 166.

²³¹ Tamtéž, s. 170.

zapomenutým spisovatelem, ale navzdory neustálé perzekuci dokázal dokončit třetí verzi románu *Znovu moře*, který propašoval ze země přes přítele Jorgeho a Margaritu Camachových.

V roce 1980 se Arenasovi podařilo emigrovat přes přístav Mariel díky falešné dokumentaci. Po příjezdu do Spojených států amerických žil na Floridě, kde pracoval jako učitel kubánské literatury. Prostředí Floridy se mu však nelíbilo, považoval je za „karikaturu Kuby.“²³² Brzy proto odjel do New Yorku, kde spolu s ostatními marielisty založil časopis Mariel, jak bylo vysvětleno v kapitole věnující se teoretickým základům generace Mariel. Ve Spojených státech získal několik stipendií, hostoval jako profesor na řadě univerzit, ale především se věnoval literatuře. Publikoval díla napsaná na Kubě, ale i nové romány, povídky či eseje: věnoval se posledním dvěma dílům *Pentagonie: Barva léta (El color del verano)* a *Přepad (El asalto)*, napsal román *Vrátný (El portero)* a autobiografické paměti *Než se setmí*. V roce 1987 mu bylo diagnostikováno onemocnění AIDS a 7. 12. 1990 spáchal sebevraždu.

6.2 Tvorba

Arenasova díla jsou v mnoha ohledech typickým příkladem marielistické literární tvorby, jejíž charakteristické rysy byly vysvětleny v předchozích kapitolách. Jeho romány jsou velmi často autobiografické nebo alespoň vychází z vlastních zkušeností a prostřednictvím svých literárních postav Arenas popisuje život na Kubě: některá díla jsou zasazena více do minulosti, některá však přímo reflektují Castrův režim po roce 1959. Ve všech dílech je velmi patrná jeho touha po svobodě, jeho kritika a odmítání jakékoliv represe a omezování a jeho nenávisť vůči autoritarismu v jakékoliv podobě. V jeho tvorbě je proto přítomná obžaloba Castrovy vlády, která je v některých dílech dokonce vyjádřena explicitně. Jak bylo nastíněno v kapitole věnující se Arenasově životu, odmítavý postoj mezi Castrem a Arenasem byl vzájemný. Arenas byl režimu nepohodlný hned ze tří důvodů: prvním z nich byla jeho homosexuální orientace, druhým byla jeho literární nekonformita a třetím jeho disidentská aktivita.²³³ Navíc se stal symbolem a vzorem pro ostatní intelektuály a spisovatele, jelikož bez ústupků vládě vzdoroval všemu, co mu život postavil do cesty a dokázal své zážitky přetavit v ohromující dílo.²³⁴

²³² CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 249.

²³³ Tamtéž, s. 246.

²³⁴ Tamtéž, s. 246.

Jeho dílo se stalo bolestivým a hořkým svědectvím každodenní parodie plné přetvářek, masek, lží a převrácených hodnot.²³⁵ Literární využití masek, převleků a dvojníků související s převrácenými realitami je v Arenasově tvorbě velmi časté. Jeho realita je realitou překroucenou, groteskní, přehnanou. Nejvýraznější a nejotevřenější obžalobou Fidela Castra je bez pochyby autobiografické dílo *Než se setmí (Antes que anochezca)*, jemuž se budu podrobněji věnovat v následující kapitole. Je to „nejprovokativnější politický útok na Castrův režim. Arenas v něm odhaluje intimní detaily silného undergroundového homosexuálního světa, který zažíval až do roku 1980.“²³⁶ Pro Arenasovu literární tvorbu je typická neexistence tabu, a to jak v odkazech na život osobní, tak v popisech politického vývoje země. V jeho dílech převládá exhibicionismus a homosexualita, jež lze chápat jako vzpouru proti totalitní moci; mísí se v nich různé žánry i styly, fikce a realita, historicky věrné prameny a fantazie, poetično a vulgarita.²³⁷ Jeho literární přístup je velmi originální, odlišující se od tehdejšího kubánského literárního proudu. S prorežimním přístupem k literatuře se nedokázal ztotožnit a revoluční tvorbu považoval za krok zpět v porovnání s tehdejšími literárními tendencemi v Latinské Americe.

Nejen pro jeho autobiografii *Než se setmí*, ale i pro jeho ostatní díla je typický rys svědectví a autobiografičnosti. Ana Pellicer zdůrazňuje velmi blízký vztah mezi Reinaldovým životem a Reinaldovou tvorbou: podle jejího názoru se jeho literatura stává realitou.²³⁸ Životní osudy, o nichž psal ve svých románech (pronásledování, onemocnění AIDS, sebevražda předávkováním léky) ho potkaly i v jeho skutečném životě. Dokonce i *Pentagonie* reflektuje jeho jednotlivé životní etapy: *Celestino před svítáním* je příběhem dětství mladého spisovatele ve venkovském prostředí, děj *Paláce bělostných skunků* se odehrává během dospívání hlavního hrdiny za Batistovy diktatury a počátku guerillové války Fidela Castra. Třetí část *Pentagonie*, *Znovu moře*, zahrnuje jak Castrovo vítězství, tak upevnění jeho moci, stalinizaci režimu i výrazný ostrakismus, jemuž je hlavní postava románu vystavena. *Barva léta* přináší příběh kubánských homosexuálů, kteří se snaží opustit ostrov, na němž vládne šílený diktátor. *Pentagonii* završuje *Útok* o hořké budoucnosti lidstva. V každém díle lze nalézt rysy typické pro Arenasovu tvorbu: boj proti jakékoliv opresi a hledání svobody.²³⁹ Hlavní hrdinové

²³⁵ SERRANO, Pio E. Cit. d., s. 53.

²³⁶ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 7 (his posthumously published autobiography, without a doubt his most provocative political attack against Castro's regime. In it Arenas revealed intimate details of a strong underground gay world, as he had experienced it until his defection in 1980.)

²³⁷ CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, s. 247.

²³⁸ PELLICER, Ana. *Reinaldo Arenas: Creador maldito, autor-testigo, personaje*. In: *El Personaje en la narrativa actual*, Actas XI Simposio Internacional sobre Narrativa Hispánica Contemporánea 2003. Puerto de Santa María: Fundación Juan Goytisolo, 2004, s. 149.

²³⁹ Tamtéž, s. 151.

v každém díle umírají, jelikož smrt je pro Arenase nevyhnutelná, a každá lidská bytost je od narození odsouzená k „agonii“.²⁴⁰ Samotný výběr názvu *Pentagonie* naznačuje Arenasovo smýšlení: každá etapa lidského života je agonii.²⁴¹ Jednotlivé díly jsou však propojeny prostřednictvím „postavy-průvodce“²⁴², jež se objevuje v každém díle v klíčových momentech dětství, dospívání i dospělosti. Tato postava je velmi podobná samotnému Arenasovi: pochází z chudé venkovské oblasti, vyrostla bez otce, má však velmi složitý vztah s matkou založený na dichotomii láska-nenávist, cítí se vykořeněná kvůli svým uměleckým a homosexuálním tendencím, nesouhlasí s vládnoucím režimem a několikrát se pokusila o sebevraždu. Výjimkou je „postava-průvodce“ v *Útoku*, která má řadu jiných charakteristik, tento román se však od ostatních liší i jinými aspekty, jelikož se jedná o román futuristický.²⁴³

V Arenasově tvorbě se neustále opakují stejné náměty a témata, které vycházejí z jeho života. Jsou jimi jeho rodina – především problematický vztah s matkou; sexualita a erotika, jejichž prostřednictvím uniká z opresivní reality; a obžaloba a kritika Castrova režimu. Kromě těchto hlavních témat se v jeho tvorbě vyskytuje řada významných symbolů: za nejdůležitější považují spolu s Anou Pellicer symbol moře, které je v Arenasových dílech takřka všudypřítomné. Symbolizuje jak ostrovní realitu, tak metaforu svobody.²⁴⁴ Moře je pro Arenase, stejně jako pro ostatní marielisty, cestou úniku, cestou ke svobodě, zároveň je však tou zdí, která stojí mezi nimi a svobodným světem i životem. Na tyto tematické okruhy se budu zaměřovat v analýze vybraných Arenasových děl. Ačkoliv je Arenasova literární tvorba velmi široká, rozhodla jsem se zaměřit na dvě díla, která spolu sdílí řadu významných rysů: autobiografii *Než se setmí*, a čtvrtý díl *Pentagonie, Barva léta*. Obě díla začal Arenas psát již na Kubě, ale finální verze sepsal až po odchodu do exilu. Na tvorbě těchto děl se podepsalo i Arenasovo onemocnění, které ovlivnilo poslední roky jeho života: v obou dílech je proto patrná nostalgie, bolest, zuřivost, a především touha vrátit se ve vzpomínkách ke svému životu na Kubě a podat svědectví, kterým se pomstí Fidelu Castrovi. Cílem následující analýzy je zaměřit se na výše zmíněné tematické okruhy v obou dílech, pokusit se o jejich vzájemné srovnání. Budu mít na paměti, že se jedná o díla psaná marielistou, kritikem Castrovy vlády, a proto se nutně jedná o díla výrazně subjektivní.

²⁴⁰ PELLICER, Ana. Cit. d., s. 151.

²⁴¹ Tamtéž, s. 151.

²⁴² Personaje-guía podle terminologie Any Pellicer.

²⁴³ PELLICER, Ana. Cit. d., s. 155-156.

²⁴⁴ Tamtéž, s. 153-154.

6.3 Antes que anochezca

Prvním dílem, které jsem si vybrala pro analýzu Castrovy Kuby z pohledu Arenase je dílo *Než se setmí (Antes que anochezca)* publikované v roce 1992. Jedná se o dílo autobiografické, jak naznačuje samotný podtitul *Autobiografía*, ačkoliv v něm lze nalézt řadu přehnaných, a ne zcela pravdivých příběhů.²⁴⁵ Nelze ovšem tvrdit, že by tyto přehnané rysy neodpovídaly realitě, jelikož všechno, o čemž Arenas mluví, se skutečně stát mohlo. Abilio Estévez ve článku *Autobiografía de un desesperado*, věnovaném Arenasovi, uvádí jako příklad skutečnost, že Arenas tvrdí, že pohřbu Virgilia Piñery se účastnilo mnoho mladých lidí, kteří na kolech a na bruslích následovaly jeho rakev. Ačkoliv tomu tak ve skutečnosti nebylo, mohlo tomu tak být.²⁴⁶ Tato skutečnost dokazuje, že pro Arenase byla velmi důležitá literární fikce, jíž byl obklopen prostřednictvím děl svých i děl ostatních literátů.

Než se setmí vypráví chronologicky jednotlivé etapy Arenasova života, jedná se ovšem podle našeho názoru o dílo cyklické, jelikož začíná i končí smrtí: na počátku knihy se nachází úvod, který je ve skutečnosti koncem, jak naznačuje jeho název „*Úvodem konec*“ (*Introducción. El fin*). Nejedná se ovšem pouze o závěrečnou kapitolu knihy, ale i Arenasova života a informuje o tom, v jaké situaci se Reinaldo právě nachází: je nemocný a má pocit, že nikam nepatří, že nemá vlast. Tento úryvek také ukazuje, jak významnou roli pro Arenase měla smrt. V celém díle se totiž setkáváme s velmi racionálním přístupem ke smrti: Arenas se smrti nebojí, naopak, často ji vyhledává a vnímá ji jako něco zcela běžného a přirozeného.

Nebudu tady tvrdit, že bych toužil umřít, ale domnívám se, že když už nezbyvá nic jiného než beznadějně utrpení a bolest, je smrt tisíckrát lepší. Kromě toho mě před několika měsíci na pisoáru neobklopila spiklenecká atmosféra vyčkávání, známá z dřívějších dob. Nikdo si mě nevšímal a všichni klidně pokračovali ve svých erotických hrátkách. Já jsem neexistoval. Nebyl jsem mladý. A právě tam jsem si pomyslel, že smrt je ze všeho nejlepší. Vždy jsem považoval za ubohé žebrať o život jako o nějakou milost. Buď mohu žít, jak chci, nebo je lepší nežít. Na Kubě jsem dokázal přečkat tisíce pohrom proto, že mě vždy posilovala naděje na útěk a na možnost zachránit rukopisy. Nyní už mi zbýval jen jediný možný útěk – smrt.²⁴⁷

Dílo začal Arenas psát v době, kdy se schovával v Leninově parku v zimě roku 1974 a sám v autobiografii vysvětluje výběr titulu. Následující ukázky reflektují i Reinaldův posun

²⁴⁵ ESTEVEZ, Abilio. Cit. d., s. 131.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 131.

²⁴⁷ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 7.

vnímání onoho „setmění“ v názvu díla. Když byl na útěku, znamenalo pro něj dopadení policií, zatčení a uvěznění, zatímco později mělo setmění jiný význam: tentokrát to bylo setmění poslední, smrt.

Tam jsem začal do sešitů, které mi nosil Juan, psát své paměti. Jak naznačuje výmluvný název *Než se setmí*, psal jsem, dokud nepadla noc, v očekávání jiné noci, která přijde, dopadne-li mě policie. Musel jsem si pospíšet, abych to stihl, než se nade mnou setmí definitivně – než skončím v cele.²⁴⁸

Jak bude jasné později, svou autobiografii jsem začal psát už na Kubě. Pojmenoval jsem ji *Než se setmí*, mohl jsem totiž psát, jen dokud se nesetmělo, protože jsem se tehdy skrýval v parku. Teď se opět blížila noc, tentokrát už neodkladná. Byla to noc smrti. Teď jsem opravdu musel svou autobiografii dokončit dřív, než se setmí.²⁴⁹

Příběh je vyprávěn chronologicky, máme tedy možnost sledovat třicet sedm let historického a společenského vývoje tohoto karibského ostrova. Dílo přináší popis Reinaldova dětství a vyrůstání za vlády Fulgencia Batisty, jeho připojení se k revoluční guerille Fidela Castra, jeho počáteční nadšení změnami, i jeho postupný nesouhlas, který se nakonec proměnil v otevřenou kritiku. Jsme svědky jeho deziluze, perzekuce jeho osoby z důvodů politických, literárních i společenských. Prostřednictvím tohoto díla se dozvídáme o podobě a o fungování socialistického hospodářství, přístupu k literatuře, možnosti cestování, zacházení s homosexuály, systému odposlechů, pronásledování a zatýkání kubánského obyvatelstva a zacházení s vězni. Jedná se o klíčové dílo k pochopení situace homosexuálních „kontrarevolučních“ spisovatelů žijících na Kubě v režimu Fidela Castra. Nelze však opomíjet, že Kuba vyobrazená v tomto díle je taková, jak ji sami vnímali a interpretovali oni „kontrarevoluční“ homosexuální spisovatelé, kteří zažili Castrovskou perzekuci. Je nutné brát v úvahu, že máme v rukou dílo velkého literáta, fabulátora, které není objektivní výpověď, ani historickým spisem. Z tohoto důvodu mohou být některé části přehnané či dokonce smyšlené, jedná se však o „autobiografii zoufalého člověka, svědectví utrpení, které nelze přejít bez povšimnutí.“²⁵⁰ Je to ucelené dílo, jež v sobě kromě přínosného rysu svědectví v ucelené podobě ve formě autobiografie přináší i typická témata pro Arenasovu tvorbu: vliv matky, sexualita, boj proti opresi, příroda.

²⁴⁸ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 167-168.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 9.

²⁵⁰ ESTEVEZ, Abilio. Cit. d., s. 132 („la autobiografía de un desesperado, testimonio de un martirio que no podemos pasar por alto. Libro de un gran fabulador, de los que no permiten el segundo de tregua.“).

6.3.1 Dětství a vliv rodiny

Již bylo vysvětleno, že dílo chronologicky sleduje Arenasovu životní cestu, nebylo však zdůrazněno, že se jedná o vyprávění retrospektivní: příběh proto začíná Reinaldovým dětstvím, kvůli čemuž je klíčové věnovat pozornost prostředí, v němž vyrůstal. První části autobiografie jsou proto věnované Arenasově rodině, která měla na jeho formování značný vliv. Kromě skutečné rodiny jsou ovšem důležité i jiné rodiny: nesmíme opomíjet jeho přátele, kteří mu jeho skutečnou rodinu nahradí, ale ani rodinu historickou, Kubu. Estévez vidí dvě paralely mezi těmito rodinami: první je mezi otcem, který opustil Arenasovu rodinu a otcem, který ho zklamal (Fidel); druhá paralela se podle Estéveze nachází mezi postavou Arenasovy matky, jež pomocí něhy a odříkání maskovala svou krutost, a mezi revolucí, jež svou mateřskou krutostí nastolovala pravidla a rozhodovala o tom, co je dobré a co je zlé.²⁵¹

Arenas se narodil do matriarchální rodiny: jeho otec, který v díle vystupuje beze jména, je opustil a jeho matka byla nucena vrátit se do rodného domu svých rodičů, stejně jako některé z jejích sester. Reinaldo byl vychován k nenávisti ke svému otci za to, že jeho matku svedl a opustil ji. Stejně jako v díle, tak v Arenasově životě kontrastuje postava chlapce s postavami silných a autoritativních žen, jež ho obklopují. A stejně jako v jeho rodině, i v rodinách v jeho příbězích převažují ženy, co se týče početnosti i významnosti – velmi často je hlavní postavou chlapec obklopen skupinou silných žen. Nejdůležitější roli měla Arenasova matka, jejíž vliv je patrný v celém jeho díle. Formovala jeho osobnost, vlohy, osud, sexuální orientaci i perverznost.²⁵² V *Než se setmí* popisuje Arenas sám sebe jako „plod jejího neúspěchu“²⁵³ a na mnoha místech uvádí nejistotu ohledně citů jeho matky i zbytku rodiny. Vždy si připadal trochu jiný, což ještě více umocňovala jeho snaha najít způsob, jak se vyjádřit, jak být slyšen, navzdory přítomnosti tolika příbuzných. Podle Rafaela Ocasia bylo právě Arenasovo neobvyklé kreativní chování výsledkem nedostatku mateřské péče a rodinného utlačování.²⁵⁴ Následující úryvky jsou ukázkou vztahu mezi Reinaldem a jeho matkou:

Nevím, jestli mě tehdy měla ráda; vzpomínám si, že mě brávala do náruče, když jsem plakal, ale dělala to vždy tak prudce, že jsem jí přelétal přes rameno a padal hlavou na zem. Jindy mě houpávala v síti, ale tak nešetrně, že jsem opět končil na zemi.²⁵⁵

²⁵¹ ESTEVEZ, Abilio. Cit. d., s. 131.

²⁵² ARENCIBIA RODRIGUEZ, Lourdes. *Cuando lleguen los grandes aguaceros*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, aunque anochezca, Miami: Editorial Universal, 2001, s. 97.

²⁵³ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 15 (“Vracela se se mnou, plodem svého nezdaru”).

²⁵⁴ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 61.

²⁵⁵ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 17.

Vždycky jsem si myslel, že mě má rodina, včetně maminky, považuje za jakéhosi divného tvora, zbytečného, přihlouplého, potrhlého nebo pomateného, za někoho mimo rámec jejich života. Měli určitě pravdu.²⁵⁶

Ačkoliv Arenas dává najevo svou odtažitost, odstup a nezaujatost, matčinu nepřítomnost v jeho dospívání vnímá jako důkaz toho, že se odmítla o něho starat.²⁵⁷ Stejně jako ona opustila jeho, opouští později on jí.

Nechtěl jsem se dívat na maminčin obličej, zračící rozčarování nad mým životním stylem [...] Já jsem však maminku musel opustit, pokud jsem nechtěl skončit jako ona; s ní bych se stal frustrovaným, lhostejným tvorem bez vzpurného ducha; hlavně bych však musel udusit své bytostné touhy.²⁵⁸

Navzdory zvláštnímu rodinnému zázemí a složitým vztahům považuje však Reinaldo své dětství za období svobody:

Myslím, že mé dětství bylo jedinečně nádherné, protože jsem ho prožíval v úplné bídě, ale také v úplné svobodě; v horách mezi stromy, zvířaty, zjeveními a lidmi, kterým jsem byl zcela lhostejný. Má existence neměla žádné oprávnění a nikoho nezajímala; to mi poskytovalo obrovskou možnost zmizet, aniž se někdo staral, kde jsem a v kolik se vrátím.²⁵⁹

Tento úryvek dokazuje, jak důležitá svoboda pro Reinalda byla již od dětství. Ve skutečnosti pro něj svoboda byla mnohem významnější než rodinné vztahy. Tento úryvek také dokazuje vliv volné a divoké přírody, v níž se Reinaldo mohl svobodně pohybovat a která ho již od malička fascinovala, což dokazují také kapitoly *Stromy*, *Řeka*, *Liják*, *Mlha* či *Moře*. Právě moře se pro Arenase stalo symbolem svobody a volnosti, a proto se v díle vyskytuje mnoho aluzí na moře. Poprvé moře uviděl jako malý chlapec, když ho k němu vzala babička: tato návštěva ho hluboce ovlivnila.

Od té chvíle jsem nemyslel na nic jiného než na moře. „Moře každý den spolkně jednoho člověka.“ Říkávala babička. A já tehdy pocítil neodolatelnou chuť jet k moři. Co se dá říct o chvíli, kdy jsem se poprvé ocitl u moře? Popsat ten okamžik by bylo nemožné; je to na jediné slovo: moře.²⁶⁰

²⁵⁶ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 29.

²⁵⁷ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 13.

²⁵⁸ ARENAS, Reinaldo, *Než se setmí*, s. 189.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 18-19.

²⁶⁰ ARENAS, Reinaldo, *Než se setmí*, s. 38.

6.3.2 Sexualita

Sexualita a erotika byla a stále je v kubánské kultuře mnohem patrnější než v kulturách jiných a tato tematika se projevuje jak v zájmech, tak v myšlenkách, tématech rozhovorů ale i v chování Kubánců, například v jejich gestikulaci či vyjadřování.²⁶¹ Je proto logické, že se vyskytuje také v řadě literárních textů a výjimkou není tvorba Reinalda Arenase. Naopak, sexualita a erotika hrají v jeho tvorbě i životě významnou roli.

Dílo *Než se setmí* je velmi otevřené a porušuje řadu tabu, jelikož již v prvních kapitolách přináší čtenáři informace o sexuálních tužbách a o prvních zkušenostech malého Reinalda. Již v šesti letech si byl Arenas vědom toho, že ho přitahují muži. Erotika je v tomto díle a v Arenasově životě významně propojená také s přírodou, což dokazuje následující úryvek:

V každém případě je třeba si uvědomit, že když člověk žije na venkově, je v přímém kontaktu s přírodou, a tudíž i s erotikou. Svět zvířat ovládá erotika a pohlavní pudy [...] Dosti rozšířená teorie o sexuální nevinosti venkovanů je falešná; na venkově zpravidla překonává erotické puzení všechny předsudky, zákazy, tresty. Síla erotiky, síla přírody, se prosadí. Myslím, že na venkově je málo mužů, kteří by nikdy neměli poměr s jiným mužem; tělesná touha je pro ně silnější než všechno chlapství, které nám vštěpovali naši otcové.²⁶²

Svět zvířat ovlivňuje i Arenasovy dětské sexuální tužby, což popisuje v kapitolách věnovaných vyrůstání na venkovské farmě. Život v přírodě pro Reinalda znamenal možnost vymýšlet si řadu her, jak se zabavit, nutno však podotknout, že většina her byla sexuálního charakteru. Velmi barvitě vykresluje hry s bratřenci, první masturbace a zkušenosti se stromy a zvířaty, které popisuje jako něco běžného a normálního.

V té době jsem pohlavní styk praktikoval se zvířaty. Nejprve se slepicemi, s kozami, s prasnicemi. Když jsem trochu povyroستl, přišly na řadu klisny; soulož s klisnou bývala aktem kolektivním. Všichni jsme si vylezli na kámen, abychom na zvíře dosáhli, a oddali se rozkoši; otvor byl teplý a nám připadal nekonečný.²⁶³

²⁶¹ ARENCIBIA RODRIGUEZ, Lourdes. Cit. d., s. 95.

²⁶² ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 31.

²⁶³ Tamtéž, s. 23.

Z výše uvedených ukázek vyplývá, že nejen pohlavní styk se zvířaty ale i fyzické zkušenosti mezi dvěma muži považoval na venkově normální nejen on, ale všichni ostatní protagonisté tohoto života.

Ačkoliv Arenas nevnímá sex, či jeho přemíru jako hřích, neznamená pro něj nutně ani lásku. Sex se stává otroctvím a Arenas vyzdvihuje tělesný prožitek vysoko nad jakýkoliv sentimentální cit.²⁶⁴ Pro něho představuje především nástroj úniku, jakési chvilkové svobody, jedinou možnost, jak jednat a rozhodovat se svobodně:

Naše generace měla v sobě jakousi erotickou vzpouru. Vidím se úplně nahý pod mostem v Santiagu s mladým vojákem, také zcela nahým, zatímco nahoře projíždějí plnou rychlostí auta a svítí na nás [...] Přijít na pláž tehdy znamenalo dostat se na jakési rajské místo; všichni hoši se chtěli milovat, desítky jich byly ochotny odejít s vámi do křoví. Kolik chlapců se mě jen zmocnilo v kabinkách na pláži La Concha! Všichni to dělali se zoufalou zuřivostí člověka, který ví, že přítomný okamžik je nejspíš neopakovatelný a že je třeba vychutnat ho naplno, protože každou chvíli tu může být policie a zatknout vás.²⁶⁵

Ačkoliv byl aktivní sexuální život únikem před kubánskou realitou, Arenas v něm neviděl konečnou záchranu, naopak, ta se podle něho nacházela ve smrti. Ta, jak již bylo zmíněno, je v díle velmi přítomná. Několikrát za svůj život se pokusil o sebevraždu: první pokusy byly neúspěšné, na což později vzpomíná s hořkostí. Poslední pokus byl však již úspěšný.

Erotika je v Arenasově díle natolik přítomna, že může vést k únavě a vyčerpání čtenáře. Autorův jazyk je plný přehánění, zuřivosti, běsnění a svou sexualitu dává najevo bez jakýchkoliv zábran či studu. Jeho tvorba překypuje erotickými výjevy plnými agresivity a násilí, vulgarity, tak jako tomu nikdy nebylo v kubánské literatuře.²⁶⁶ Z tohoto důvodu je i jeho slovník plný erotiky. Jak spisovné, tak lidové výrazy pro sexuální orgány muže i ženy se objevují velmi často, stejně jako všechny názvy činností souvisejících se sexuálním aktem.²⁶⁷

Než se setmí obsáhle informuje o oficiálním státním přístupu k sexualitě a k různým sexuálním orientacím. Reinaldova sexuální dobrodružství jeho dětství a dospívání nebyla nijak trestána, na venkově byl svobodný a beztréstně se stýkal jak se zvířaty, tak s muži. Ještě před vítězstvím kubánské revoluce byla situace homosexuálů na Kubě složitá, jelikož kubánská

²⁶⁴ ARENCIBIA RODRÍGUEZ, Lourdes. Cit. d., s. 95.

²⁶⁵ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 96.

²⁶⁶ ARENCIBIA RODRÍGUEZ, Lourdes. Cit. d., s. 96.

²⁶⁷ Tamtéž, s. 100.

společnost na homosexualitu nahlížela velmi rezervovaně, s nástupem Castra k moci se však tento rezervovaný postoj proměnil v oficiální vládní postoj a homosexualita se začala nejen kritizovat, ale i perzekvovat. Homosexuálové se stali na Kubě nevítanými živly, byli chápáni jako špatný vzor pro mládež. Když začal Reinaldo studovat zemědělskou ekonomii, byl ubytovaný s více než dvěma tisíci chlapci.

Ve škole překypující militantní mužností nebylo pro homosexualitu místo, ostatně už tehdy byla přísně trestána vyloučením nebo dokonce vězením. [...] Hoši přistižení při takové činnosti museli nastoupit se svými lůžkovinami a veškerým majetkem a na příkaz ředitelství jít všechno odevzdat do skladu; ostatní spolužáci museli vyjít z ubytoven, házet po nich kamením a zasypávat je ranami. Vyloučení bylo značně ponuré, jelikož ho doprovázel také posudek, který pak dotyčnou osobu pronásledoval celý život a znemožňoval jí studium na jiné státní škole – a stát už začínal mít kontrolu nade vším.²⁶⁸

Z výše uvedených důvodů Reinaldo během studií svou homosexuální orientaci nepřiznával. Bylo to v době, kdy už mnoho homosexuálů bylo odvedeno do koncentračních táborů UMAP (Unidad Militar de Ayuda a la Producción). Navzdory narůstající perzekuci byly v šedesátých letech homosexuální vztahy velmi populární, ačkoliv stále udržované v tajnosti:

Myslím, že na Kubě se nikdy nepíchalo víc než v šedesátých letech, to znamená v období, kdy byly vyhlášeny všechny zákony proti homosexuálům, rozpoutala se perzekuce a vznikaly koncentrační tábory; právě tehdy, kdy se sexuální akt proměnil v tabu, řečnilo se o novém člověku a vyzdvihovalo se chlapství. Téměř všichni mladíci, kteří defilovali po náměstí Revoluce a tleskali Fidelu Castrovi, téměř všichni vojáci, kteří tam pochodovali s puškou v ruce a s bojovným výrazem v tváři, přicházeli po průvodu do našich pokojů a tam nazí odhalovali své pravé já.²⁶⁹

Myslím, že pokud sexuální represe na Kubě vůbec něco dokázaly, pak právě její sexuální osvobození. Homosexuální praktiky se provozovaly stále drzeji, snad jako součást protestu proti režimu. A jelikož diktatura byla považována za zlo, v očích nespokojenců, kteří už v šedesátých letech téměř převažovali, bylo všechno to, co odsuzovala, pozitivní. Opravdu věřím, že koncentráky pro homosexuály a policajti vydávající se za svolné mladíky, jejichž úkolem bylo homosexuály odhalit a zatknout, vyvolali jen větší rozkvět homosexuality.²⁷⁰

²⁶⁸ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 56.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 108.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 110.

Další kroky proti homosexuálům souvisely s tzv. případem Padilla, jemuž jsem věnovala pozornost v předchozích kapitolách. Poté, co byl Padilla donucen k sebekritice, zahájila Castrova vláda tzv. První kongres o výchově a kultuře, na němž jasně stanovila, co je dovolené v kulturním, ale i v osobním životě Kubánců.

Nejzuřivější nápor sjezdu byl namířen proti homosexuálům. Homosexualita byla v některých příspěvcích označena za patologickou úchylku a hlavně se tu rozhodlo, že všichni homosexuálové zastávající nějakou funkci v kulturních institucích musí být ze svých pracovišť okamžitě odstraněni.²⁷¹

V této ukázce mluví Arenas o tzv. parametrovacích zákonech – všichni, kdo nespĺňovali politické a morální parametry nutné k vykonávání funkce, byli zbaveni své práce a byla jim nabídnuta práce jiná – v tábore nucených prací. V sedmdesátých letech se sice realizovala řada klinických studií, které se zaměřovaly na psychologický původ homosexuality a byla publikovaná kniha *El hombre y la mujer en la intimidad* Siegfrieda Schnabla, která přinášela nový pohled na homosexualitu. Nicméně i přesto byly v Trestním zákoníku z roku 1979 zachovány zákony proti homosexuálům. Arenas vyzdvihuje především tzv. zákon nebezpečí (*la ley de la peligrosidad*), jenž byl často užíván proti homosexuálům, kteří byli pouze podezřelí z navázání homosexuálních vztahů. A i nadále byly publikovány anti homosexuální texty.²⁷²

Arenasova autobiografie zachycuje nejen sexuální vývoj Reinalda jakožto jedince, ale i vývoj přístupu k jakýmkoli odlišnostem, mezi něž patřila také homosexualita. Popisuje vyčlenění ze společnosti, násilí a mnoho příkladů perzekuce, jíž byli přiznaní i nepřiznaní homosexuálové na Kubě vystaveni. Jeho dílo je plné velmi „obrazných popisů homofobního násilí souvisejícího se systematickou persekucí homosexuálů na Kubě již od roku 1961“²⁷³

6.3.3 Castrova Kuba

Nejvýznamnějším tématem, kterému bude také věnováno nejvíce pozornosti, je obraz a vnímání Castrovy Kuby. Toto téma se ve zkoumaném díle objevuje bez jakýchkoliv příkras, jelikož se jedná o autobiografii a autor zde prezentuje své názory. Vzhledem k tomu, že se Arenas stal jedním z pronásledovaných a perzekvovaných jedinců, je jeho dílo nutně poznamenáno jeho subjektivitou. Dílo navíc Arenas připravuje k publikaci až z exilu, díky čemuž může dílo vydat bez strachu z další ostrakizace. Obžaloba Castra a jeho vlády²⁷⁴ je proto

²⁷¹ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 137.

²⁷² OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 171-172.

²⁷³ Tamtéž, s. 3.

²⁷⁴ ROJAS, Rafael. Cit. d., s. 396.

v díle velmi patrná a v dopise na rozloučenou viní Arenas ze své smrti přímo Castra.²⁷⁵ Ta tak představovala poslední politické vyjádření vůči Castrovu represivnímu systému.²⁷⁶

Jelikož se jedná o vyprávění chronologické, jsme nejprve svědky toho, jak se Arenas přidal ke Castrovým povstalcům. Je zajímavé, že v autobiografii uvádí, že již v této době si všiml některých nespravedlností Castrových praktik: „Ještě než se Fidel Castro chopil moci, začaly popravy osob nesouhlasících s jeho režimem nebo těch, kdo proti němu kuli pikle.“²⁷⁷ Prostřednictvím Arenase se dozvídáme i o vítězství revoluce a o prvních čistkách Batistových přívrženců, neřízených popravách a masakrech bez jakýchkoliv soudů. „Umíralo teď mnohem více lidí než v té válce, k níž vlastně nikdy nedošlo.“²⁷⁸ V této době si Arenas ještě neuvědomoval, k jakým změnám dochází a jaké budou mít důsledky. Jeho zpětné zhodnocení situace je však všeříkající:

Proč si naprostá většina národa a intelektuálů neuvědomila, že začíná nová tyranie, ještě krvavější, než byla ta předchozí? Možná jsme si to neuvědomovali, ale nadšený prožitek revoluce, svržení diktatury a chvíle pomsty byl silnější než nové nespravedlnosti a zločiny.²⁷⁹

Ačkoliv v této době stále převládalo revoluční nadšení, již se začaly podle Arenase objevovat nesouhlasné názory mezi kubánským lidem. Arenas neopomíná ani ekonomickou situaci ostrova a upozorňuje, že nová ekonomická politika začala významně ovlivňovat hospodářství celého ostrova. Zmiňuje rozhovor s matkou, která mu v roce 1961 vyprávěla o tom, že téměř veškeré zboží, včetně potravin a oblečení, zmizelo z trhu.

V díle je patrná proměna Arenasova postoje: jako dospívající mladík se přidal ke Castrovým vzbouřencům a při vítězství revoluce mu bylo sedmnáct let. Následně byl vychováván jako revolucionář, jako budoucí pilíř režimu. Bylo mu proto umožněno studovat, dostával jídlo i oblečení, kvůli čemuž popisuje Arenas nejprve své nadšení, jak dokazují následující příklady.

Myslel jsem si, že všichni ti, kdo se bouří proti Fidelovi, jsou pomatenci nebo blázni. Věřil jsem, nebo chtěl věřit, že revoluce je cosi krásného a ušlechtilého.

²⁷⁵ OCASIO, Rafael. Cit. d., c. 45; ESTEVEZ, Abilio. Cit. d., s. 131.

²⁷⁶ OCASIO, Rafael. Cit. d., s. 6.

²⁷⁷ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 53.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 54.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 55.

Nedokázal jsem si srovnat v hlavě, že revoluce, která mi zdarma poskytovala vzdělání, by mohla být špatná.²⁸⁰

Myslel jsem si, že se určitě budou konat volby a že Fidel Castro bude demokraticky zvolen. Zatím však bylo jisté jenom to, že do nás cpou svou doktrínu a že žádná opravdová agrese Spojených států ještě nezačala; jinými slovy, celá revoluce byla komunistická už od samého počátku. Musím to přiznat, protože jsem byl jedním z těch, komu svěřovali komunistické texty, aby je nastudoval a seznamoval pak s nimi ostatní.²⁸¹

V následujících kapitolách Arenas popisuje postupné proměny – nejen režimu, ale i jeho vlastního vnímání. Informuje o stále narůstající státní kontrole, chybějících potravinách, nízkých platech, perzekuci homosexuálů a jakýchkoliv projevů nesouhlasu s vládními kroky, ale i o proměně kubánských obyvatel. Z mnoha lidí se stávali informátoři policie, kteří udávali všechny, kdo se podle jejich názoru chovali protirevolučně. Právě na tyto proměny kubánské společnosti během Castrovy vlády Arenas upozorňuje velmi často. Dokazují to následující ukázky:

Takovéto věci se dějí ve shnilých politických systémech, kde mnoho lidí, nucených žít v daných podmínkách, také zahnívá; jen málo jich dokáže odolat té šílené a stravující nemoci, neboť kdokoli se vyčlení, zahyne.²⁸²

Tohle byla jedna z nejstrašnějších věcí zavedených castrismem: režim ničil přátelství, zaséval mezi nejlepší přátele nedůvěru a měnil je v informátory a policajty. [...] Tito lidé se stali oběťmi vydírání a systému jako takového, a to až do té míry, že ztratili svou lidskou důstojnost.²⁸³

...kdo prožil dlouhé roky v takovém režimu, ví, že lidskost se tu z lidí vytrácí a že lidská bytost, usilující přežít, upadá; udávání je činnost, kterou denně provozuje velká většina Kubánců.²⁸⁴

Lidé se skutečně stávali někým jiným, stávali se z nich zvířata hladovějící nejen po potravě, ale i po svobodě. Kromě těchto příkladů lze tento rys spařit například v postavě Lázara, který se stal jedním z nejbližších Reinaldových přátel. Měl psychické problémy, a proto ho jeho rodina nechala zavřít do blázince:

²⁸⁰ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 64.

²⁸¹ Tamtéž, s. 64.

²⁸² Tamtéž, s. 87.

²⁸³ Tamtéž, s. 151.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 195.

Zjistil jsem, že do toho blázince, nejhoršího z celé Havany, ho šoupla vlastní rodina, aby ubyl jeden hladový krk. Dostával tam často elektrošoky. Jednou, jak mi sám vyprávěl, přišel na noc domů a neotevřeli mu dveře, protože nějaký venkovan přinesl matce kousek vepřového a ona ho teď s jeho otcem pojídala za zavřenými dveřmi; zašpérovali se, aby nemuseli nic dát jemu, vlastnímu synovi; tu noc byl nucen spát venku.²⁸⁵

Během práce v Národní knihovně si začal Reinaldo všimnout i vládních zásahů do literární oblasti kubánské života: začala se projevovat cenzura literatury, z regálů mizely všechny ideologicky nevhodné knihy. Jak bylo vysvětleno v předchozích kapitolách, literární cenzuru pocítil na vlastní kůži i on při snaze o publikaci jeho díla *Šalebný svět*, jež vyhrálo v konkurzu UNEAC. Na stránkách své autobiografie vypráví Arenas i příběhy ostatních spisovatelů a intelektuálů: přináší životní příběhy Virgilia Piñery, José Lezamy Limy, Heberta Padilly a dalších. Vypráví o tajných setkáních s Hiramem Pratem, Coco Salá, Reném Arizou, Josém Hernándezem, José Mariem, Guillermem Rosalesem. Na těchto setkáních si předčítali vlastní texty, ale i texty literátů zakázaných režimem. Sám ve své autobiografii uvádí, že jeho generace byla generací ztracenou, zničenou komunistickým režimem:

Většinu svého mládí jsme ztratili na sklizních cukrové třtiny, na zbytečných hlídkách, při nekonečných projevech, kde se stále omílalo jedno a totéž, ve snaze obejít represivní zákony; zabili jsme je úporným sháněním texasek nebo páru bot, touhou pronajmout si dům na pláži a tam si předčítat poezii či prožívat milostná dobrodružství, snahou uniknout věčnému pronásledování policie a jejímu zatýkání.²⁸⁶

V roce 1970 se Arenas dostal na třtinovou plantáž, kde měl sklízet třtinu a napsat o tom oslavnou knihu. Na plantáži pracovalo mnoho vojenských branců, kteří tam byli posláni namísto vojenské služby:

To byl takový Castrův trik – v míru proměňoval povinnou vojenskou službu v odvětví nucených prací, které zásobovalo zemědělství pracovní silou. Opustit plantáž mohlo pro každého z chlapců znamenat pět až třicet let vězení.²⁸⁷

Velká část autobiografie informuje o perzekuci spisovatelů, kteří nesympatizovali s režimem. Jejich pronásledování bylo stále výraznější a častější, bylo nemožné získat povolení

²⁸⁵ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 236.

²⁸⁶ Tamtéž, s. 92.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 128.

k vycestování, účast na zemědělských pracích byla povinná a setkávání se za účelem četby vlastních „kontrarevolučních“ textů bylo každým dnem nebezpečnější.

Pronásledování nabývalo na intenzitě a lidé čím dál víc chtěli znát díla zakázaných spisovatelů; Lezama se těšil velké popularitě a Padillovy zakázané verše znali lidé nazpaměť. Pro režim bylo nejnebezpečnější, že s disidentskými spisovateli sympatizovalo hodně mladých; proto bylo třeba tyto spisovatele demoralizovat, aby se z nich nestal symbol; bylo třeba je ponížit a zlomit.²⁸⁸

Příkladem tohoto postupu byl již zmiňovaný osud Heberta Padilly. Vláda tohoto případu využila ke stanovení pravidel veškeré kulturní produkce na ostrově.

Veřejné ponižování bylo jednou z Castrových nejužívanějších metod: degradoval lidi před diváky vždy ochotnými posmívat se slabostem druhých nebo komukoli, kdo upadl v nemilost. Po obvinění musela následovat i účinná lítost a bušení do hrudi před tleskajícím a smějícím se obecnstvem. A potom samozřejmě ostříhání dohola, želízka a očista od slabostí na plantáži cukrové třtiny nebo při jakékoli jiné zemědělské práci.²⁸⁹

Arenas vypráví také o snahách uprchnout z Kuby. V roce 1970 Castro uzavřel hranice, když prohlásil, že všichni, kdo chtěli odejít, již odešli. „Proměnil tak ostrov v uzavřené vězení, kde údajně všichni žili radostně.“²⁹⁰ Možnosti legálního odchodu byly téměř nemožné a s narůstající persekucí byla touha ostrov opustit čím dál tím větší:

Ted' už nešlo jenom o to, schovávat na bezpečném místě rukopisy a při vhodné příležitosti je poslat do ciziny, potřebovali jsme jakkoli odeslat do ciziny sami sebe; zmizet z tohoto místa, uplavat, dostat se na námořní základnu v Guantánamu, potají vniknout do letadla, což ovšem bylo všechno zhola nemožné.²⁹¹

Dílo přináší mnoho informací o Arenasově pobytu ve vězení: dozvídáme se tak o jednotlivých procesech zatýkání, vyslyšení, mučení, souzení, a i o samotném věznění. Tomu, spolu s problematikou zacházení s vězni, je věnována velká pozornost a tyto kapitoly jsou velmi popisné. Autobiografie tak přináší mnoho informací o násilí mezi vězni, krutém chování

²⁸⁸ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 135.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 138.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 138.

²⁹¹ Tamtéž, s. 139.

bachařů i o praktikách vyslýchání. Reinaldo byl uvězněn na konci roku 1974 a byl umístěn do cely s nejkrutějšími vrahy, a ne s homosexuály.

S homosexuály tam nezacházeli jako s lidskými bytostmi, ale jako se zvířaty. Na jídlo chodili poslední, takže jsme je vídali procházet kolem; za každou maličkost je krutě mlátili. Vojáci, kteří na nás dohlíželi, si sice nechávali říkat „příslušníci“, ale ve skutečnosti tu byli za trest a potřebovali si na někom vybit vztek, takže si ho vylévali na homosexuálech [...], oddělení pro tetky bylo skutečným posledním kruhem Pekla; je třeba si uvědomit, že mnoho homosexuálů přivedla ke zločinu diskriminace a bída, a ta je také proměnila v lidské příšery.²⁹²

Vězni byli drženi v celách a ven byli pouštěni jen jednou za měsíc nebo za čtrnáct dní.²⁹³ Pokud se vězni odvážili promluvit na bachaře, mohlo jim být toto privilegium odejmuto.²⁹⁴ Vězni dostávali velmi málo potravy a trpěli proto hladu.

Nejdřív se člověk musel naučit nezemřít hladu [...] pár zrněk rýže, trochu neosolených špaget a skývu chleba. Obědvalo se v deset ráno a pak byla až v šest nebo v sedm večere; kdo si neschoval chleba, umíral při té skrovné stravě hladu. Občas nám z neznámých důvodů večeri nedali vůbec a tak dlouho se pak bez jídla nedalo vydržet.²⁹⁵

Věznice El Morro byla vyhlášena jako ta nejhorší z celé Kuby. Nicméně i v ní byly cely lepší a horší. Za nejhorší považuje Arenas tzv. korekci, tedy trestnou celu.

Bylo to nejhorší místo celé věznice; končili tam nejzarytější recidivisté, vrazi čekající na popravu, ti s vyhlídkou na „kolíček“, jak vězni říkali kůlu, k němuž byli přivazováni před popravčí zdí. Bylo to ponuré místo s podlahou z udusané hlíny, kde jsem se nemohl ani postavit, protože cela byla nanejvýš metr vysoká. Nespalo se tam na kavalci, ale na jakémsi železném Záhořově loži bez matrace, biologické potřeby bylo nutné vykonávat do díry a nebyl tam ani džbán na vodu.²⁹⁶

Po nějaké době v této cele byl Reinaldo odvezen do Villy Maristy, hlavního stanu Státní bezpečnosti, kde byl po dobu několika týdnů podroben výslechům. Tam měli různé nástroje na výslechy:

²⁹² ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 175.

²⁹³ Tamtéž, s. 175.

²⁹⁴ Tamtéž, s. 176.

²⁹⁵ Tamtéž, s. 177-178.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 190.

Jednoho dne jsem zaslechl z vedlejší cely jakýsi podivný zvuk, jako by nějaký píst vypouštěl páru; hodinu poté jsem uslyšel srdcervoucí výkřiky; nějaký muž s uruguayským přízvukem křičel, že už to nevydrží, že umře, ať tu páru zastaví. V tu chvíli jsem pochopil, k čemu v mé cele slouží trubka vedle záchoda, jejíž účel jsem neznal; bylo to potrubí, kterým se přiváděla do hermeticky uzavřené cely pára a měnila ji v parní komoru. Pára byla obdobou inkviziční praxe s ohněm; uzavřený prostor naplněný párou člověka dusil. Čas od času přicházel lékař změřit vězni tlak a poslechnout si srdce, a pak říkal: „Můžete mu ještě trochu přidat.“ Připustili tedy další páru, a když už byl vězeň na pokraji infarktu, vytáhli ho z cely a odvedli k výslechu.²⁹⁷

Prostřednictvím díla *Než se setmí* se dozvídáme i o absurditě zatýkání, k němuž docházelo za jakýkoliv prohřešek, který vládnoucí vrstva mohla považovat za protirevoluční. Ačkoliv kubánská ústava kubánskému lidu garantovala mnoho práv, když vláda rozhodla, že daný skutek škodí revoluce, lidé byli zatčeni a vězněni po dlouhou dobu. K zatýkání samozřejmě také přispívalo velmi časté udávání.

Seděl tu například chudák otec rodiny se všemi svými syny; byli odsouzeni na pět let vězení za to, že zabili vlastní krávu a s rodinou ji snědli; Castrovy zákony to totiž zakazují. Jiní byli zatčeni za to, že zabíjeli krávy cizí a maso pak prodávali na černém trhu; na Kubě vládne takový hlad, že se lidé perou i o předražené maso z černého trhu [...]. Se mnou například seděl muž, kterého nějaké stařeny zahlédly při koupání a udaly ho; teď pykal ve vězení za to, že se koupal nahý na dvoře vlastního domu.²⁹⁸

Po Arenasově propuštění v roce 1976 sleduje autobiografie jeho pokusy o začlenění zpět do života a do společnosti. Situace byla o to těžší, že se nemohl vrátit zpět do práce. Následující kapitoly proto popisují jeho snahy o přežití v Havaně ve druhé polovině sedmdesátých let. Popisuje stále trvající sledování, které mělo ověřit jeho přerod v revolucionáře: veškerá Arenasova aktivita, včetně výběru přátel a bydliště, byla kontrolována. Arenas vypráví také o hospodářských problémech, které v tuto dobu Kubu sužovaly a o obrovské chudobě.

Po několika týdnech vypukla ve Staré Havaně strašná epidemie tyfu. Fidel Castro prošel čtvrt' a prohlásil, že nemoc způsobila přemíra odpadků ve městě. Bylo to možné, odpadky se v této části města nevyvážely už přes tři roky;

²⁹⁷ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 195.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 176.

navíc se tu hroutily domy, takže pro krysy a jiná zvířata přenášející nakažlivé choroby to byl učiněný ráj.²⁹⁹

Navzdory tomu, že byl Arenas oficiálně svobodný, necítil se tak a toužil po odchodu z Kuby. Domníváme se, že následující úryvek datovaný krátce předtím, než se Arenasovi podařilo ostrov opustit, shrnuje jeho deziluzi:

Tak šel můj život na počátku roku 1980; obklopen špióny jsem jen přihlížel, jak mizí mé mládí, aniž jsem kdy byl svobodným člověkem. Mé dětství a dospívání se odehrálo za Batistovy diktatury a zbytek svého života dožiju v ještě tužší diktatuře Fidela Castra; nikdy jsem nebyl skutečnou lidskou bytostí v plném slova smyslu.³⁰⁰

V této kapitole jsem se pokusila na základě autobiografie *Než se setmí* zaměřit na Arenasovo vnímání Castrova režimu. Pomocí četných ukázek jsem dospěla k závěru, že dílo je otevřenou obžalobou Castrovy vlády: je plné kritiky a obviňování. Kuba je vykreslena jako země ovládaná bezcitným tyranem, jako země plná špehů a donašečů, jako země, v níž upřímnost a spravedlnost téměř zanikly. Na druhou stranu, je třeba vyzdvihnout i nostalgii, s níž autor vzpomíná na své dětství prožité na venkově a jistá touha po návratu do tohoto bezstarostného období. Také nelze opomíjet naději, s níž je dílo zakončeno: ačkoliv autor umírá, věří, že Kuba bude brzy svobodná.

²⁹⁹ ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí*, s. 242.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 259.

6.4 El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”

Druhým dílem, jež jsem si vybrala pro analýzu Arenasovy tvorby, je román *Barva léta nebo Nová “Zahrada pozemských rozkoší”* (*El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”*). Je čtvrtým dílem *Pentagonie*, ačkoliv vychází jako poslední, až po Arenasově smrti. S ostatními díly *Pentalogie* sdílí *Barva léta* zaměření na historický vývoj Kuby 20. století, přičemž v tomto případě se jedná o jasnou obžalobu režimu Fidela Castra, krutosti a násilí, kterého je v díle skutečně hodně. Jak bude ovšem vysvětleno v této kapitole, násilí je v tomto románu popisováno jinak, než v *Než se setmí*. Román *Barva léta* přináší karnevalu, který oslavuje 40 let u moci zestárlého diktátora Fifa, jehož předobrazem je bez jakýchkoliv pochyb Fidel Castro.

Jelikož se jedná o dílo psané z exilu, Arenas v něm bez příkras a beze strachu vykresluje život homosexuálního podsvětí a lidí na okraji společnosti v Castrově Kubě. Navzdory tomu, že na začátku románu Arenas upozorňuje, že se jedná o fiktivní dílo a jednotlivé postavy nejsou skuteční lidé, nýbrž pouhé výplody fantazie³⁰¹, je nezpochybnitelné, že dílo je skutečným obrazem Arenasova života a čtenář může v příbězích i v postavách rozpoznat skutečné události a reálné postavy, jež byly součástí Reinaldova života na Kubě. Arenas k tomuto v rozhovoru s Perlou Rozencvaig uvádí: „Ve všech mých románech jsou rysy, které mají se mnou mnoho společného: hledání svobody, vztahy lásky a nenávisti k matce a přítomnost represe.“³⁰² V dopisu Jorgemu a Margaritě Camacho však znovu upozorňuje na to, že se nejedná o dílo autobiografické a klade velký důraz na to, aby čtenáři pochopili, že čtou ironický a satirický román, a ne historické dílo. Vysvětluje, že se vysmívá všem: vládě, papeži, Francouzům, Španělům, homosexuálům, i sám sobě, kvůli čemuž nelze toto dílo v žádném případě chápat jako dílo autobiografické.³⁰³

Některé části díla jsou však velmi autobiografické, jelikož Arenas vychází z vlastních zkušeností a jsou totožné s těmi, které se objevují v *Než se setmí*, kvůli čemuž je téměř nemožné vnímat tyto kapitoly jako fikci. Podle Garcíi Sáncheze je podobnost tak významná, že by se mohlo jednat o jedno a to samé dílo, napsané ovšem ze dvou různých perspektiv: v jedné je

³⁰¹ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”*, Barcelona: Tusquets editores, 1999, s. 15.

³⁰² ROZENCVAIG, P. *Qué mundo tuvo que vivir: Entrevista con Reinaldo Arenas*, La vuelta de los días, México, D.C., 1991, dostupné: <http://www.letraslibres.com/vuelta/que-mundo-tuvo-que-vivir-entrevista-reinaldo-arenas-s-62>, [online].[2017-02-20], (“En todas mis novelas hay elementos que tienen que ver mucho con mi persona: la búsqueda de libertad, la relación odio/cariño con la madre y la presencia de una represión.”).

³⁰³ Carta a J. Y M. Camacho, fechada del 25 de mayo de 1990, Firestone Library, Princeton University, caja 23, carpea 4., citováno podle PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie, Cit. d., s. 500, [online].[2017-02-21].

autor uvězněn v historii a podává o ní svědectví, zatímco ve druhé je hlavní postavou umělec, který svou imaginací zkresluje veškerou okolní skutečnost.³⁰⁴ *Barva léta* se ovšem odlišuje strukturou, jazykem i stylistikou. Zatímco autobiografie je psána střízlivým, ačkoliv subjektivním jazykem, *Barva léta* je karnevalovou alegorií na normální život, je plná ničím nezakryvané kritiky, jež eskaluje prostřednictvím přehánění, zuřivosti a dravosti jazykových prostředků. Podle Joaquína Marca se jedná o

...literární a politickou pomstu, sarkasmus vůči těm, kteří tvoří aktuální kubánský literární a politický svět [...], homosexuální provokaci [...], vytvořenou pomocí autobiografických rysů, parodií, příběhů a stylistických cvičení.³⁰⁵

Jedná se o dílo postmoderní, což dokazuje jeho rozdrobená nesoudržná struktura, drsná karikatura vlády Fidela Castra a teatrální incidenty jeho karnevalových postav³⁰⁶ a inovativní formální přístup. Arenasův jazyk je přehnaný a barokní, nejedná se ovšem o formální, kulteranistický styl, jež se objevuje v díle Aleja Carpentiera či José Lezamy Limy, naopak, setkáváme se zde s barokem postmoderním: fantazie, omamnost a smyslnost se mísí s hrůzou a brutalitou a s černým, satirickým humorem.³⁰⁷ Inovativní formální přístup dokazuje i velké množství vypravěčů, kteří se střídají, doplňují, a dokonce se navzájem opravují. Některé postavy mají v díle více osobností i jmen. Tato skutečnost souvisí s rozpolceností jednotlivých postav, tajnými, skrytými rysy osobností Kubánců a s tématem masky, přetvářky. Samotný Arenas vstupuje do děje jakožto vypravěč, protagonista nebo jako parodie sebe sama. Vyskytuje se v díle ve třech podobách: Gabriel, kubánský venkovan z Holguínu; spisovatel Reinaldo, jež je neustále vystavený pronásledování za svou literární tvorbu; a homosexuál Tétrica Mofeta, jenž je součástí tajné homosexuální kubánské společnosti. Příběhy a pohledy těchto tří masek se střídají a doplňují, a dokonce se v románu vyskytují čtyři dopisy, v nichž se tyto tři masky obrací na Reinalda a vypráví mu o úskalí života v exilu. Dokonalým příkladem

³⁰⁴ GARCÍA SÁNCHEZ, Franklin. *El color del verano, de Reinaldo Arenas, o la plenitud del dionisismo*, Texas University, AIH Actas XII, 1995, s. 234, [online].[2017-03-01], dostupné: http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/12/aih_12_6_034.pdf

³⁰⁵ MARCO, Joaquín. *El color de verano de Reinaldo Arenas*, El Cultural, 7 de febrero de 1999 (“una venganza literaria y política, un sarcasmo contra quienes figuran en el actual mundo literario o político cubano ..., una provocación homosexual ..., elaborada con elementos autobiográficos, parodias, relatos, ejercicios de estilo.”), [online].[2017-03-01], dostupné: <http://www.elcultural.com/revista/letras/El-color-del-verano/13399>

³⁰⁶ DÍEZ COBO, Rosa María. *El color del verano o Nuevo Jardín de las delicias, de Reinaldo Arenas: Humor negro y carnaval narrativo*, University of Witwatersrand-Sudáfrica, s. 1, [online].[2017-03-02], dostupné: <https://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero35/rarenas.html>

³⁰⁷ Tamtéž., s. 2.

prolínání všech tří identit Gabriela/Reinalda/Tétricy Mofety je následující ukázka. Tétrica Mofeta byla na pláži a přišel k ní mladík a zeptal se, zda si může přisednout:

Ne! Zakřičel Gabriel z Holguínu. Řekni mu, že ani náhodou, šeptal Reinaldo zevnitř Tétrice. Samozřejmě že tu můžeš zůstat, odpověděla Tétrica Mofeta.³⁰⁸

Arenasova postava se navíc odráží i v ostatních postavách: příkladem může být malířka Clara Mortera, která v díle vyjadřuje smutek z toho, že nikdy neuvidí obraz „El jardín de las Delicias“ v muzeu Prado. „Barva léta se tak stává literárním překladem Boschovy „zahrady“, přeměněná v současnou hrůzu maleb Clary Mortery.“³⁰⁹ Právě podtitul románu odkazuje na nejznámější dílo holandského malíře Hieronymouse Bosche, *Zahrada pozemských rozkoší (El jardín de las delicias)*, alegorický triptych s karnevalovými rysy, v němž se, stejně jako v Arenasově *Barvě léta*, střetává ráj, zahrada pozemských rozkoší, s peklem, kde dochází ke groteskní deformaci postav. Arenas ovšem zachází ještě dál, jelikož v *Barvě léta* „se Kuba stává zároveň zářivou zahradou řízenou tělesnou rozkoší a zároveň zahradou ztemnělou hrůzou a nemorálností.“³¹⁰ Každá ze tří částí Boschova obrazu má jinou symboliku: prostřední část symbolizuje rozkoš a živočišný svět tužeb, pravá část zobrazuje peklo, zatímco část levá ráj a stvoření Adama a Evy. Francisco Soto upozorňuje na podobnost Arenasova a Boschova díla a tvrdí, že každé části Boschova obrazu odpovídá jedna z Arenasových identit: homosexuální svět Tétricy Mofety odkazuje na prostřední část triptychu; Gabriel a jeho vzpomínky na dětství v Holguínu a na jeho vyrůstání odpovídají stvoření, nevinnosti, ráji; a příběh Reinalda, který v exilu umírá na AIDS, spojuje Soto s hrůznými scénami pekla, jež jsou vyobrazeny na pravém panelu Boschova obrazu.³¹¹ Stéphanie Panichelli Teysse se ovšem domnívá, že lze najít podobnou paralelu i ve struktuře celého díla: kapitoly titulované *Historia*, věnující se vzniku a vývoji ostrova spojuje autorka s levou částí obrazu; historie kubánského homosexuálního podsvětí odpovídá střední části triptychu; a Fifova vláda je peklem, stejně jako pravá část obrazu.³¹² Stejný název použila i Clara Mortera pro svůj obraz, což dokazuje dualitu její a Reinaldovy

³⁰⁸ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 173 (¡No!, gritó Gabriel desde Holguín. Dile que de eso nada, le susurró Reinaldo desde dentro a la Tétrica. Claro que puedes quedarte aquí, respondió la Tétrica Mofeta”).

³⁰⁹ GARCÍA SÁNCHEZ, Franklin. Cit. d., s. 237 („El color del verano será entonces la traducción literaria del „jardín“ del Bosco metamorfoseado en el horror contemporáneo de las pinturas de Clara Montera“).

³¹⁰ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 5 (“Cuba pasa a ser simultáneamente un jardín luminoso regido por los placeres de la carne tanto como oscurecido por los horrores y la ignominia”).

³¹¹ SOTO, Francisco. *Reinaldo Arenas. The Pentagonia*, Florida, University Press of Florida, 1994, s. 70, citováno podle PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 510, [online].[2017-03-02].

³¹² PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 511, [online].[2017-03-02].

postavy: „Tétrice Mofetě nevadilo, že Clara použila jméno jeho románu pro svůj obraz. Věděla, že Clara a on jsou jedna osoba a jejich díla se proto doplňovala.“³¹³

Následující úryvek ukazuje, jaký vliv měla tato rozpolcenost na život Kubánců.

Jak mohl být člověk šťastný, když jeho skutečná existence byla tajná, když byl někým, kdo si stále musel nandávat masku, předstírat, hrát, simulovat, že věří, že zbožňuje, že plně miluje režim, který nesnáší, v němž viditelně bojoval a proti němuž bojácně konspiroval.³¹⁴

Rosa María Díez Lobo vyzdvihuje fakt, že rozpolcenost vypravěče odpovídá rozpolcenosti a rozštěpenosti struktury celého díla, a ukazuje tak důsledky života v ideologické a sexuální represí.³¹⁵ Nicméně, nejedná se pouze o kritiku Castrova režimu, naopak, Arenas vykresluje Kubu jako ostrov represe v důsledku dlouhých let tyranských vlád, mezi nimiž je Castrova vláda jen další v řadě.³¹⁶ Kritiku Arenas vyjadřuje prostřednictvím parodie skutečných událostí: „zesměšňuje všechno a všechny, dokonce i sám sebe, čímž dokáže zanechat nejhlubší svědectví a zuřivou kritiku kubánské revoluce.“³¹⁷ Nejedná se však o kritiku vyjádřenou prostřednictvím jedné postavy, jež je vystavena represí: naopak, kritika a obvinění režimu vychází z celé sociální komunity, konkrétně skupiny kubánských homosexuálů, kterým je poprvé umožněno vznést nahlas své námítky a názory.

Již jsem zmínila, že autobiografické rysy románu jsou nepopíratelné. Je však třeba zdůraznit, že se v něm objevují jak pasáže, které se skutečně staly, tak pasáže, jejichž realizace je výrazně nepravděpodobná. Tyto smyšlené události kontrastují se skutečnými historickými i literárními postavami, které boří jasné hranice mezi realitou a fikcí.³¹⁸ V díle se vyskytují jak postavy prorežimní, tak ty, jež dávali jasně najevo svůj nesouhlas. Arenas využívá satirické kritiky v kapitolách věnovaných příhodám autorů, jež byli Fifem při příležitosti karnevalu oživení, jako tomu bylo v případě kubánské spisovatelky Gertrudiz Gómez de Avellanedy, jejíž příběh ve formě divadelního dialogu zahajuje celé dílo. Avellaneda byla oživena, aby oslavila

³¹³ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 393 („A la Tétrica Mofeta no le molestó que Clara usara el nombre de su novela para este cuadro. Sabía que Clara y él era una misma persona y por lo tanto sus obras se complementaban“).

³¹⁴ Tamtéž, s. 116 („Cómo podría ser feliz una persona cuya verdadera existencia era clandestina, alguien que casi siempre tenía que estar poniéndose una máscara, fingiendo, representando, simulando que creía, que amaba, que confiaba plenamente en el régimen que aborrecía y en el cual aparentemente militaba y contra el cual además temerosamente conspiraba“).

³¹⁵ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 4, [online].[2017-03-03].

³¹⁶ Tamtéž, s. 4.

³¹⁷ PANICHELLI TEYSSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 494, [online].[2017-03-03], („Se burla de todo y de todos, hasta de sí mismo, y logra de esta manera dejar un testimonio más profundo y una crítica feroz de la Revolución cubana.“).

³¹⁸ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 8, [online].[2017-03-04].

padesát let Fifa u moci, ale namísto toho se pokouší utéct z Kuby do Ameriky, kvůli čemuž je nakonec Fifem zavržená. Celé scéně přihlíží řada významných postav kubánské kultury, které vystupují pod satiricky zdeformovanými jmény: Zebro Sardoya (Severo Sarduy), H. Puntilla (Heberto Padilla), Alejo Sholejov (Alejo Carpentier), Manuel Gracia Markoff neboli Cara de Fó neboli Marquesa de Macondo (Gabriel García Márquez). V průběhu celého románu se ve scénách věnovaných karnevalu objevují řady význačných osobností, které se účastní parodie oslav Fifovy vlády. Satirickému ztvárnění ovšem neuniknou ani opoziční představitelé kubánské kultury, což dokazuje například příběh vraždy Virgilia Piñery. Satira se projevuje i v přezdívkách homosexuálů: la Duquesa, la Sanjuro, la Camelias, la Supersatánica, la Pitonisa Clandestina, La Triplefea, la Reina, la SuperChelo, la Perro Huevero“.³¹⁹

Dílu chybí soudržná dějová linie a jednotlivé příběhy se mísí s fantasiemi. Podle Guadalupe Silvy román nemá žádnou ústřední linii, skládá se z chaoticky splených fragmentů, které drží pospolu díky *Prologu*, který se nachází uprostřed knihy.³²⁰ Podle samotného Arenase je centrem románu karneval: „nejedná se o lineární dílo, ale kruhové a cyklické, jehož vrchol či centrum je karneval, k němuž vše směřuje.“³²¹ Za ústřední dějovou linii považujeme tedy karneval, odehrávající se v roce 1999, oslavující 50 let (ve skutečnosti 40) u moci všemocného diktátora Fifa. Tato linie je ovšem prokládána nespočetnými příběhy kubánské (především homosexuální) společnosti. Některé z nich se odehrávají paralelně s karnevalem, v jiných se však Reinaldo vrací do minulosti a do svých vzpomínek. Společné mají tyto kapitoly kritiku a obžalobu režimu. Jsou také plné popisů homosexuálních aktivit Kubánců.

Kromě příběhů kubánského homosexuálního podsvětí je linie karnevalu protknuta mnoha dalšími příběhy či lépe řečeno fragmenty, které Franklin García Sánchez dělí na podsystémy podle jejich typu a užívání jazyka.³²² Prvním z nich jsou jazykolamy, založené na kakofonických jazykových hrách, tedy hrách se slovy, jež obsahují konkrétní (a většinou podobné) slabiky. V díle jich je celkem třicet, každý je věnován konkrétní postavě a jsou seřazeny alfabetycky. Jednotlivé jazykolamy byly na Kubě rozšířené a šířily se mezi

³¹⁹ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 8, [online].[2017-03-04].

³²⁰ SILVA, Guadalupe. *Narración y sacrificio. Notas sobre el Color del verano de Reinaldo Arenas*. Revista Literatura: teoría, histórica, crítica, Vol. 16, no. 2., 2014, s. 176, [online].[2017-03-04], dostupné: <http://www.revistas.unal.edu.co/index.php/lthc/article/view/47220/48478>

³²¹ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 262 (...no se trata de una obra lineal, sino circular a por lo mismo ciclónica, con un vértice o centro que es el carnaval hacia donde parten todas las flechas.“).

³²² GARCÍA SÁNCHEZ, Franklin. Cit. d., s. 236., [online].[2017-03-04].

spisovateli.³²³ Jsou plné žertovných a lehkovážných slovních hříček, které ovšem v některých případech mohou být podlé, zlé a plné vzteku.

Druhým podsystémem jsou fragmenty nazvané „*Historia*“. Je jich celkem pět a odkazují ke zvrácené historii Kuby. Jazykové prostředky jsou výrazně odlišné: projev je vážný, důstojný a slavnostní. Podle Garcíi Sáncheze dokonce připomínají mytické příběhy, v nichž je příběh vyprávěn prostřednictvím jakéhosi vševědoucího hlasu.³²⁴ Třetí podsystém tvoří esejistické úryvky (například „*Nuevos pensamientos de Pascal*“), které jsou odborného rázu a mají pesimistický nádech. Do poslední skupiny řadí García Sánchez fragmenty, v nichž se objevuje sebereflexe autora: perfektním příkladem je *Prólogo*, který se však nenachází na začátku díla, nýbrž uprostřed. Není úplně jasné, kdo je jeho autorem: mohl by jím být Reinaldo, ale i Tétrica Mofeta. V tomto prologu seznamuje autor čtenáře s historickými a polickými okolnostmi psaní *Pentalogie*, a především románu *Barvy léta*, jehož strukturu a styl v této kapitole Arenas představuje jako:

„groteskní a satirický (a proto i pravdivý) portrét zestárlé tyranie a tyрана, vrchol veškeré hrůzy; boje a intriky, které se rozvíjí v tyranově okolí (který je chráněný pokrytectvím, zbabělostí, lehkovážností a prospěchářstvím mocných), způsob, jak nebrat nic vážně a moci tak přežít a sex jako záchrana a okamžitý únik.“³²⁵

Popisuje, jak román psal: ačkoliv román v konečné verzi sepsal až po odchodu do exilu, jeho psaní se věnoval již na Kubě. Kvůli pronásledování a věznění neměl možnost román dokončit a nepodařilo se mu ani jeho části propašovat do zahraničí. Některé kapitoly se naučil zpaměti, některé mnohokrát přepisoval. Ačkoliv je Arenasův jazyk uvolněný, v porovnání se zbytkem díla se nejedná o barokní karnevalovou satiru, naopak, autor zde syrovým jazykem popisuje svou beznaděj a hrůzu, jež na Kubě zažíval on i jeho přátelé: „nikdy nezapomenu na to peklo, které jsem opustil.“³²⁶ Arenas v tomto prologu vyjadřuje lítost nad osudem Kuby:

Cítím nesmírný zármutek, nedosažitelnou lítost kvůli tomuto celému zlu, a dokonce i zuřivou něhu k mé minulosti a mé přítomnosti. Ten zármutek a ta

³²³ VALERO, Roberto. *El desamparado humor de Reinaldo Arenas*. Miami: Hallmark Press, 1991, s. 327, citováno podle: PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 518, [online].[2017-03-04].

³²⁴ GARCÍA SÁNCHEZ, FRANKLIN, Cit. d., s. 236, [online].[2017-03-06].

³²⁵ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 262 („retrato grotesco y satírico (y por lo mismo real) de una tiranía envejecida y del tirano, cúspide de todo el horror; las luchas e intrigas que se desarrollan alrededor del tirano (amparado por la hipocresía, la cobardía, la frivolidad y el oportunismo de los poderosos), la manera de no tomar nada en serio para poder seguir sobreviviendo y el sexo como una tabla de salvación y escape inmediatos.“).

³²⁶ Tamtéž, s. 259 („nunca podré olvidar el infierno que dejé atrás.“).

láska mě jakýmsi způsobem vyzvali k napsání této Pentagonie, která kromě toho, že je historií zloby a mé lásky, je také metaforou mé země.³²⁷

Jak dokazuje tento úryvek, dílo je velmi nostalgické. Vedle ostré kritiky režimu Arenas v tomto románu vyjadřuje zármutek z osudu, který zemi potkal. Velmi patrný je také stesk po rodné Kubě, vyjadřovaný z exilu.³²⁸

6.4.1 Karneval

Karnevalová groteska je typická pro celý román a je tak možné v díle nalézt více karnevalů. Tím na první pohled nejdůležitějším je karneval uspořádaný na počest padesáti (ve skutečnosti jen čtyřiceti) let vlády Fifa. Je však nutné zdůraznit, že se nejedná o lidový tělesný rytmický karneval, naopak, je to státní, oficiální karneval, vnucený kubánskému lidu vládní propagandou, organizovaný a kontrolovaný všemocným Fifem. Je jen dalším příkladem absurdních oslav, které Fifo pořádal. Zároveň s ním ovšem probíhá jiný karneval – tentokrát se jedná o spontánní, živelný karneval, který se neřídí žádnými pravidly a už vůbec ne pravidly Fifova systému. Je to karneval rytmický, spontánní, brutální, alegorický, který se projevuje nezměrným řáděním, falší a orgiemi kubánského podsvětí.³²⁹ Také je třeba zmínit existenci dalšího karnevalu, a to karnevalu literárního a jazykového, který se projevuje prostřednictvím parodie, křížení žánrů, míšení grotesky a vážnosti, touhy a strachu. Z celého textu se tak stává jakýsi násilný karneval.³³⁰ Celý román je protkнут míšením reality a fantazie, či, lépe řečeno, parodie, k neoddělitelnému spojení humoru a hrůzy.³³¹ Dochází k ožívání postav kubánské kultury, k nereálným scénám, které jsou ovšem vyprávěny tak, jako by byly skutečné.

Celý příběh oslavného karnevalu je ve skutečnosti jedním velkým groteskním alegorickým karnevalem plným absurdity, vzrušení, homosexuality a násilí. Všichni si jsou vědomi, že život v tomto karnevalu je hrozný, na druhou stranu je však nutné zdůraznit fakt, že veškeré kruté a absurdní postupy jsou vykreslovány jako naprosto běžné. Absurdní situace jsou popisovány s odstupem, bez osobního zaujetí: příkladem může být ožívání význačných postav kubánské kultury. Ve většině případů se jedná o osoby zatracené režimem, jako například José Lezama Lima či Virgilio Piñera. Tito velikáni jsou nyní ožívání, paradoxně,

³²⁷ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 261-262 („Siento una Desolación sin término, una pena inalcanzable por todo ese mal y hasta una furiosa ternura ante mi pasado y mi presente. Esa Desolación y ese amor de alguna forma me han conminado a escribir esta pentagonía que además de ser la historia de mi furia y de mi amor es una metáfora de mi país.”).

³²⁸ PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 493, [online].[2017-03-10].

³²⁹ SILVA, Guadalupe. Cit. d., s. 178, [online].[2017-03-11].

³³⁰ Tamtéž, s. 178.

³³¹ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 6, [online].[2017-03-10].

aby vystoupili na oslavě vlády Fifa. Následující úryvek přináší slova José Lezamy Limy a ukazuje absurditu onoho oživení:

Vážený přítelé [...] chci Vám říct, že jsem se rozhodl na pár hodin opustit království Persefony, kde si souhrou náhod užívám ďábelské i křesťanské pozornosti, kromě přítomnosti mé matky a mé ženy, Maríí Luisy Bautisty, která stejně jako já byla zavražděna Fifem (ano, jsem si vědom toho, že toto oznámení mě může stát život, ale jelikož ho již nemám, je mi fuk, jestli ho ztratím.³³²

6.4.2 Sexualita

Sexualita hraje v tomto románu významnou roli, jelikož četné homosexuální příhody představují velkou část románu. V porovnání s *Než se setmí* zachází Arenas mnohem dál a věnuje se detailním výčtům a popisům svých sexuálních eskapád. V předchozí kapitole jsem se věnovala rysu karnevalu a dospěla jsem k závěru, že karnevalů je v díle více. Je však nutné vyzdvihnout ještě jeden karneval a tím je karneval sexuality. Podle Joaquína Marca se jedná o „barvitý karneval bezbřehé sexuality“³³³, což je patrné v celém díle. Fifova Kuba je v románu vykreslena jako ráj homosexuálů a téměř všechny postavy jsou vykresleny jako homosexuálové, dokonce i samotný Fifo, stejně jako jeho podřízení. Sex se stává motorem, touhou, únikem, a především nástrojem narušení politické situace. Podle některých autorů představuje *Pentalogie* homosexuální *bildungs romány*, tedy díla, v nichž dochází k postupnému homosexuálnímu vývoji: „v románech Pentagonie se Kuba představuje prostřednictvím homoerotických zážitků jednotlivých postav.“³³⁴ Erotika a sexualita se stávají „jedním z nejvýraznějších způsobů vyjádření odporu a nesouhlasu, hrozbou vůči společenské přetvářce a politice Kuby.“³³⁵ „Sex byl pro Tetriku akt přirozenosti, rebelie a svobody“³³⁶

Homosexuální rozkoš vystupuje v *Barvě léta* jako osvobozující síla, která se staví proti klasické kultuře.³³⁷ Homosexualita je popisována jasným jazykem, bez jakýchkoliv eufemismů,

³³² ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”*, s. 287 („Queridos amigos... quiero comunicarles que si he decidido abandonar por unas horas el reino de Proserpia, donde por ventura gozo de los agasajos tanto luciferinos como cristianos, además de la grata compañía de mi madre y de mi esposa, María Luisa Bautista, también como yo, asisesinada por Fifo (sí, ya sé que esta denuncia me puede costar la vida, pero como no la tengo, me importa un bledo el perderla).“).

³³³ MARCO, Joaquín. Cit. d., [online].[2017-03-11] („es un carnaval colorista de sexualidad desbordada“).

³³⁴ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 3, [online].[2017-03-11] (“en las novelas de la Pentagonía la representación de Cuba como país se hace mediante el tamiz de la vivencias homoeróticas de sus respectivos personajes”).

³³⁵ Tamtéž, s. 3 (“uno de los más prominentes actos de rebeldía posibles, un reto abierto contra la hipocresía social y política de Cuba.”).

³³⁶ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”*, s. 335 („El sexo había sido para la Tétrica un acto de desenfado, rebeldía y libertad.“).

³³⁷ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 3, [online].[2017-03-11].

do takové míry, že v některých případech se stává nástrojem výsměchu a groteskního vyjádření represivního prostředí Kuby.³³⁸ V díle je kladen důraz na sexuální naléhavost, čímž Arenas upozorňuje na zkorumpovaný a morálně zkažený systém, v němž morální a ideologické pokrytectví převládá nad všemi lidskými reakcemi. Dobrým příkladem je homosexuální styk Tétricy Mofety s mladým policistou, jež sledují nejen ostatní homosexuálové, ale i osazenstvo celého autobusu. Příběh končí tím, že dokonce i autobus, z něhož pozorovali frenetické sexuální setkání, vyrazí hledat jiný autobus, s nímž by mohl mít sexuální styk.

Homosexuálové se v *Barvě léta* cítí jako exulanti ve své zemi, nezapadají totiž do revoluční společnosti, jelikož neodpovídají jejím požadavkům. Tento rys je patrný v kapitolách, v nichž se vypráví o návratu Gabriela do rodného Holguínu: při této návštěvě si uvědomil, že je nutné si vybrat, zda bude šťastný on anebo jeho blízcí. Dochází mu, že jeho štěstí je podmíněné životem ve lži, v masce. Homosexuál ve Fifovu režimu je:

bytost vzdušná, odloučená, bez vlastního a pevného útočiště, která touží po návratu, ačkoliv neví kam. Pořád hledáme nějaké místo, které evidentně neexistuje. Jako bychom byli neustále ve vzduchu, tajně pozorující okolí. Naše povaha ptáků³³⁹ je perfektní a je v pořádku, že nás tak označili. Jsme ptáci, protože jsme stále ve vzduchu, ve vzduchu, který také není náš, protože naše není nic, ale alespoň nemá hranice.³⁴⁰

Navzdory tomu, že je Kuba vykreslena jako ráj homosexuálů a téměř všechny postavy jsou podle Arenase homosexuální orientace, oficiální vládní postoj vůči je negativní a homosexualita je zakazována a trestána, což potvrzuje výše zmíněný rys absurdity. Všichni homosexuálové, jimiž se Tétrica Mofeta v textu obklopuje, však vědí, že i samotný Fifo je homosexuál. V románu je celá kapitola (*La dualidad de Fifo*) věnovaná jeho dětství a vlivu jeho matky na jeho sexuální orientaci.

Ano, bylo velmi smutné dětství anděla, tedy ďábla, tedy šílence, tedy chlapce, tedy obludy, vždyť je to to samé. Na jednu stranu, vliv jeho matky, vesničanky, bývalé služky, bývalé děvky, katoličky a trpící, vyvolal ve Fifovi

³³⁸ DÍEZ COBO, Rosa María. Cit. d., s. 3, [online].[2017-03-12].

³³⁹ Jeden z výrazů pro homosexála, užívaný na Kubě, je slovíčko "pájaro". V této ukázce považujeme za vhodné využít překladu "pták", aby nedošlo ke změně významu celého úryvku.

³⁴⁰ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 403 ("Un homosexual es un ser aéreo, desasido, sin sitio fijo o propio, que anhela de alguna manera retornar a no se sabe exactamente qué lugar. Estamos siempre buscando un sitio que al parecer no existe. Estamos siempre como en el aire y atisbando. Nuestra condición de pájaro es perfecta y está muy bien que así nos hayan calificado. Somos pájaros porque estamos siempre en el aire, en un aire que tampoco es nuestro, porque nuestro no es nada, pero que la menos no tiene fronteras.").

vroucí přání být žena... Ano, vliv jeho matky byl rozhodující v jeho teploušské přeměně.³⁴¹

Kromě Fifa jsou jako homosexuálové vyobrazeni i jeho blízcí, což dokazuje klasifikace teploušů Hirmaa Pratse:

Královský teplouš: Jedná se o jedinečného teplouš, který žije jako teplouš, před nikým neskrývá, že je teplouš, zaujímá vysoké politické posty, cestuje do kapitalistických států, má mnoho aut a různé řidiče, jejichž falické kormidlo obhospodařuje [...] Tady je příklad královského teplouše. Rozsvítla se obrazovka a objevil se na ní Fifův ministr, pan Alfred Güevaavara.³⁴²

6.4.3 Castrova Kuba

Největší prostor je v románu věnován popisům Fifovy vlády, kterou popisuje jedna z kapitol nazvaných *Historia*:

Tohle je historie ostrova, na němž vládne absolutní tyran jménem Fifo. Tyran byl u moci čtyřicet let a samozřejmě měl neomezenou moc nad obyvateli ostrova. Lidé umírali hlady, ale museli bez přestání vychvalovat přebytek, v němž žili [...] Lidé nemohli ostrov opustit a nemohli vznést byť sebemenší komentář proti tyranovi [...] Na tomto ostrově všichni žili minimálně dvojitý život: veřejně nepřestali ani na moment vychvalovat tyrana, tajně ho nenáviděli a zoufale toužili po jeho smrti. Ale tyran měl nesmírné vojsko a jedinečný systém špionáže, kvůli čemuž bylo nemožné ho zničit. Snem lidu již nebyl svobodný ostrov, nýbrž možnost útěku z toho ostrova, který se stal perfektním vězením.³⁴³

Velká pozornost je věnována i pokusům o útěk a Fifovu řešení této situace. Vzhledem k tomu, že nejsnazší možností byl útěk po vodě, brzy se Fifo zaměřil na jeho zmaření a pouhé

³⁴¹ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 424 („Sí, tristísima fue la infancia del Ángel; digo, del diablo; digo, del loco; digo, del niño; digo, del monstruo, que es lo mismo. Por un lado, la influencia de su madre campesina, ex criada y ex puta, católica y sufrida, ejerció en Fifo un deseo entrañable de ser femenino. [...] Sí, la influencia de su madre fue decisiva en su formación mariconil.”).

³⁴² Tamtéž, s. 407 (La loca regia: Se trata de una loca única que hace vida de loca, que no le oculta a nadie que es loca, que ocupa cargos políticos prominentes, que viaja a los países capitalistas, que tiene varios carros y varios choferes, a los cuales ella les administra el timón fálico. [...] He aquí un ejemplar de loca regia. La pantalla se iluminó y en ella apareció un ministro de Fifo, el señor Alfred Güevaavara.”).

³⁴³ Tamtéž, s. 136 („Ésta es la historia de una isla dominada por un tirano absoluto llamado Fifo. El tirano llevaba en el poder cuarenta años y, desde luego, ejercía un control total sobre todos los habitantes de la isla. La gente se moría de hambre pero tenían que elogiar incesantemente la abundancia en que vivían [...] La gente no podía salir de la isla no podía hacer el más leve comentario contra el tirano... En aquella isla todo el mundo vivía por lo menos una doble vida: públicamente no dejaban ni un instante de alabar al tirano, secretamente lo aborrecían y ansiaban desesperadamente que reventase. Pero el tirano tenía un imenso ejército y un sistema de espionaje único, de manera que destruirlo parecía imposible. El sueño de toda aquella gente ya no era que la isla fuera libre, sino poder escaparse de aquella isla que era una prisión perfecta.”).

vlastnění pneumatiky či potápěčských ploutví bylo důvodem k zatčení. Fifo ovšem zvýšil hlídky, kvůli čemuž se Kubánci v Arenasově díle rozhodli situaci řešit po svém:

Tak se tajně dohodli hryzat ostrovní základnu, dokud se neoddělí a poté, co bude ostrov unášen proudem, doufat ve štěstí vln a větru A tak všechen lid se začal tajně a bez přestání potápět a hryzat do ostrovní základny Kuby.³⁴⁴

Podhryzávání ostrovní základny se Fifo rozhodl řešit vycvičením žraloků, kteří se stali jedním z nejučinnějších nástrojů udržování pořádku na ostrově. Vůdce žraloků byl Tiburón Sangriento, jenž se stal atrakcí pro zahraniční návštěvy, které chtěl Fifo ohromit, či zastrašit. Fifo je v románu vykreslen jako šílený zestárlý diktátor, v jehož vládě bylo zastrašování, kontrolování, omezování, mučení i vraždění na denním pořádku. Dokonalým příkladem je kapitola *Una inspección*, v níž Fifo v doprovodu svých ministrů a zahraničních hostů před vypuknutím karnevalu přelétá helikoptérou celou zemi a kontroluje, co se kde děje. Vydává nesmyslné protichůdné rozkazy a kdykoliv se některý z jeho podřízených odváží cokoli namítnout, je okamžitě zabit. Následující rozhovor Fifa s ministrem výchovy ohledně koncentračního tábora, nad kterým Fifova posádka zrovna přelétá, je výmluvný:

- To je koncentrační tábor pro homosexuály, který jsem já na základě Vašeho návrhu postavil. Máme tam zavřených nějakých pět set tisíc teploušů.
- Cože? Cos to řekl? Koncentrační tábor? Co si pomyslí náš čestný host? Že jsme nějakí fašističtí divoši, že já jsem samotný Hitler a že mám koncentrační tábory. Že v této zemi, kde není nic významnějšího než svoboda, máme koncentrační tábory. [...]
- Pane, Vy sám jste mi přikázal ho postavit.
- Je to nápravný tábor pro kriminálníky – vysvětlil Fifo. [...]. – Náprava, slyšel jsi? Ale ne žádné koncentrační tábory. My vychováváme nebo převychováváme, ale nikdy nikoho silou nenutíme někde být [...]. Jestli je tohle pro tebe koncentrační tábor, nejspíš ty sám nejsi převychovaný. Ochranko! Vyhod'te ho z okýnka! Ať spadne do nápravného tábora, schválně jestli se převychová co nejdříve.³⁴⁵

³⁴⁴ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 136-137 (Entonces decidieron tácitamente roer la plataforma insular de la isla hasta separarla de su base, y una vez con la isla a la deriva confiar en su suerte a las olas y al viento Así, con incesantes y clandestinas zambullidas todo el pueblo comenzó a roer la plataforma insular de la isla de Cuba“).

³⁴⁵ Tamtéž, s. 159-160 (...ése es el campo de concentración para homosexuales que usted mismo diseñó y que yo al momento construí. Ahí tenemos encerrados a quinientos mil maricones. – ¿Cómo? ¿Qué has dicho? ¿Campo de concentración? Que somos unos salvajes fascistas, que yo soy el mismo Hitler y que tengo campos de concentración. ¿Así que en este país donde todo no es más que libertad tenemos campos de concentración? – Comandante, usted mismo me mandó construirlos. ... Es un campo de rehabilitación para criminales – le explicó Fifo. [...] La rehabilitación, ¿oíste? Per nunca, jamás, los campos de concentración. Nosotros lo que hacemos es educar o reeducar, jamás concentramos a nadie a la fuerza. ... Si para ti eso es un campo de concentración, quiere

Kromě toho, že je Fifo vyobrazen jako šílený zestárlý homosexuální tyran, je možné vypozařovat v díle řadu rysů, které Fifo sdílí s reálnou osobností Fidela Castra. V prologu Arenas dokonce mluví přímo o Castrovi:

Ale, kdo je Fidel Castro? Spadl snad z jiné planety na náš ubohý ostrov? Je snad zahraničním produktem? Fidel Castro je typickým souhrnem naší nejhorší tradice. A v našem případě, to nejhorší, jak se zdá, je to, co se prosazuje. Fidel Castro je, jistým způsobem, my sami. Možná že brzy na Kubě nebude žádný Fidel Castro, zárodek zla, přizemnost, závist, ambice, zneužívání, nelegalit, zrada a intriky budou i nadále utajené.³⁴⁶

Fifo chce na Kubě vládnout navždy: „Ne! – zakřičel Fifo přes interkom. Nenechám žádného dědice. Můj nástupce bude ten, který bude mít zásluhy. Navíc, já nemám v plánu umřít nikdy.“³⁴⁷ Fifo má rád dlouhé veřejné projevy, teatrální oslavy, nesplnitelné mety. V kapitole *Las siete grandes categorías de la locura* ho Arenas srovnává s Hitlerem či Stalinem:

Groteskní šílenství: Ti, kteří jím trpí, jsou prezidenty republik, velkými diktátory nebo se stávají bezdomovci; představují významné historické role. Příklady: Hitler, Stalin nebo nás milovaný Fifo.³⁴⁸

Nedílnou součástí Fifovy vlády je násilí, které je prezentováno jako běžný postup, jenž nikoho nepřekvapuje. Podle Guadalupe Silvy je *Barva léta* „metaforou násilí“.³⁴⁹ Největší prostor je ovšem věnován násilí, k němuž dochází mezi homosexuály a které je na nich pácháno. Arenas se přitom vyvaruje podrobných popisů násilí, jimž byl vystaven on sám. V *Než se setmí* je věnováno mnoho prostoru jeho životu v pevnosti El Morro, zatímco v *Barvě léta* shrnuje celý zkušenosť následovně:

decir que tú mismo no estás rehabilitado convenientemente. ¡Escoltas! ¡Tírenlo por la ventanilla! Que caiga en el campo de reeducación a ver si se reeduca lo más rápidamente posible.”).

³⁴⁶ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo “Jardín de las Delicias”*, s. 261 (“Pero, ¿quién es Fidel Castro? ¿Acaso un ser caído de otro planeta en nuestra desdichada isla? ¿Acaso un producto extranjero? Fidel Castro es la suma típica de nuestra peor tradición. Y, en nuestro caso, lo peor, es, al parecer, lo que se impone. Fidel Castro es, en cierta medida, nosotros mismos. Pronto tal vez en Cuba no haya un Fidel Castro, pero el germen del mal, la ramplonería, la envidia, la ambición, el abuso, las tropelías, la traición y la intrika seguirán latentes.”).

³⁴⁷ Tamtéž, s. 426 (¡No!- gritó Fifo a través de su intercomunicador-. No dejaré heredero alguno. Mi sustituto será aquel que más méritos haya acumulado. Además, no pienso morirme nunca.”).

³⁴⁸ Tamtéž, s. 93 (“La locura grotesca“ „los que la padecen ocupan la presidencia de una república, llegan a ser grandes dictadores o se convierten en vagabundos; les da por representar roles supuestamente Históricas. Ejemplos: Hitler, Stalin o nuestro adorado Fifo).

³⁴⁹ SILVA, Guadalupe. Cit. d., s. 175, [online].[2017-03-13].

Když Tétrica Mofeta prošla středověkým tunelem, který spojuje pevnost El Morro s vnějškem, pochopila, že znovu vstoupila do pekel, a stejně jako vždy, díky jejímu šestému smyslu pro hrůzu, měla pravdu.³⁵⁰

Během Fifovy vlády podle Arenase Kuba a její obyvatelé strádají, jsou vystaveni chudobě a hladu. Jednotlivé postavy tajně převážejí potraviny, kradenou zvěř. Mnohokrát se odkazuje na nedostatek potravin, fronty, bídu.

Óscar pozoruje přečpané a hysterické město, nekonečné fronty na zmrzlinu nebo na pizzu, ještě nekonečnější fronty na film, který už všichni stokrát viděli, Malecón, kam se tisíce osob opatrně přibližují, jelikož Fifovi žraloci mohou hlídat skoro na všech březích moře.³⁵¹

Lidé nemají kde bydlet, nemají co jíst a co pít – tato situace se odráží především v kapitolách věnovaných příhodám Reinalda po návratu z vězení, v nichž řeší problémy se sehnáním bydlení. „Lidé, kteří na Kubě nemají kde žít, tvoří skoro celou ostrovní populaci [...] na Kubě, miláčku, si nikdo nesmí koupit pokoj nebo dům, vlastně vůbec nic. Vše je v rukou Fifa.“³⁵² Lidé nemají ani pitnou vodu: „vodu pouští na hodinu každé dva dny.“³⁵³ Chudoba a bída je nejvíce názorná v kapitole *Hueco de Clara*, v níž za bytem malířky Clary objeví její přítel kostel plný nábytku, soch a jiných věcí, které mohou prodat. Vrcholem je, když najdou přístup k pitné vodě, pro niž si celé okolí staré Havany chodí.

Negativně je vykreslován také socialismus, což dokazuje především kapitola *Las siete maravillas del socialismo cubano*, v níž Arenas ironickým a parodickým tónem vyzdvihuje například deník Granma, „protože to jsou jediné noviny na světě, v nichž skutečnost nemá nic společného s událostmi, které tento deník oznamuje“³⁵⁴, či zpravodaj ICAIAS, což „je jediný kinematografický zpravodaj světa, během něhož můžeme zavřít oči, snít, spát a když se

³⁵⁰ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 333 („Cuando la Tétrica Mofeta atravesó el túnel medieval que comunica el castillo de El Morro con el exterior, comprendió que una vez más estaba descendiendo a los infiernos, y como siempre, gracias a su sexto sentido para el espanto, no se equivocó. Aquel infierno no era una metáfora sino una réplica exacta del original, tal vez era incluso el original.“).

³⁵¹ Tamtéž, s. 112 („Óscar contempla la Ciudad atestada e histórica, las colas infinitas para un helado o una pizza, las colas superinfinitas para ver una película cien veces vista ya, el Malecón, donde miles de personas se aproximan cautelosas pues los tiburones de Fifo pueden estar vigilando casi en la orilla del mar.“).

³⁵² Tamtéž, s. 311 („...la gente que en Cuba no tiene dónde vivir y que conforma casi toda la población de la isla [...] en Cuba, querida, nadie puede comprar un cuarto ni una casa, ni prácticamente nada. Todo está en manos de Fifo.“).

³⁵³ Tamtéž, s. 117 („El agua la ponen una hora cada dos días-contempló la madre.“).

³⁵⁴ Tamtéž, s. 245 („porque es el único periódico del mundo donde la realidad nada tiene que ver con los acontecimientos que éste anuncia“).

vzbudíme, můžeme zatleskat a být si jisti tím, že ačkoliv jsme neviděli nic ze zpravodaje, viděli jsme vše.“³⁵⁵

Důležitou součástí Arenasovy kritiky je, stejně jako v *Než se setmí*, proměna obyvatel Kuby v souvislosti s životem v represivním systému. V mnoha kapitolách románu se zmiňuje neustálá kontrola a donášení, nejvýrazněji je ovšem tento rys patrný v kapitole *En el jardín de las computadoras*, která vypráví o zahradě, v níž se nachází stovky zelených počítačů, které zpracovávají zprávy a vzájemná udání kubánského lidu.

Z nejbližších částí ostrova stále přijížděli lidé se svými udáními. Nikdo neunikl. Sousedé z jednoho bloku byli udáni prezidentkou kontrolního výboru; prezidentka výboru byla nahlášena šéfkou celé oblasti; šéfka celé oblasti, členem strany; člen strany; provinčním výborem; provinční výbor, národním výborem; národní výbor, agentem Státní bezpečnosti a tento agent byl zároveň nahlášen jedním superagentem. V celém zástupu udavačů nebyl nikdo, kdo by zároveň nebyl udaný. Všichni kradli, konspirovali, lhali.³⁵⁶

V závěru románu se objevuje dokonce tvrzení, že Reinaldova matka na něho podala udání:

Byla to zpráva proti němu, Tétrice, které bylo dovezeno z Holguína jeho matkou bůhví po kolika peripetiích [...]. Zpráva byla adresovaná přímo Fifovi a matka v ní obviňovala Gabriela z mravního kažení mladých, z lenosti, degenerace, zhýralosti; ovce sešlá z cesty, která chtěla odejít ze země, šéf skupiny teploušů, píšící knihu proti Fifovi a proti celé zemi, bezbožnou, kontrarevoluční knihu.³⁵⁷

Stejně jako v *Než se setmí* vyjadřuje Arenas lítost nad tím, co represivní systém udělal s lidmi a jak změnil jejich mezilidské vztahy.

³⁵⁵ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 246 (es el único noticiero cinematográfico del mundo durante el cual podemos cerrar los ojos, soñar, dormir y cuando despertemos resolverlo todo con un aplauso, seguros de que, aunque no hemos visto nada del noticiero, lo hemos visto todo.“).

³⁵⁶ Tamtéž, s. 414 (“De los lugares más remotos de la isla seguía arribando la gente con sus informes. Nadie se escapaba. Los vecinos de una cuadra eran denunciados por la presidenta del comité de vigilancia, la presidenta del comité era denunciada por el jefe de zona; el jefe de zona, por un miembro del partido; el miembro del partido, por el comité provincial; el comité provincial, por el comité nacional; el comité nacional por un agente de la Seguridad del Estado y este agente era a su vez denunciado por un superagente. No había nadie en aquella multitud delatora que no fuese delatado. Todos robaban, conspiraban, mentían.”).

³⁵⁷ Tamtéž, s. 415 („Era un informe contra él, la Tétrica, a había sido traído por su madre desde Holguín quien sabe después de cuántas peripecias. [...] El informe estaba dirigido directamente a Fifo y en él se acusaba a Gabriel de corruptor de menores, de vago, de degenerado y vicioso; de oveja descarriada que quería irse del país, de ser el jefe de una banda de maricones y de estar escribiendo un libro contra Fifo y contra todo el país, un libro ateo, maldito y contrarrevolucionario.“).

Clara (a Teodoro) taky museli donášet na děvky, které pracovaly samy na sebe, bez předchozí dohody se Státní bezpečností. Teodoro musel každý týden odevzdávat udání ve Fifových Centrálních kancelářích protinformací, tedy, v Zahradě počítačů. [...] Dokonce i o tobě musím odevzdávat týdenní zprávu, přiznal Teodoro Tétrice Mofetě.³⁵⁸

Fifův režim je vykreslen jako režim oprese: nejedná se však pouze o opresi politickou, ale, jak bylo vysvětleno, i o opresi intelektuální a sexuální. Podle Stéphanie Panichelli Teysen existují v románu čtyři cesty úniku: literatura, sex, podhryzávání ostrova a smrt.³⁵⁹ V průběhu celého příběhu se Reinaldo/Gabriel/Tétrica Mofeta uchyluje ke všem prostředkům úniku. Reinaldovi je znemožněno publikovat jeho literární dílo, ale ačkoliv pokračuje v tvorbě, svá díla a rukopisy neustále ztrácí. Navzdory všem překážkám, které musí překonávat, stále píše a literatura je pro něho nejdůležitější v životě, což dokazuje jeho myšlenka v závěru textu, v němž vteřiny před tím, než je zhltnut žraloky myslí na to, že bude muset znovu přepsat svůj román. Zajímavé je také to, že román, které stále ztrácí a přepisuje, je *Barva léta*, přičemž ve skutečnosti takovýto osud potkal jeho dílo *Znovu moře*. Sexuálnímu úniku byla věnována pozornost v předchozí kapitole, je však vhodné zopakovat, že se jedná o skutečnou sexuální revoluci: nebylo nutné být homosexuálem, aby se člověk mohl snažit uniknout hroznému prostředí Fifovy Kuby prostřednictvím styku s osobou stejného pohlaví, stejně jako se o to snažil Gabriel, přeměněný v Tétricu Mofetu. Dlouho očekávané odpoutání ostrova od své základny však také nemá kýžené výsledky, jelikož ukazuje nejednotu kubánského národa, který se nakonec s celým ostrovem potopí. Tento apokalyptický konec naznačuje podle Stéphanie Panichelli Arenasův skepticismus ohledně budoucnosti Kuby.³⁶⁰ Reinaldo/Gabriel/Tétrica Mofeta však nenajde únik z reality ani prostřednictvím literatury, sexu ani doslovným osvobozením ostrova, volí proto nakonec smrt jakožto poslední možnost úniku z reality.

Dílo končí poslední *Historii*, která shrnuje situaci následovně:

Tohle je historie ostrova, jehož potomci nikdy nemohli najít mír. Spíš než ostrov vypadala jako neustálé bitevní pole, plné intrik, křivd a dalších hrůz a nekonečných podvodů.³⁶¹

³⁵⁸ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 367 („Clara (y Teodoro) también tenía que denunciar a las putas que trabajaban por la libre, sin un convenio previo con la Seguridad del Estado. Teodoro tenía que entregar semanalmente esos informes en las Oficinas Centrales de Contraintormación de Fifo, es decir, „en el Jardín de las Computadoras“ ... Hasta sobre ti hay que rendir un informe semanal, le había confesado Teodoro a la Tétrica Mofeta...“).

³⁵⁹ PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 537-543, [online].[2017-03-15].

³⁶⁰ Tamtéž, s. 543.

³⁶¹ ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*, s. 455 (“Ésta es la historia de una isla cuyos hijos nunca pudieron encontrar sosiego. Más que una isla parecía un incesante campo de batalla, de intrigas, de atropellos y de sucesivos espantos y de chanchullos sin fin.“).

7 Závěr

Kubánská literární a kulturní generace Mariel představuje jeden z nejvýraznějších proudů moderní kubánské disidentské literatury. Mezi marielisty patří autoři, kteří opustili Kubu v roce 1980 z přístavu Mariel. Jejich nejvýraznějším představitelem a jakýmsi vzorem a symbolem vzdoru proti represivnímu režimu se stal Reinaldo Arenas, jemuž se jako jedinému z celé skupiny podařilo publikovat část svého díla na Kubě. Právě Arenasova tvorba se stala tématem této diplomové práce. Na základě rozboru jeho děl *Než se setmí* a *Barva léta* jsem se pokusila ukázat, jak Arenas vnímá Castrovu vládu.

Marielisté se ve svých dílech snaží podat svědectví o Castrově vládě a o kubánské společnosti za Castrova režimu. Literární tvorba jednotlivých představitelů generace Mariel je odlišná, nejedná se proto o literární proud, jehož autoři by sdíleli velké množství literárních postupů. To, co spolu jednotliví umělci sdílejí, je společný zážitek života v Castrově režimu a pocit soudržnosti, přátelství. Z literárního hlediska mají společnou touhu podat svědectví a obžalovat režim, který je utlačoval a ostrakizoval. Jsou to autoři, kteří ve většině případů vyrůstali v Batistově diktatuře, s nadšením se přidávali ke Castrovým partyzánským jednotkám, postupně se ovšem v deziluzi od Castrových myšlenek a společenských a politických změn odvraceli. Marielisté považovali sami sebe za ucelenou skupinu, a to nejen z hlediska literárního a kulturního, ale i z hlediska politického. Jejich tvorba sloužila jako nástroj kritiky, obžaloby a v Arenasově případě i jako nástroj osobní pomsty.

Pro analýzu Arenasova vnímání Castrovy Kuby jsem zvolila dvě díla, která toho mají mnoho společného: autobiografii *Než se setmí* a román *Barva léta*. Snažila jsem se zaměřit především na autorovo vnímání Castrovy vlády, jež měla vliv na kubánský lid, jeho kulturu i literaturu. Obě díla byla vydána ve Spojených státech amerických, kam Arenas emigroval v roce 1980 přes přístav Mariel. Obě díla sdílejí řadu shodných rysů, mezi nimiž nelze opomenout shodné motivy, jimiž je důležitost literatury, zaměření na historii a politiku, sex a obžaloba represe. Obsah i forma obou literárních děl je poznamenána skutečností, že jsou psána na sklonku autorova života: jedná se o utkvělou snahu podat svědectví svého života a prostřednictvím svých vzpomínek znovu prožít život postavy na okraji společnosti a pomstít se tímto způsobem Fidelu Castrovi a celému revolučnímu režimu. V obou zkoumaných případech je však třeba brát v potaz základní charakteristiku zkoumaného pramene: jedná se o literární díla, napsaná jedním z nejvýraznějších představitelů literární opozice Castrovy vlády, kvůli čemuž je nutné jeho dílo chápat jako dílo výrazně subjektivní.

Než se setmí je dílem autobiografickým, ve kterém nás Arenas seznamuje se svým životem: jedná se o vyprávění chronologické a retrospektivní, v němž se autor ve vzpomínkách vrací do svého dětství a dospívání za vlády Fulgencia Batisty, informuje nás o svém připojení se k povstalcům Fidela Castra, počátečním nadšení revolučními změnami a o postupných změnách vnímání Castrova režimu, deziluzi a skepsi. Vypráví o oficiálním přístupu vlády ke kritikům režimu, k homosexuálům a ke spisovatelům, a umělcům, díky čemuž se toto dílo stává zdrojem řady důležitých informací ohledně fungování kubánského socialistického modelu.

Barva léta je na druhou stranu dílem fiktivním, alespoň podle tvrzení samotného autora. Jedná se o čtvrtý díl *Pentagonie*, který je groteskní parodií jak výše zmíněné autobiografie, tak Arenasova života. Setkáváme se zde s dílem postmoderním, bez pevné struktury, v němž se střídají vypravěči, pohledy, styly i žánry. Román v Arenasově režii dokazuje vliv Castrovy vlády na kubánskou společnost. Arenas se v tomto díle zaměřuje na deformaci společnosti, která je vykreslena jako nespoutaná, uvolněná a divoká.

Hlavní rys, který *Než se setmí* sdílí s *Barvou léta* je shodný výběr některých zážitků: některé kapitoly se tak objevují v obou dílech. Ačkoliv je román *Barva léta* literární fikcí, totožnost některých kapitol nutí čtenáře přistupovat k dílu jako k dílu autobiografickému. Tuto teorii podporuje i velké množství skutečných postav kubánské kultury a politiky, jenž se v románu vyskytují, i skutečné historické události. Nelze také opomenout rejstřík významných představitelů kubánské kultury, který se nachází na konci románu *Barva léta*. *Barva léta* je také nejautobiografičtější dílo z celé Arenasovy literární tvorby, pomínu-li autobiografii. Je to však dílo natolik parodické a karnevalové, že ho lze považovat za parodii autobiografie.³⁶² Obě díla si jsou tak podobná, že „v románu je fikcí vše, co je v autobiografii realitou“³⁶³. Autor tímto způsobem v *Barvě léta* prezentuje románovou formou vlastní život, o němž vypráví v *Než se setmí*. Navzdory podobnosti je však nutné zdůraznit parodii a grotesknost, která je hlavním formálním rysem *Barvy léta*. Na rozdíl od *Než se setmí* je tento román psán barokním, exaltovaným jazykem plným deformace a přehánění.

Navzdory tomu, že je v obou dílech vykreslen Castrův režim značně negativně, nelze opomíjet ani nostalgii, kterou Arenas vyjadřuje. V *Než se setmí* je výrazná především nostalgie po dětství, po volné a nespoutané přírodě, kterou však autor nachází až v momentu na pokraji smrti, kdy hledá jakési smíření s minulostí. Na druhou stranu, v *Barvě léta* je nostalgie mnohem

³⁶² PANICHELLI TEYSSEN, Stéphanie. Cit. d., s. 562, [online].[2017-03-13].

³⁶³ NEGRIN, María Luisa. *El círculo del exilio y la enajenación en la obra de Reinaldo Arenas*. New York: The Edwin Mellen Press, 2000., s. 54, citováno podle PANICHELLI TEYSSE, Stéphanie. Cit. d., s. 562, [online].[2017-03-13] („a tal punto que en la novela es ficción todo lo que en su autobiografía es realidad.”).

patrnější, jedná se o nostalgii po minulosti, po vlasti, která nikdy nebyla skutečně Arenasova. Nostalgie v *Barvě léta* navíc vychází z exaltované homosexuální rozkoše, která se staví proti politické a morální represi Castrovy vlády.³⁶⁴

Domnívám se, že zkoumaná Arenasova díla jasně ukazují autorův kritický postoj. Obě díla byla vydána v exilu, a proto se autor nemusel obávat perzekuce za publikaci svých myšlenek a postojů. Ale i přesto považuji jeho literární tvorbu za odvážnou, a to nejen z hlediska obsahového, ale i z hlediska formálního a stylistického. Arenasova díla vykazují ve velké míře rysy postmoderní literatury, které ho spolu s výběrem témat řadí mezi nejzajímavější autory kubánské literatury 20. století. V závěru díla *Než se setmí* Arenas doufá, že jeho boj za svobodu Kuby nevyšel nadarmo: je otázkou, jaká by byla jeho reakce na dnešní realitu.

³⁶⁴ BONED BAUTISTA, Luis. *Reinaldo Arenas: Bajo el signo de Dionisio*, Cuadernos de Aleph, No. 3, 2011, Universitat de Valencia, s. 11, [online].[2017-03-13], dostupné: http://cuadernosdealeph.com/pdfs/2011/tabla_de_contenidos.pdf

8 Bibliografie

8.1 Prameny

ARENAS, Reinaldo. *Než se setmí: autobiografie*, přel. Anežka Charvátová. Praha: Český spisovatel, 1994.

ARENAS, Reinaldo. *Antes que anochezca: autobiografía*. 2. ed. Barcelona: Tusquets, 1992. Colección Andanzas.

ARENAS, Reinaldo. *El color del verano o Nuevo "Jardín de las Delicias"*. Barcelona: Tusquets editores, 1999.

8.2 Sekundární literatura

ABREU, Juan. *A la sombra del mar*. Barcelona: Casiopeia, 1998.

ARENCIBIA RODRIGUEZ, Lourdes. *Cuando lleguen los grandes aguaceros*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, aunque anochezca, Miami: Editorial Universal, 2001, s. 97.

BERTOT, Lillian D. *The Literary Imagination of the Mariel Generation*. Washington: The Endowment for Cuban American Studies of the Cuban American National Foundation, 1995.

Carta a J. Y M. Camacho, fechada del 25 de mayo de 1990, Firestone Library, Princeton University, caja 23, carpeta 4.

CORREA, Miguel. *Generación del Mariel, Festival de las artes / 3º aniversario del Mariel*. Cuba: Pintores y escritores en el exilio, 1983.

GARCÍA, Iván. *Escapar o esperar*. Revista Hispano Cubana. Madrid: Fundación hispano cubana, 2001, No. 11.

GOTT, Richard. *Kuba: nové dějiny*, přel. Jiří Kunc. Praha: BB/art, 2005.

HIDALGO, Ariel. *Disidencia: Segunda Revolución Cubana?* Miami: Editorial Universal, 1994.

CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Karneval na troskách (Kubánská disidentská próza)*, Revolver Revue: Časopis pro literaturu a výtvarné umění, 1996, no. 31.

CHARVÁTOVÁ, Anežka. *Los escritores cubanos en los Estados Unidos (Cien años después)*, in: PAZ, Luis de la. Reinaldo Arenas, aunque anochezca. Miami: Ediciones Universal, 2001.

Mariel: Revista de literatura y arte. Miami, 1983, Año 1, no. 1.

- MONTANER, Carlos Alberto. *Castro en la era de Gorbachov*. Madrid: Instituto de Cuestiones Internacionales, 1990.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století. (II.)*. vyd. 2. Praha: Aleš Skřivan ml., 2005.
- NEGRIN, María Luisa. *El círculo del exilio y la enajenación en la obra de Reinaldo Arenas*. New York: The Edwin Mellen Press, 2000.
- OCASIO, Rafael. *Cuba's Political and Sexual Outlaw: Reinaldo Arenas*. Gainesville, University Press of Florida, 2003.
- OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Libri, 2002.
- PAZ, Luis de la. *Reinaldo Arenas, Aunque anochezca*. Miami: Ediciones Universal, 2001.
- PAZ, Luis de la. *10 años sin Reinaldo Arenas*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, aunque anochezca. Miami: Ediciones Universal, 2001.
- PELLICER, Ana. *Reinaldo Arenas: Creador maldito, autor-testigo, personaje*. in: El Personaje en la narrativa actual, Actas XI Simposio Internacional sobre Narrativa Hispánica Contemporánea 2003. Puerto de Santa María: Fundación Juan Goytisolo, 2004.
- QUIRK, Robert E. *Fidel Castro*, přel. Jan Hrdina. Ostrava: Oldag, 1999.
- ROJAS, Rafael. *Tumbas sin sosiego: Revolución, disidencia y exilio del intelectual cubano*. Barcelona: Editorial Anagrama, 2006.
- SANDOVAL, Mercedes. *Mariel and Cuban National Identity*. Miami: Ediciones Universal, 1994.
- SERRANO, Pío E. *Narrativa cubana del/desde/en el exilio*, in: PAZ, Luis de la, Reinaldo Arenas, Aunque anochezca. Miami: Ediciones Universal, 2001.
- SKIERKA, Volker, *Fidel: la biografía definitiva del líder cubano*. Barcelona: Ediciones Martinez Roca, 2002.
- Slovník cizích slov. Editoval Lumír Klimeš. 5. přeprac. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1994.
- SOTO, Francisco. *Reinaldo Arenas. The Pentagonia*. Florida, University Press of Florida, 1994.
- VALERO, Roberto. *El desamparado humor de Reinaldo Arenas*. Miami: Hallmark Press, 1991.

VICTORIA, Carlos. *Puente en la Oscuridad*. Miami: Instituto de Estudios Ibéricos, 1994.

8.3 Internetové zdroje

ABREU FELIPPE, José, PAZ, Luis de la, ARAGÓN, Eva de. *Narrativa cubana: el cuento y el relato. La novela de los cubanos*, in: Enciclopedia del español en los Estados Unidos: anuario del Instituto Cervantes 2008 / coord. por Humberto López Morales, 2008, dostupné: http://cvc.cervantes.es/lengua/anuario/anuario_08/pdf/literatura05.pdf.

BARQUET, Jesús J. *La generación del Mariel*, Encuentro, 1998, No. 8-9, dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/la-generacion-del-mariel-19968>.

BONED BAUTISTA, Luis. *Reinaldo Arenas: Bajo el signo de Dionisio*, Cuadernos de Aleph, No. 3, 2011, Universitat de Valencia, dostupné: http://cuadernosdealeph.com/pdfs/2011/tabla_de_contenidos.pdf.

CORREA MUJICA, Miguel. *La Generación del Mariel: literatura y transgresión*, Espéculo: Revista de estudios literarios, Universidad Complutense de Madrid, 2003, dostupné: <https://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo/numero23/gmariel.html>.

DÍEZ COBO, Rosa María. *El color del verano o Nuevo Jardín de las delicias, de Reinaldo Arenas: Humor negro y carnaval narrativo*, University of Witswatersrand-Sudáfrica, dostupné: <https://pendientedemigracion.ucm.es/info/especulo>.

ESTEVEZ, Abilio. *Autobiografía de un desesperado*, Revista Encuentro: Homenaje a Mariel, 2001, No. 8-9, dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/mariel-en-el-extremo-de-la-cultura-19963>.

FERNÁNDEZ, Damián. *La disidencia en Cuba: entre la seducción y la normalización*, Foro Internacional, México, D.F.: Colegio de México, 2003, No. 173, dostupné: <http://forointernacional.colmex.mx/index.php/fi/article/view/1664/1654>.

GARCÍA SÁNCHEZ, FRANKLIN. *El color del verano, de Reinaldo Arenas, o la plenitud del dionisismo*, Texas University, AIH Actas XII, 1995, dostupné: http://cvc.cervantes.es/literatura/aih/pdf/12/aih_12_6_034.pdf.

Constitución de la República de Cuba, dostupné:

http://web.archive.org/web/20160428022446/http://www.gacetaoficial.cu/html/constitucion_de_la_republica.html.

<http://www.cuba.cu/gobierno/cuba.htm>

HOLCOVÁ, Pavla. *Jak se žije kubánským politickým vězňům*, 2010, dostupné: <http://www.lideazeme.cz/clanek/jak-se-zije-kubanskym-politickym-veznum>.

MARCO, Joaquín. *El color de verano de Reinaldo Arenas*, El Cultural, 7 de febrero de 1999, dostupné: <http://www.elcultural.com/revista/letras/El-color-del-verano/13399>.

MALÍŘOVÁ, Eva. *Kubánský dissent, tváře skutečné i domnělé*, 2005, dostupné: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=053&clanek=030512>.

Muere Huber Matos, el primer comandante disidente de la revolución cubana, BBC Mundo, 2014, dostupné: http://www.bbc.co.uk/mundo/ultimas_noticias/2014/02/140227_ulntot_matos_murio_lp.shtml.

NUEZ, Iván de la. *Mariel en el extremo de la cultura*, Encuentro, 1998, No. 8-9, dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/revista/revista-encuentro/archivo/8-9-primavera-verano-de-1998/mariel-en-el-extremo-de-la-cultura-19963>.

PANICHELLI-BATALLA, Stephanie. *Mariel, 25 años después, La Generación del Silencio*, Dostupné: <http://www.cubaencuentro.com/txt/cuba/mariel/la-generacion-del-silencio-ii-5180>.

PANICHELLI TEYSSEN, Stephanie. *La Pentagónia de Reinaldo Arenas: Un conjunto de novelas testimoniales y autobiográficas*, Granada: Universidad de Granada, 2005, dostupné: <https://hera.ugr.es/tesisugr/15829984.pdf>.

PEJLOVÁ, Pavlína. *Problematika dodržování lidských práv a její důsledky pro rozvoj na příkladu Kuby*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, dostupné: http://geography.upol.cz/soubory/studium/bp/2006-mrs/2006_Pejlova.pdf.

RODILES, Antonio. *Rozhovor pro Českou tiskovou kancelář*. 2014, dostupné: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/mohou-nas-kdykoli-zadrzet-rekl-kubansky-disident-rodiles/1134534>.

ROZENCVAIG, P. *Qué mundo tuvo que vivir: Entrevista con Reinaldo Arenas*, La vuelta de los días, México, D.C., 1991, dostupné: <http://www.letraslibres.com/vuelta/que-mundo-tuvo-que-vivir-entrevista-reinaldo-arenas>.

SILVA, Guadalupe *Narración y sacrificio. Notas sobre el Color del verano de Reinaldo Arnas*. Literatura: teoría, histórica, crítica, Vol. 16, no. 2., 2014, dostupné: <http://www.revistas.unal.edu.co/index.php/lthc/article/view/47220/48478>.

ŠKODOVÁ, Denisa. *Reflexe tématu homosexuality v kubánské exilové literatuře*, Praha, 2008, Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Anna Housková, dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/51247>.